

ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS
2012 METŲ VEIKLOS ATASKAITA

IR

2011–2012 METŲ ANALITINĖ APŽVALGA
„DEMOKRATINĖS VISUOMENĖS
INFORMAVIMO KULTŪROS PLĖTROS
GAIRĖS“

TURINYS

I. ĮVADAS	3
II. DEMOKRATINĖS VISUOMENĖS INFORMAVIMO KULTŪROS PLĖTROS GAIRĖS	
1. Žiniasklaidos pokyčiai ir perspektyvos:	
1.1. Internetas v. tradicinė žiniasklaida: spaudos išlikimo galimybės	4
1.2. Kas galima internetui, negalima laikraščiu	10
1.3. Kultūros fragmentacija žiniasklaidoje	13
1.4. Lietuvos tautinių mažumų spauda: tematika, tendencijos, aktualijos	21
2. 2012-ieji: knygų skaitymo ir knygų vertinimo metai	29
3. Žmogaus teisių gynimas žiniasklaidoje:	
3.1. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba: misija – žmogaus teisių apsauga visuomenės informavimo priemonėse	34
3.2. Atsakomybės už internete paskelbtą informaciją reglamentavimo spragos	35
3.3. Redakcinės atsakomybės raida: nuo informacijos <i>paskelbimo</i> iki jos <i>paneigimo</i>	37
3.4. <i>Mediacija</i> inspektoriaus veikloje: taikaus susitarimo galimybė, pagrindai ir praktinis taikymas	40
3.5. Atsakomybės reglamentavimo pokyčiai televizijos žurnalistikoje	43
3.6. Privatumo pažeidimų internete specifika	47
3.7. Kai kurių inspektoriaus sprendimų ir teismų praktikos apžvalga	48
3.8. Žurnalistų etikos inspektoriaus priimtų sprendimų vykdymas	55
4. Europos egzaminas Lietuvai <i>saviraiškos laisvės</i> tema	56
4.1. Saviraiškos laisvės ribų dekriminalizavimas: ar esame pasirengę <i>neįžeisti</i> ir <i>neįsižeisti</i> ?	57
4.2. Nesantaikos ir diskriminacijos kurstymas	60
4.3. Nepilnamečių apsauga <i>prieš</i> seksualinių mažumų saviraišką	66
4.4. Mokesčio lengvata <i>smurtui</i> ir <i>erotikai</i> , platinimo tvarka – <i>pornografijai</i>	77
4.5. Nepilnamečių apsauga viešuosiuose renginiuose: pirmiau renginys, paskui apsauga	80
III. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	82
IV. PRIEDAI	90

I. ĮVADAS

Veiklos ataskaitos pateikimas Seimui – galimybė žurnalistų etikos inspektoriui ne tik pristatyti nuveikto darbo rezultatus, bet ir iš toliau atsitraukus kritiškai pasižiūrėti į tai, kas padaryta ir kas dar neatlikta. Žiūrėti plačiau šįkart įpareigoja su 2012 metų inspektoriaus veiklos ataskaita pateikiama analitinė pastarųjų dviejų metų apžvalga „Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairės“.

2012 metais Seimo patvirtinti Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos nuostatai nubrėžė inspektoriaus ir jo vadovaujamos tarnybos *misiją*, kuri lyg vektorius neleidžia nukrypti nuo tikrosios inspektoriaus užduoties – žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo visuomenės informavimo priemonėse. Kadangi daugumą vis dar klaidina šio pareigūno pavadinimas, 2013 metais numatyta parengti pasiūlymus reorganizuoti Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą į Žmogaus teisių apsaugos visuomenės informavimo priemonėse kontrolieriaus įstaigą. Tuo pačiu 2013 m. ketinama parengti atskirą inspektoriaus ir jo vadovaujamos tarnybos veiklą reglamentuojantį įstatymą, kuris užtikrintų didesnę nepriklausomumą ir suteiktų daugiau galimybių ginti žmogaus teises skirtingose visuomenės informavimo srityse. Ši ataskaita dar kartą patvirtina, kad inspektoriaus priežiūros sritis peržengia tradicinės žiniasklaidos rėmus.

Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairėse giliau žvelgiama į kultūrinę spaudą, jos rėmimą; lyginama rinkos atžvilgiu nelygi interneto ir periodinės spaudos situacija, svarstomos spaudos išlikimo galimybės. Ataskaitoje pirmą kartą įdėmiau pažvelgiama į Lietuvos tautinių mažumų spaudą, jos tematiką, tendencijas ir aktualijas.

Kadangi 2011–2012 metais kai kuriose saviraiškos laisvės srityse Lietuva sulaukė griežtos tam tikrų Europos institucijų pozicijos, o šios sritys, lyg sutapimas, susijusios su žurnalistų etikos inspektoriaus veikla bei funkcijomis, į Europos institucijų parodytas problemas prieš Lietuvos pirmininkavimą stengtasi pažiūrėti skvarbiau. Kur kas plačiau nei 2010-aisiais ar 2011-aisiais aptariamas nesantaikos ir diskriminacijos kurstymas, pateikiama išsami atliktų ekspertizų išklotinė.

Kiti ataskaitoje gvildenami klausimai – nepilnamečių apsauga viešuosiuose renginiuose, efektyvi internete paskelbtos informacijos turinio kontrolė, baudžiamosios atsakomybės už šmeižimą ir įžeidimą dekriminalizavimas – klausimai, dėl kurių žurnalistų etikos inspektorius pateikia savo nuomonę, neišsispręs be tvirtų politinių sprendimų.

Kartu su šia ataskaita Seimui pateikiami: 1) *Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnio pakeitimo įstatymo* projektas, parengtas 2012 metų vasarį po surengtos diskusijos tarp institucijų dėl visuomenės informavimo priemonių registro reikalingumo; 2) *Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio pakeitimo įstatymo* projektas, kuriuo, be kitų patikslinimų, siūloma praplėsti inspektoriaus sprendimų rūšis, siekiant taikiai užbaigti ginčą tarp šalių; 3) *Visuomenės informavimo priemonių priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms aprašo ir Apmokestinimo už visuomenės informavimo priemonių priskyrimą erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms tvarkos* projektai, kurie reikalingi siekiant iki galo įgyvendinti Respublikos Prezidentės inicijuotus Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo pakeitimus, kad lengvatinio mokesčio tarifo taikymo išvengtų tie periodiniai leidiniai, kuriems jis neturėtų būti taikomas.

II. DEMOKRATINĖS VISUOMENĖS INFORMAVIMO KULTŪROS PLĖTROS GAIRĖS

1. ŽINIASKLAIDOS POKYČIAI IR PERSPEKTYVOS

1.1. INTERNETAS V. TRADICINĖ ŽINIASKLAIDA: SPAUDOS IŠLIKIMO GALIMYBĖS

Žurnalistų etikos inspektoriaus 2007–2008 metų *Demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gairėse* buvo atkreiptas dėmesys į tuometinę spaudos situaciją. Dėl finansų krizės Lietuvos Respublikos Vyriausybės siūlymu spaudai panaikinus lengvatinį 5 proc. PVM tarifą (padidinus jį keturis kartus – iki 21 proc.) ir apmokestinus kūrybinių darbuotojų honorarą (iki 65 proc.), sumažėjo prenumeratorių skaičius, laikraščiai ir žurnalai brango, krito jų pardavimų apimtys, dalis leidėjų priverstinai turėjo nutraukti savo veiklą, masiškai buvo atleidžiami žurnalistai ir kiti visuomenės informavimo priemonių darbuotojai. Smuko reklamos rinka, daugėjo užsakomosios žiniasklaidos, prastėjo turinio kokybė. Nuo neigiamų ekonominių pasekmių negelbėjo beveik dukart didesnė valstybės parama kultūrinei ir šviečiamajai žiniasklaidai, skirstomai per Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą (2009 m. parama buvo beveik 12 mln. litų). 2009 metais laikraščių išleista 30 pavadinimų mažiau, jų tiražas smuko penktadaliu, žurnalų tiražas sumažėjo 13 proc. 2009 m. žiniasklaidos priemonėse reklamos rinka nukrito iki 2004 metų lygio.

Galiausiai 2011-aisiais Lietuvos paštas 40 proc. padidino spaudos leidinių pristatymo kainą, kuri pirmą kartą per Lietuvos nepriklausomybės metus viršijo leidinio savikainą. „Tokios didelės finansinės naštos nepatyrė joks kitas šalies verslas“ – teigė Leidėjų asociacijos pirmininkas Z. Sadauskas. Nacionalinės rajonų ir miesto laikraščių leidėjų asociacijos duomenimis, mažųjų rajoninių leidinių (iki 16 puslapių) platinimo įkainiai kaimo sektoriuje vidutiniškai padidėjo 71 proc., o miesto – 51 proc. Nors valstybė per Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą vėl bandė kompensuoti spaudos pristatymo išlaidas mažiesiems rajonų leidėjams, tačiau liko nuskriausta kita šio fondo remiamų projektų dalis – kultūros ir šviečiamojo pobūdžio leidiniai.

Be ekonominių sunkumų spauda susidūrė ir su profesionalių žurnalistų stygiumi. Dėl profesinės kompetencijos ir idėjų stokos nukentėjo žinių kokybė, atranka, vertybiniai prioritetai. Spaudoje lyg skelbimo lentoje daugėjo trumpų pranešimų, puslapių plotą pildė pabiros naujienos iš kitų informacijos šaltinių. Norėdamos pratęsti leidinių egzistavimą redakcijos mažino tiražus, keitė periodiškumą dažnį, publikacijų turinį kėlė į internetinę erdvę, žurnalistai savo paslaugas vienu metu siūlė keliems leidiniams.

Spaudos apimtis, jos pasiekiamumas, kiekybiniai ir kokybiniai parametrai matuojami ne tik procentine išraiška, tiražais ar leidinio gamybos sąnaudomis, negalima nematyti ekonomikos ir informacijos paralelių, veikiančių viena kitą. Didžioji Lietuvos pridėtinės vertės dalis sukurama Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, tuo tarpu Alytaus, Tauragės, Marijampolės, Telšių ir Utenos apskrityse sukurama vos 5 proc. šalies BVP. Šių apskričių gyventojų socialinė ir demografinė padėtis sparčiai prastėja. Kadangi spauda dažniausiai yra mokama, vyresnio amžiaus skaitytojas ne visada išgali prenumeruoti ar įpirkti laikraštį, nekalbant apie kitokios spaudos pasirinkimą – interneto paslaugos daliai gyventojų tebėra prabangos dalykas. Visuomenės senėjimo, jos globos ateityje problemoms įtakos turės (ir jau turi) didžiausias tarp visų ES šalių emigracijos iš Lietuvos mastas, pasaulinį vidurkį viršijantis penkis kartus. Jaunesni renkasi globaliąsias erdves, socialinius tinklus, yra aktyvūs tinklinės rinkodaros, modernių technologijų vartotojai, popierinė spauda jų nebedomina. Rinkos tyrimų bendrovės „TNS LT“ 2011 m. atlikto tyrimo duomenimis, per metus vidutinė jaunųjų spaudos skaitytojų auditorija smuko 9 proc. Tačiau 37 proc. 15–29 metų jaunuolių reguliariai skaito mėnesinius ir rečiau leidžiamus žurnalus ir kartu su 30–39 metų amžiaus

skaitytojais sudaro didžiausią vidutinę auditoriją šioje kategorijoje. Dienraščių lojalioji auditorija yra tarp 40–74 metų amžiaus, savaitraščių – 40–59 metų amžiaus gyventojų. Vyriausių tyrimo dalyvių – 60–74 metų amžiaus grupės atstovų – skaitymo įpročiai pakito mažiausiai: 86 proc. jų skaitė bent vieną periodinį leidinį, tiek pat kaip ir 2010 metais. 98,4 proc. gyventojų teigia žiūrintys TV.¹ Televizija yra prieinamiausia, orientuota į masinį vartotoją, daliai auditorijos ji yra kasdienės buities dalis, garsinis fonas, savotiška laisvalaikio praleidimo forma. Nė vienas laikraštis neapseina be TV programų spausdinimo. Televizijos laidų suformuoti viešosios kalbėsenos ir elgsenos stereotipai, būdingi pramogų žanrui, daro įtaką diskusijų ir informavimo kultūros vystymuisi. Viešoji informacinė erdvė prisodrinta žodžio laisvės galimybių raiškos – nuo narcisistinės saviraiškos iki ideologinių ir idėjinių prieštaravimų. Keičiantis tradicinėms vertybėms, kinta ir paties žmogaus vertės matas. Nacionalinis tapatumas europiniame kontekste susiduria su naujais išbandymais.

Informacijai koncentruojantis į televiziją, internetą ir nacionalinius dienraščius, rajonų popierinės spaudos prognozės nedžiugina. Tačiau, kaip visada galimi keli variantai.

Pesimistinis variantas: spaudos tiražai dar labiau smuks, ji bus randama bibliotekose, kelias iš rankų į rankas, aktualijos „konservuosis“ senomis naujienomis.

Optimistinis variantas: ištvėrusi sunkmetį rajoninė spauda atsigaus, išsigrynins, būdama arčiausiai savo skaitytojų suklestės ir taps nepriklausomu žiniasklaidos rinkos dalyviu.

Realistinis variantas: stambus žiniasklaidos verslas plėsis, jis vis dar bus veikiamas tų pačių dominuojančių susivienijimų, pasidalinusių informacijos sklaidos zonas. Pavienių leidinių egzistavimą apsunks stipri konkurencinė kova, todėl rinka koncentruosis į didžiasias žiniasklaidos grupes (žr. 1 lentelę):

1 lentelė

Leidėjas	Visuomenės informavimo priemonės
UAB „Lietuvos rytas“	laikraščiai, žurnalai, internetas, televizija
UAB „MG Baltic Media“ (+UAB „Baltijos TV“)	laikraščiai, žurnalai, internetas, televizija
UAB „Achema“ (holdingas „Balto Media“)	laikraštis, žurnalai, internetas, televizija, radijas
UAB „Ekspress Group“ („Ekspress leidyba“)	žurnalai, internetas, knygos
UAB „Respublikos“ leidiniai“ (UAB „Respublikos investicija“, UAB „Naujasis aitvaras“)	naujienų agentūra ELTA, laikraščiai, internetas
UAB „Bonnier Media“ (UAB „Verslo žinios“)	laikraštis, žurnalai, internetas
UAB „Epasas.lt“ (UAB „Balsas.lt“, UAB „Balsas.lt leidiniai“ (+UAB „Krašto spauda“)	internetas, socialiniai tinklalapiai, žurnalai, laikraščiai
UAB „On Media“ („Diena Media Web“ + „No Media“)	laikraščiai, internetas, žurnalai

Visa Lietuva suskirstyta į dešimt apskričių: didžiųjų regionų – Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, mažesnių – Šiaulių ir Panevėžio bei mažųjų – Marijampolės, Tauragės, Utenos, Alytaus ir Telšių (žr. 1 paveikslėlį, 6 psl.). Užimamos spaudos rinkos dalis, poveikis ir įtaka jose gerokai skiriasi. Regionų, lokalių savivaldos ribose esančios viešosios informacijos priemonių sklaidą sudaro kelių pakopų spaudos pasiūla. Laikraščių tiražai nuo kelių šimtų iki kelių tūkstančių. Mažų miestelių gyventojai gali rinktis mažiausiai iš dviejų ar trijų tarpusavyje konkuruojančių vietos leidinių, turinčių ir internetines versijas. Remiantis 2011 metų rinkos tyrimų bendrovės „TNS LT“ duomenimis, interneto vartotojų skaičius per metus išaugo 6 proc. ir 2011-aisiais siekė 64 proc. Internetu kasdien naudojasi 52 proc. Lietuvos gyventojų.

¹ http://www.tns.lt/data/files/Metines_apzvalgos/Ziniasklaidos%20tyrimu%20apzvalga%202011.pdf

Sparčiausiai interneto naudojimas augo tarp vyriausių ir kaimo gyventojų. Didesnieji, miesto centro, leidiniai orientuoti į tą pačią regiono auditoriją. Didžiausi nacionaliniai dienraščiai aprėpia visų regionų auditoriją, jų tiražai siekia kelias dešimtis tūkstančių egzempliorių. Kaip pavyzdį galima pasitelkti Telšių regioną – toks modelis būdingas ir kitiems miestams bei miesteliams. Telšių apskrityje leidžiami du centriniai laikraščiai: Telšių miesto „*Kalvotoji Žemaitija*“² – jame naujienos iš Plungės ir Mažeikių, spausdinamo laikraščio internetinėje versijoje reklaminis skydelis „*Žemaitijos gidas*“ aprėpia žinias jau iš viso Žemaitijos regiono, ir Plungės miesto laikraštis „*Plungės žinios*“³, aprėpiantis Plungę ir Rietavo miestelį. Su šiais leidiniais konkuruoja ir kiti rajoniniai laikraščiai: Mažeikių – „*Būdas Žemaičių*“⁴ ir „*Santarvė*“⁵. Pastarosios internetinėje svetainėje integruotas skydelis „*Vakarų Lietuva*“ aprėpia Mažeikius, Telšius, Plungę, Skuodą, Kretingą, Gargždus, Šilutę. Telšiuose dar leidžiami laikraščiai „*Penktadienio žemaitis*“⁶ ir „*Telšių žinios*“⁷, socialiniame tinkle „Facebook“ – internetinė svetainė „*Mano Žemaitija*“⁸. Plungėje, be laikraščio „*Plungės žinios*“, leidžiamas Plungės ir Rietavo krašto laikraštis „*Žemaitis*“⁹ ir trečiasis leidinys – kultūros savaitraštis „*Žemaičių Saulutė*“¹⁰.

² <http://www.kalvotoji.lt>

³ <http://www.pzinios.lt>

⁴ <http://www.budas.lt>

⁵ <http://www.santarve.lt>

⁶ <http://www.pzemaitis.lt>

⁷ <http://tzinios.lt>

⁸ <http://www.facebook.com/pages/Mano-%C5%BDemaitija/128060573965821>

⁹ <http://www.zemaičiaiokraštis.lt>

¹⁰ <http://zemsaulute.blogspot.com/p/blog-page.html>

Viešųjų ryšių agentūros, internete tiesiogiai bendraujančios su tikslinėmis auditorijomis, siūlo savo paslaugas: žinias derina su reklaminiais pranešimais. Telšių regiono interneto erdvėje aktyviai reiškėsi dvi viešųjų ryšių agentūros – UAB „Eva Media“ ir UAB „Interneto žinios“. Pirmoji – tinklalapių „Telšių info“, „Plungės info“, „Mažeikių info“ valdytoja, antroji – tinklalapio *plungiskis.info* valdytoja. Ilgainiui UAB „Interneto žinios“ veiklą išplėtė ir šiandien jau apima 54 tinklalapius, kuriuose, kaip teigiama, kas mėnesį apsilanko 350 tūkstančių lankytojų. Kultūros ministerijos pateiktais duomenimis apie viešosios informacijos priemonių nuosavybės santykius, pastarosios bendrovės 20 internetinių tinklalapių dabar priklauso Darbo partijos pirmininkui, jo žmonai ir kitoms su šia šeima siejamoms bendrovėms. Informacijos sklaida išsiplėtė ir į kitus regionus: *kedainietis.lt*; *druskininkietis.lt*; *plungiskis.lt*; *marijampolietis.lt*; *ignalinietis.lt*; *kaunietis.lt*; *alytiskis.lt*; *trakietis.lt*; *raseiniskis.lt*; *jonavietis.lt*; *radviliskietis.lt*; *elektreniskis.lt*; *sakiskis.lt*; *kalvarijietis.lt*; *vilkaviskietis.lt*; *kazlurudietis.lt*; *prieniskis.lt*; *kaisiadorietis.lt*; *ukmergietis.lt*; *moletiskis.lt*. Kėdainių gyventojai gali matyti vietos UAB „Kėdainių krašto televiziją“, kabelinę televiziją „Rygveda“, rinktis rajono laikraščius „Kėdainių kraštas“¹¹, „Kėdainių mugė“¹² bei politiškai angažuotus „Rinkos aikštė“¹³ ir „Kėdainių garsas“¹⁴, žurnalą „Provincija“. Prie jų pridėjus interneto portalą *balsas.lt* gaunama Lietuvos mastu išpūdinga valdomos žiniasklaidos priemonių visuma. Nuosavybės santykiai – paini ir kintanti sritis. Šių duomenų viešas deklaravimas – Kultūros ministerijos kompetencija. Į duomenų deklaravimo trūkumus inspektorius buvo atkreipęs dėmesį ankstesnėse savo veiklos ataskaitose, be to, yra pateikęs konkrečius siūlymus dėl esamos situacijos peržiūrėjimo ir keitimo¹⁵.

Lietuvoje žiniasklaida daugiausia kritikos sulaukia dėl politinio tendencingumo ir tiriamosios žurnalistikos trūkumo. Šešėlinio intereso pėdsakais einanti tiriamoji žurnalistika atlieka ilgą ir kruopštų analitinį darbą, kuris dažnai neatperka įdėtų sąnaudų. Tačiau ši nykstanti žiniasklaidos rūšis yra gyvybiškai svarbi visuomenei, suinteresuotai valdžios ir pačios žiniasklaidos skaidrumu. Vietinė spauda yra arčiausiai rajono gyventojų. Todėl ji arčiausiai ir vietos valdininkų. Pastarasis ryšys daro ją priklausomą nuo savivaldybių įtakos: darbų viešinimas, įvaizdžio gražinimas, viešieji pirkimai ir pan. Šiame ryšyje kritinė žurnalisto mintis nepageidaujama, net priešingai „trumpas pavadelis“, prilaikantis „vietinį sarginį šunį“ smarkiau patempiamas. Savivaldybių administraciniai padaliniai ar įstaigos spausdina savo proginius-reklaminius leidinius, formuoja sau pageidautiną turinį. Tokių lanksčių leidinių padaugėja rinkiminiu periodu. Kad ir kaip nesinorėtų tikėti, verslininkų ar politikų užmesti informaciniai tinklai vis dar formuoja didelės dalies Lietuvos gyventojų nuostatas. Auditorija tampa įrankiu siekiant savų interesų, apie kuriuos visuomenė dažniausiai sužino tik po pasiekto rezultato arba nesužino išvis. Žurnalo „Veidas“ atliktame tyrime analizuojant pokyčius, vykusius prieš dvejus metus, teigiama, kad „užsidarė ar bankrutavo apie 50 rajoninių ir regioninių žiniasklaidos priemonių <...> daugybė provincijos leidinių pakeitė savininkus – žurnalistų valdoma spauda „parsidavė“ politikams ar neaiškiems verslininkams“.¹⁶ Publikacijos duomenimis, 2009 m. apklausoje dalyvavę 120 rajoninių spaudos leidinių redaktoriai ir žurnalistai į klausimą: „Ar jūsų rajone yra redakcijų, turinčių savo vidaus etikos kodeksą?“ atsakė: „Nežinau – 63 proc.“, „Ne – 30 proc.“, „Taip – 7 proc.“. Iš arti rajono leidinių situaciją stebėjusių žurnalistų tvirtinimu, laisvos ir nepriklausomos rajoninės spaudos likę ne daugiau kaip 10–15 proc; net 44 proc. apklaustųjų teigė, kad yra priklausomi nuo vietos oligarchų. Tyrime minimi ir politikai, turintys žiniasklaidos akcijų ar darantys įtaką žiniasklaidai per kitus artimus ryšius (žr. 2 lentelę, 8 psl.).

¹¹ <http://www.kedainiukraštas.lt>

¹² <http://www.muge.eu>

¹³ <http://www.rinkosaikste.lt>

¹⁴ <http://kedainietis.balsas.lt/kedainiu-garsas>

¹⁵ Kaip vienas iš šios ataskaitos priedų pateikiamas *Visuomenės informavimo įstatymo 24 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas*, kuris buvo pateiktas kartu su Žurnalistų etikos inspektoriatas 2011 metų veiklos ataskaita.

¹⁶ J. Kučinskaitė. „Rajoninė spauda – vietos politikų kovos instrumentas?“, „Veidas“, 2013 m. sausio 7 d., Nr. 2.

Visuomenės informavimo priemonė	Leidėjas
Laikraštis „Švenčionių kraštas“ ¹⁷	savivaldybė (savivaldybės įstaiga)
Laikraštis „Krašto naujienos“ ¹⁸	politikas
Laikraščiai „Naujasis Gėlupis“, „Penktadienio žemaitis“, „Šilelis“, „Klaipėdos rajono savaitė“ ¹⁹	politiko valdoma įmonė
Laikraštis „Širvintų kraštas“ ²⁰	vietos politikas
Laikraštis „Raseinių žinios“	politikas
Laikraštis „Anykšta“, žurnalas „Aukštaitiškas formatas“ ²¹	bendrasavininkis ir redaktorius, politikas
„Anykščių TV“	savininkas politikas
Laikraščiai „Komsomolskaja pravda v Litve“, „Litovskij kurjer“ ²²	politikas
Laikraščiai „Dzūkų žinios“, „Dainavos žodis“ ²³	politikas
Laikraščiai „Panevėžio balsas“ ²⁴ , „Kupiškio žinios“, „Pasvalio balsas“ ²⁵	bendrasavininkis politikas
Laikraštis „Palangos tiltas“ ²⁶	bendrasavininkis politikas
Laikraščiai „Šiaulių kraštas“ ²⁷ , „Pakruojo kraštas“ ²⁸ , „Mūsų kraštas“ ²⁹ , „Kelmės kraštas“ ³⁰ , „Krašto žinios“ ³¹	bendrasavininkis politikas
Laikraščiai „Mūsų kraštas“ ³² , „Naš kraj“ (rusų kalba)	leidėjai politikai
Laikraštis „Šalčios žinios“, „Vesti Šalči“ (rusų kalba) ³³	leidėjas ir direktorius politikas
Laikraštis „Zarasų kraštas“	akcininkas politikas
Laikraštis „Žeimenos krantai“	leidėjas ir direktorius politikas
Laikraštis „Tauragės kurjeris“ ³⁴	bendrasavininkio su politiku siejami giminystės ryšiai
Laikraštis „Elektrėnų žinios“ ³⁵	su politiku siejami giminystės ryšiai
Laikraštis „Šviesa“ ³⁶	su politiko siejami giminystės ryšiai

¹⁷ <http://svencioniu.krastas.w3.lt/v2>

¹⁸ <http://krastonaujienos.lt>

¹⁹ <http://www.judex.lt>

²⁰ <http://www.sirvinta.net>

²¹ <http://www.anyksta.lt>

²² <http://www.kurier.lt>

²³ <http://www.dzukuzinios.lt>, <http://www.dainavoszodis.lt>

²⁴ <http://www.panbalsas.lt>

²⁵ <http://www.balsas.lt/gaires/pasvalys>

²⁶ <http://www.palangostiltas.lt>

²⁷ <http://www.skrastas.lt>

²⁸ <http://pakruojo.krastas.lt>

²⁹ <http://musu.krastas.lt>

³⁰ <http://kelmes.krastas.lt>

³¹ <http://www.pakruojo.krastas.lt>

³² <http://musu.krastas.lt>

³³ <http://www.salcia.lt>

³⁴ <http://www.kurjeris.lt>

³⁵ <http://www.elektrenuzinios.lt/lt/intro>

³⁶ <http://www.jurbarkosviesa.lt>

Šiandien Lietuvos žiniasklaidos „viliotinio grandinė“ netrumpėja, bet atvirksčiai – ji ilgėja. Įtaka valstybės gyvenimui daroma ir per lobistinę veiklą, kuri visuomenei žinoma dar per mažai. Regiono spaudos lyderė UAB „Respublikos“ leidiniai“ (UAB „Respublikos investicija“, UAB „Naujasis aitvaras“) per daugiau kaip 20 metų įdirbio laikotarpį šiuo metu pasiekia didžiausią rajonų auditorijos dalį. Bendrovės valdomas informacijos sklaidos modelis pagrįstas bendrovių-atstovybių ryšiais, apie kuriuos buvo minėta ankstesnėse apžvalgose.

Rinkodara – svarbi verslo dalis. Taip pat ir žiniasklaidoje, kurios vienas iš pajamų šaltinių yra reklama. Nacionalinių dienraščių, didžiųjų leidinių skelbiamos iš vietinių miestelių informacinių punktų ateinančios publikacijos kaip paranki medžiaga panaudojamos saviems tikslams – netrukus kriminaliniai ar rezonansiniai įvykiai pateikiami priklijuotomis skandalingomis antraštėmis, su tikrų ar asociatyvių nuotraukų iliustracijomis. Jei tokiose dubliuotose pranešimų publikacijose pirminis šaltinis – rajoninis leidinys – neperžengia galimų pažeidimų ribų, tai kai kurie didieji laikraščiai atvirksčiai – be skrupulų išplečia detales, tiražuoja neleistinus viešinti asmens duomenis, pažeidžia nepilnamečių apsaugos principus. Tokiu būdu publikacijos dažnai virsta serialu – vėl ir vėl grįžtama prie nagrinėtos temos, jos sklaidą perima kitos medijos, kyla visuomenės reakcijos temperatūra, internete prasideda emociingi komentatorių žodžių laisvės mūšiai. Redakcijos ar žurnalisto įterptas sakinytis pakreipia informaciją norima linkme. Štai dienraštis „Respublika“, informuodamas apie tradicinės Kaziuko mugės renginius, paskleidė žinią apie centrinėje V. Kudirkos aikštėje ketinamą viešai skersti kiaulę pridėdamas tokį sakinį – „*toje vietoje, kur žydai uždega menorą*“. Taip žiniasklaida ne tik informuoja, bet ir formuoja visuomenės nuomonę. Barikadų statymas būdingas revoliucijų ar istorinių lūžių metu, tačiau taikioje ir demokratinėje šalyje manipuliacijos žmonių nuotaikomis ir silpnybėmis, kartais dėl elementarios kultūros stokos, demonstruoja ne tiek rašančių žurnalistų, kiek leidėjų interesus. Leidinio ar žurnalisto reputacija – didžiausias visuomenės informavimo priemonės ir rašančiojo turtas – užstatoma trumpalaikiui sandoriui (efektui). Tačiau laikotarpį, kai leidinio prekės ženklas buvo svarbesnis už žurnalistą, keičia kitas – šiandien labiau vertinamas žurnalisto profesionalumas, jo geras vardas tampa savotišku prekės ženklu.

Nuo 2013 m. sausio 1 d. periodiniams leidiniams, išskyrus erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio profesinės etikos nesilaikančius leidinius bei produkciją, kurioje mokama reklama sudaro daugiau kaip 4/5 viso leidinio ploto, įsigaliojo lengvatinis 9 proc. PVM tarifas. Iki 2012 m. gruodžio 31 d. periodinei spaudai buvo taikomas 21 proc. dydžio šio mokesčio tarifas.

Žiniasklaidos priemonė gali būti pripažįstama neetiška Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimu, kai per metus padaro tris pažeidimus. Toks statusas jai galioja vienerius metus. Anksčiau neetiškomis žiniasklaidos priemonėmis buvo pripažinti laikraščiai „Vakaro žinios“ ir „Lietuvos žinios“ bei TV3 televizija. Dar seniau neetišku pripažintas laikraštis jau nebeleidžiamas. Šiuo metu nė vienas leidinys nėra paskelbtas neetiška žiniasklaidos priemone.

Remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 7 punktu, spaudos leidinius erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priskiria žurnalistų etikos inspektorius, atsižvelgdamas į ekspertų išvadą. Tam, kad leidinys būtų pripažintas *erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio*, reikalinga atlikti jo priskyrimo procedūrą arba ekspertizę. Šiuo metu nėra patvirtintas *Visuomenės informavimo priemonių priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms aprašas*. Todėl mokesčio lengvata periodiniai leidiniai kol kas naudojami nevaržomai (plačiau žr. šios ataskaitos 4.4 dalyje *Mokesčio lengvata smurtui ir erotikai*).

Tai reiškia, kad teoriškai nuo 2013 m. sausio 1 d. lengvatų neturėtų tikėtis tie periodiniai (spaudos) leidiniai: (1) kurie Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos sprendimu bus pripažinti profesinės etikos nesilaikančiais, (2) kurie žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimu bus pripažinti erotiniais ir (ar) smurtiniais, taip pat (3) reklaminiai leidiniai, kai reklama juose sudaro daugiau kaip 4/5 šio leidinio ploto. Tačiau praktiškai kol kas taip nėra.

Kita prasidėjusių naujų metų naujiena gali būti permainos viešųjų pirkimų srityje, kur numatyta, kad žiniasklaida pirkimuose galėtų dalyvauti be tarpininkų paslaugų. Anksčiau paslaugos, perkamos per viešųjų ryšių agentūras, brangdavo iki 90 proc. visų lėšų, žiniasklaidai likdavo 10 proc. Viešųjų pirkimų įstatymas neretai buvo apeinamas, neskelbiami konkursai pasirenkant geriausią kainos ir kokybės santykį, ministerijos pačios numatydavo, su kuo sudaryti sutartis (pvz., 2009–2010 m. UAB „Lietuvos rytas“ skirta 1,89 mln., LNK – 1,7 mln., „Valstiečių laikraščiu“ – 392 tūkst. litų). Žurnalistų etikos inspektorius ankstesnėse ataskaitose kėlė problemą dėl ministerijų, savivaldybių ir kitų valstybinių įstaigų užsakomųjų straipsnių, paslėptos užsakomosios reklamos.

Ilgą laiką žiniasklaidos patikimumas buvo pervertinamas. Visuomenės ir žiniasklaidos flirtas baigiasi tuomet, kai grįžtama prie pasitikėjimo žiniasklaida rodiklių. Kokios nepriklausomos spaudos išlikimo galimybės, jei informacijos valdymo svertus perims iš prigimties žiniasklaidai priešingos jėgos? Kaip tokie pokyčiai paveiks demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtrą? Santykyje „perku-parduodu“ žiniasklaidos vartotojas tėra statistinis vienetas – paslaugų gavėjas ir reitingų kėlėjas. Apkvailinimas arba pasipiniginavimas bet kokia kaina kasa duobę pačiai žiniasklaidai. Todėl įvairios pasiteisinimo frazės: „žiniasklaida – mūsų pačių veidrodys“, „kokia visuomenė, tokia ir žiniasklaida“ – tik bandymai nusikratyti atsakomybės. Todėl pats laikas atkreipti dėmesį ne tik į nepriklausomos žiniasklaidos laisvės kainą, bet ir į žiniasklaidos verslo socialinę atsakomybę.

Žiniasklaidos raštingumo visuomenėje kelimas – nūdienos problema. Todėl platesnio atgarsio nesulaukė ir kritiškos žiniasklaidos ugdymo eksperimentas keliose Lietuvos mokyklose. Iš tiesų, „raštingumo sertifikatas“ padidintų visuomenės supratimą apie socialinius, ekonominius ir politinius reiškinius, didintų pačių informacijos skleidėjų atsakomybę už paskleistą turinį. Tokios save ir auditoriją gerbiančios žiniasklaidos vis dar pasigendama, nors pavienės iniciatyvos ir etiško elgesio pavyzdžiai teikia vilčių, kad tokių esama ir jų daugės. Galia paremti informacijos valdymo procesai galimi tol, kol visuomenė juos toleruoja. Lygiai kaip žiniasklaida gali keisti vartotoją ir jo mąstymą, taip ir vartotojas gali keisti žiniasklaidą. Visuomenės segmentacija nėra vienalytė, tačiau pataikavimas ir orientacija į abstraktų masinį vartotoją, visuomenės informavimo priemonės kaip susidorojimo įrankio panaudojimas žiniasklaidą tik skurdina. Išsilavinusios visuomenės skiriamasis bruožas yra kultūra, o informacinis raštingumas – tos pačios visuomenės kultūros dalis.

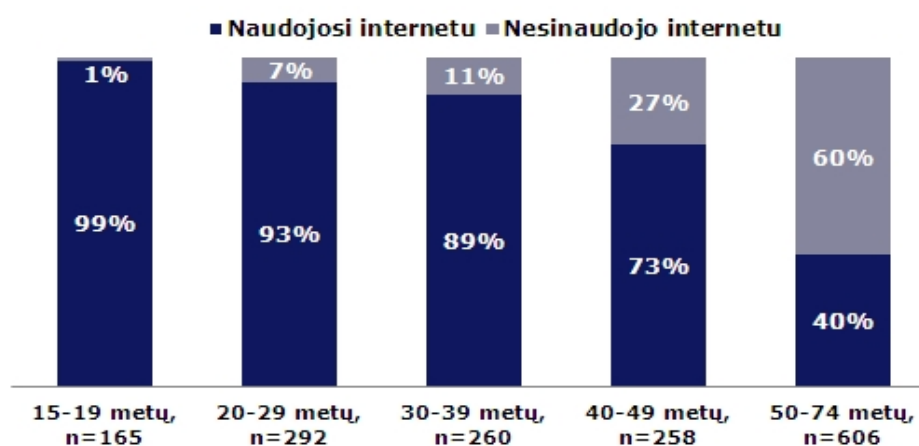
1.2. KAS GALIMA INTERNETUI, NEGALIMA LAIKRAŠČIUI

Ne vieną dešimtmetį skleidžiama prognozė, kad internetas išstums spaudą, knygas, radiją ir televiziją, taigi užims visą tradicinės žiniasklaidos teritoriją: internete žmonės ieškos naujienų ir pramogų, mokysis ir skaitys knygas, klausysis muzikos, žiūrės filmus, žais žaidimus. Svarstant spaudos išlikimo galimybes skeptikų gretos kasmet didėja. Pesimistinės prognozės ypač pasitvirtino 2008-aisiais prasidėjusios ekonominės krizės metu. O neigiami jos padariniai laikraščiams vis dar tęsiasi: rinkos tyrimų bendrovės „TNS LT“ duomenimis, 2011 metais leidybą nutraukė savaitraštis „Gimtasis kraštas“, „Noriu“ grupės leidiniai, mėnraščiai „FHM“, „Meisteris ir Margarita“, „Joy“, „Versus“, „Sveikatos ABC“ laikraštinė versija. Tiesa, atsirado ir naujų leidinių: savaitraštis „Prie kavos“, mėnraščiai „BZN. Start“, „Top Gear“, leidiniai „40+“ bei „Aš mama“. Minėtos bendrovės atlikto 2012 m. reklamos rinkos tyrimo duomenimis, didžiausias reklamos apimčių augimas numatomas internete, o laikraščiams toliau tęsis prasti laikai. Kaip teigiama tyrime, aukščiausiai šoktelejo interneto reklama, kuriai prieš metus ekspertai numatė apie 14 proc. augimą. Jos didėjimas žymiai pranoko išankstines prognozes ir, palyginus su 2011 m., siekė 21,4 proc. Radijo ir žurnalų reklamoje ekspertai pokyčių neprognozuoja, kuomet laikraščių reklamos rinkai žadamas 8,8 proc.

kritimas³⁷. Iš šios apklausos duomenų (žr. 3–4 lenteles) galima daryti išvadą, kad reklama iškeliauja ten, kur ji pasiekia didesnę auditorijos dalį. Į vyresniąją, laikraščius tebeskaitančią kartą, vis dar orientuojasi medicinos paslaugų teikėjai, farmacininkai ir tie reklamos užsakovai, kurių paslaugos ar produktai skirti būtent vyresnio amžiaus žmonėms. Geriausias šios tendencijos pavyzdys galėtų būti dienraščio „Lietuvos rytas“ šeštadieninis priedas „Gyvenimo būdas“, kurio turinys neretai būna užpildomas vien straipsniais sveikatos temomis ir atitinkamų produktų reklama.

3 lentelė

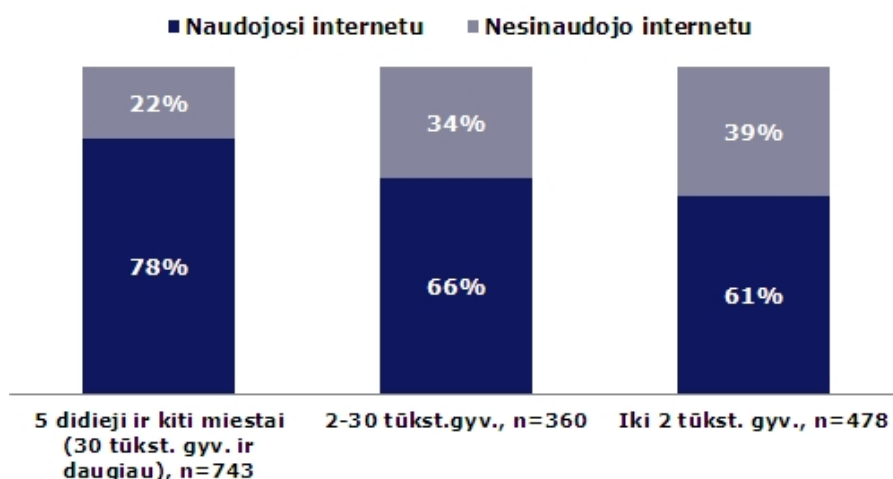
INTERNETO NAUDOJIMAS SKIRTINGO AMŽIAUS GRUPĖSE (2012 M., RUDUO)

Šaltinis – „TNS LT“ tyrimo duomenys.

4 lentelė

INTERNETO NAUDOJIMAS VIETOVĖSE PAGAL GYVENTOJŲ SKAIČIŲ (2012 M., RUDUO)

Šaltinis – „TNS LT“ tyrimo duomenys.

³⁷ „Internete reklama augs beveik 17 proc., laikraščiuose mažės beveik 9 proc.“, <http://www.lrytas.lt/verslas/karjera-ir-rinkodara/internete-reklama-augs-beveik-17-proc-laikrasciuose-mazes-beveik-9-proc.htm>, 2013-03-18.

Taigi kol ryte galima atsiversti laikraštį, galima perfrazuoti ir Marką Tveną: „gandai apie spaudos mirtį buvo gerokai perdėti“. Tačiau nė kiek neperdedant galima konstatuoti tai, kad spauda Lietuvoje gyvena gerokai sunkesnėmis rinkos sąlygomis nei interneto portalai. Ir ne tik dėl išvardytų priežasčių, bet ir dėl skirtingo teisinio reguliavimo. Jei interneto turiniui reguliavimas yra liberalus ir kol kas niekaip nesugriežtinamas, tai laikraščių turiniui – jis konservatyviai griežtas. Ne vien dėl atskirų produktų (pvz., alkoholio reklamos) ar paslaugų (pvz., politinės reklamos) reklamos, bet ir dėl atsakomybės teisinio reglamentavimo. Todėl nenuostabu, kad elektroninės žiniasklaidos priemonės naudojami galimybėmis arba įstatymų spragomis, o spaudai tenka patirti realią šių suvaržymų našta. Spausdintam žodžiui visados buvo keliami didesni reikalavimai, kurie šiandien labiausiai siejami su išliekamąja verte. Ta pati klaida laikraštyje ir interneto portale vertinama nevienodai, nes pastarąją galima greitai ištaisyti, po kurio laiko nepaliekant ir pėdsakų, tuo tarpu laikraštyje ji išlieka, nebent būtų naikinamas visas tiražas...

Itin jautri spaudai sritis, kuri internetui kol kas negresia – mokesčiai. Grįžkime prie ką tik aptarto lengvatinio 9 proc. pridėtinės vertės mokesčio tarifo. Jis taikomas tik (periodinei) spausdintai produkcijai: laikraščiams, žurnalams ir kitiems periodiniams leidiniams, *išskyrus erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio arba profesinės etikos nesilaikančius leidinius, kuriuos tokiais pripažino teisės aktų įgaliota institucija, bei spausdintą produkciją, kurioje mokama reklama sudaro daugiau kaip 4/5 viso leidinio ploto*. Jei pripažinti erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio arba nesilaikančiais profesinės etikos spaudos leidiniai bus apmokestinami standartiniu 21 proc. mokesčio tarifu, tai (kad ir to paties) leidinio elektroninė versija šių mokesčių prievolių nepatirtų.

Tiesa, be išlygų visoms visuomenės informavimo priemonėms, kurios pripažintos profesinės etikos nesilaikančių kategorijai, gresia prarasti vieną pajamų šaltinį – viešųjų pirkimų skelbimus. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija 2012-ųjų birželį parengė „Gerąją viešųjų pirkimų praktiką perkant viešinio paslaugas“³⁸. Joje akcentuojama būtinybė efektyviai naudoti viešojo sektoriaus lėšas perkant viešinio paslaugas. Vienas iš būdų šiam tikslui pasiekti – nusistatyti ir laikytis principo, kad valstybės biudžeto lėšos gali pasiekti tik tas visuomenės informavimo priemonės, kurios laikosi etikos principų. Viešinio paslaugas ketinanti įsigyti perkančioji organizacija turėtų į pirkimo dokumentus įsitraukti nuostatą, numatančią, kad informacija pagal sutartį bus skelbiama tik tose visuomenės informavimo priemonėse, kurios sutarties vykdymo metu laikosi etikos principų. Turi būti užtikrinama, kad nuo sutarties vykdymo pradžios ir visą sutarties vykdymo laiką visuomenės informavimo priemonės, kuriose bus skelbiama informacija pagal sutartį, laikytųsi etikos reikalavimų, t. y. neturėtų galiojančių nuobaudų (net jei tos nuobaudos buvo skirtos iki sutarties sudarymo), būtų paneigusių paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą ar kenkiančią jo dalykinei reputacijai, taip pat laikytųsi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, Visuomenės informavimo įstatymų, Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso ir kitų teisės aktų, susijusių su visuomenės informavimu ir viešosios informacijos skleidimu, reikalavimų.

Po 2012-ųjų Seimo rinkimų naujasis aplinkos ministras kreipėsi į Viešųjų pirkimų tarnybą, siekdamas nutraukti ankstesnės valdžios paskelbto visuomenės informavimo apie aplinką paslaugų konkurso daugiau kaip 3,7 mln. litų vertės sutarčių užsakomosioms televizijos ir radijo laidoms bei kitų žiniasklaidos priemonių viešinio paslaugoms pirkti pasirašymo procedūras. Kaip teigiama ministerijos pranešime spaudai, *skubotas gausių sutarčių pasirašymas naujajai ministerijos vadovybei sukėlė rimtų abejonių, ar šios sutartys yra tikslingos ir ar jos padės įgyvendinti ministerijos užsibrėžtus aplinkosauginės informacijos sklaidos tikslus, ar nebuvo piktnaudžiauta galimybe paskubomis išnaudoti šiai sklaidai numatytus finansinius išteklius*.³⁹

³⁸ http://www.ukmin.lt/uploads/documents/Viesieji%20pirkimai/Geroji%20VP%20praktika_.pdf.

³⁹ <http://www.am.lt/VI/index.php#a/12681>, 2013-01-23; <http://www.diena.lt/naujienos/lietuva/aplinkos-ministerija-siekia-nutraukti-4-mln-litu-konkursa-laidoms-473616>, 2013-01-23.

Viešųjų pirkimų tarnybos duomenimis, per 2011 metus ir 2012 metų I ketvirtį viešinimo paslaugų viešiesiems pirkimams išleista 91,7 mln. litų. Tai suma, dėl kurios visuomenės informavimo priemonės tikrai turėtų stengtis nepatekti į profesinės etikos nesilaikančiųjų sąrašą. Ir vėlgi – internetinei žiniasklaidai šio sąrašo išvengti būtų lengviau, nes, kaip minėta, čia galima greičiau pašalinti netinkamo turinio informaciją. Kita vertus, dėl minėtos sumos kovoja ir viešinimo paslaugas teikiančios agentūros ir bendrovės.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo lėšų skirstymo sistema reglamentuota Valstybės teikiamos dalinės finansinės paramos kultūriniais ir šviečiamiesiems projektams pagal Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondui pateiktas paraiškas bendruosiuose konkursų nuostatuose. Juose aptariamos proporcijos, kuriomis vadovaujantis skirstomos per fondą skiriamos valstybės paramos lėšos. Didžioji dalis atitenka kultūros, meno ir šviečiamojo pobūdžio leidiniams – ne mažiau kaip 35 proc., taip pat regioninei žiniasklaidai – ne mažiau kaip 37 proc. Internetinei žiniasklaidai numatyta ne mažesnė kaip 10 proc. programų finansavimui skirtų lėšų dalis. Kol kas tai vienintelė sritis, kur didesnių galimybių ir privilegijų gali tikėtis tradicinė žiniasklaida, įskaitant spaudą.

1.3. KULTŪROS FRAGMENTACIJA ŽINIASKLAIDOJE

Šioje apžvalgos dalyje atkreipiamas dėmesys į kultūros srities spaudos leidinių padėtį, tendencijas ir pokyčius, taip pat į Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo pagalbą, finansavimo pagal atskiras programas prioritetus, vertybinio virsmo sandūros naujoves ir iššūkius. 2012 m. vasarą Europos parką papildžiusios skulptūros „Kultūra“ autorius G. Karosas, susidūręs su kultūros daugiafunkciškumo įgyvendinimo paaiskumais, prisipažino: „Kultūra yra paradoksali: stipri kaip pagrindas ir kartu trapi, nykstanti; lyg ir aiški, bet sunkiai nusakoma; monumentalai kaip kalnas ir kartu klaidi kaip labirintas“.

Viešosios informacijos lauke žiniasklaida pati reiškiasi ir kaip kultūros objektas, ir kaip subjektas – ji informacijos dalyvė, nešėja ir skleidėja. Informacijos perdavimo grandinėje svarbios visos jungtys: visuomenės informavimo priemonė – žurnalistas – informacijos vartotojas. Ypatingas informacijos *tarpininko* vaidmuo, kuriam vis dar per mažai skiriama dėmesio. Skaitytojui pasisekė, jei žurnalistas turi savo *veidą ir vardą*, kuris kelia pasitikėjimą, o veikla atitinka aukštus profesinės veiklos standartus. Kalbėti apie žiniasklaidos laisvę ir informavimo kultūrą nelengvas iššūkis. Viešojoje erdvėje mėgstama pabrėžti kultūros svarbą, jos prioritetą, teorinėje plotmėje visi savaip teisūs, tačiau praktikoje lemiamu veiksmu tampa ekonominiai svertai. Viešosios informacijos veidrodyje daugelį metų atsispindi pagrindinė tema: žiniasklaida – verslas ar misija? Šiuos požiūrius siekia suderinti ir kultūrinė spauda, užsiimanti dvasinių vertybių sklaida.

Kultūros leidiniai – nedidelė, tačiau asmenybės ir visuomenės brandos procesams reikšminga žiniasklaidos dalis, visais laikais turėjusi tiksline auditoriją ir reiklų skaitytoją, kuriam kultūros poreikis reikšdavo dvasinę, moralinę ir intelektualinę pilnatvę. Leidinio pavadinimas buvo kaip kokybės garantas, jungiantis kuriančius ir skaitančius į išskirtinę kultūros puoselėtojų gildiją. Redakcijoms talkino meno bendruomenės, intelektualai, akademinė šviesuomenė, kūrybingos asmenybės, kurių žodis viešojoje erdvėje tapdavo svarbia įžvalga, plėtė pasaulio kultūrų pažinimo ribas, ugdė analizės įgūdžius ir kritinį mąstymą. Perėję istorijos kryžkeles, nors ir sumažėjusiais tiražais, kai kurie tradicijas menantys leidiniai tebėra švyturiai ir šių dienų kultūroje (žr. 5 lentelę, 14 psl.). Norėdami išlikti kultūros leidiniai turėjo atsižvelgti į laisvos rinkos situaciją. Laikraštis „*Literatūra ir menas*“ 2012 metais virto žurnalais, buvo koreguojamas leidinių dažnumas: savaitiniai tapo mėnesiniais ar ketvirtiniais, publikacijų turinys perkeltas į internetines svetaines, įsteigti visai nauji internetiniai meno ir kultūros portalai (*menufaktura.lt, kamane.lt, kulturpolis.lt, nemunas.net* ir kt.), socialiniuose tinkluose kūrėsi uždaros ir atviros kultūros vartotojų bendraminčių grupės.

Pavadinimas	Informacija apie leidinį	Tiražas
„7 meno dienos“	Kultūros savaitraštis, leidžiamas nuo 1992 m., leidėjas UAB „7 meno dienos“. Jame įvairių meno žanrų kritikos straipsniai, filmų, spektaklių, meno renginių reklama ir kt.	1993 m. – 6200 egz. 1997 m. – 3000 egz. 2012 m. – 900 egz.
„Šiaurės Atėnai“	Kultūros savaitraštis, leidžiamas nuo 1990 m., leidėjas VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. Publikuojami rašiniai apie literatūrą, meną, filosofiją, kultūros raidą.	Pradinis tiražas 33100 egz. 1997 m. – 3000 egz. 2010 m. – 1630 egz. 2012 m. – 1482 egz.
„Krantai“	Ketvirtinis meno kultūros žurnalas, kurį įkūrė tragiškai žuvęs poetas Vaidotas Daunys. Leidžiamas nuo 1989 metų, steigėjas – Dailininkų, Kompozitorių ir Teatro sąjungos. Vėliau steigėju tapo Lietuvos kultūros ministerija, leidėju – UAB „Krantų žurnalas“. Dabartinis leidėjas „Asociacija „Krantų redakcija“. Gausiai iliustruotas žurnalas skirtas tradicinei ir šiuolaikinei Lietuvos kultūrai bei jos sąveikoms su pasaulio menu. Spausdina originalius ir verstinius straipsnius, išryškina praeities ir dabarties kultūros, meno, literatūros raidos bruožus. Pradžioje „Krantai“ buvo mėnesinis žurnalas, tačiau pastaruosius kelerius metus dėl sunkios finansinės padėties per metus pasirodo tik keturi numeriai.	1989 m. – 6700 egz. 1997 m. – 1000 egz. 2012 m. – 600 egz.
„Metai“	Mėnesinis literatūros ir kultūros žurnalas. Nuo 1991 m. leidžia Lietuvos rašytojų sąjunga. Žurnalas spausdina originalią ir verstinę literatūrą, eseistiką, literatūros mokslo ir kritikos straipsnius, recenzijas, publicistiką. Skelbia debiutuojančių autorių kūrybą, tremties ir rezistencijos atsiminimus, literatūrinį palikimą.	1991 m. – 15500 egz. 1997 m. – 2000 egz. 2007 m. – 1250 egz. 2012 m. – 1700 egz.
„Nemunas“	Kultūros ir meno žurnalas, ėjęs 1967–2004 m., 2004 metais tapo Kauno kultūros ir meno savaitraščiu. Leidėjas VšĮ „Savaitraštis Nemunas“.	1989 m. – 70000 egz. 1993 m. – 10200 egz. 1997 m. – 1500 egz. 2012 m. – 1500 egz.
„Literatūra ir menas“	Lietuvos rašytojų sąjungos savaitraštis, leidžiamas nuo 1946 m. Leidėjas VšĮ „Literatūra ir menas“. 2012 m. tapo žurnalu. Skelbiami straipsniai apie kultūros gyvenimo įvykius, literatūrą, muziką, vaizduojamuosius menus, teatrą, kiną, architektūrą, kultūros paveldą, originaliosios ir verstinės grožinės literatūros kūrinius.	1981 m. – 40400 egz. 1989 m. – 76100 egz. 1997 m. – 3300 egz. 2007 m. – 2000 egz. 2012 m. – 1158 (1883) egz.
„Naujasis Židinys-Aidai“	Iliustruotas religijos, kultūros ir visuomenės gyvenimo žurnalas. Leidėjas VšĮ „Naujasis Židinys - Aidai“. „Aidai“ pradėtas leisti 1944 metais Miunchene, nuo 1949 metų spausdintas Jungtinėse Amerikos Valstijose. „Aidai“, būdamas tremties kultūros gyvenimo veidrodis, tęsė Nepriklausomoje Lietuvoje spausdintų „Naujosios Romuvos“, ypač „Židinio“, tradicijas. Dabartiniu pavadinimu eina nuo 1991 m., 1992 m. susijungė su Vilniuje 1991 metais pradėtu leisti religijos ir kultūros žurnalu „Naujasis židinys“. Nuo pirmųjų numerių leidinys plėtoja katalikiškos intelektualios kultūros tradicijas.	1250 (1500) egz.
„Naujoji Romuva“	Iliustruotas kultūros gyvenimo žurnalas. 1931 m. įsteigė Juozas Keliuotis, veikė iki 1940 metų. Atnaujintą 1994–1995 metais redagavo Vaidotas Daunys, 1996 m. leidėju tapo „Naujosios Romuvos fondas“.	600 egz.
„Kultūros barai“	Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas, eina nuo 1965 m. Leidėjas VšĮ „Kultūros barai“. Žurnale publikuojami įvairių meno reiškinių kritikos straipsniai, aptariami visuomeniniai įvykiai.	3000 egz.

„Varpai“	Literatūros almanachas, leistas Šiauliuose. 1943 ir 1944 metais išėjo du „Varpu“ tomai 10 000 egz. tiražu. Almanachas vertintas kaip enciklopedinio pobūdžio knyga, apimanti beveik visas gyvenimo sritis. Sovietmečiu leidimas nutrūko. Pirmasis atnaujintų „Varpu“ numeris pasirodė 1989 m. Išeiviai – viena grandžių, jungiančių karo metų ir atnaujintus „Varpus“. Didžiąją publikacijų dalį užima poezija ir proza, gausu dokumentinės literatūros, pateikiamas platus žanrų spektras. Leidėjas Leonas Peleckis-Kaktavičius.	Pradinis tiražas – 10000 egz. 1600 egz.
----------	---	--

Nauji leidiniai greičiau sureagavo į rinkos iššūkius ir tikslinei auditorijai pasiūlė nišines paslaugas, derino žinių ir žanrų įvairovę. Kultūros žurnalas „Miesto IQ“ po trumpo savarankiškumo periodo tapo „IQ. The Economist“ – politikos, ekonomikos ir kultūros žurnalu (leidėjas „Intelligent Media“). Ta pati bendrovė Lietuvoje leidžia ir „The Economist“ grupei priklausantį ketvirtinį žurnalą „Intelligent Life“. Savo auditoriją rado ir internetinės kultūrinės žiniasklaidos portalai: *menoduobe.com*, *g-taskas.lt*, *artnews.lt* ir kt. Nepaisant persitvarkymų ir naujų portalų steigimosi, kultūros leidiniams liko ta pati egzistavimo problema – iš kur ir kaip gauti lėšų?⁴⁰ 2004 m. miesto jaunimui 35 tūkst. tiražu buvo leidžiamas mėnesinis žurnalas „Pravda“. Žurnalas tarsi miesto gidas pasakojo apie gyvenimo būdą, kultūrą, stilių, personažus. Lietuviai – valstietiškosios kultūros tauta, todėl jauni miesto skaitytojai leidinio „Pravda“ atsiradimą priėmė tarsi kultūrinį iššūkį, kaip alternatyvą nusistovėjusiai tradicinei kultūrai. Šiandien žurnalo jau nėra, bet yra „Pravda“ internetinis žurnalas. 2009-aisiais pradėtas leisti kultūros žurnalas jaunimui „Pašvaistė“. Manoma, kad jis rinkoje išliks neilgai, tačiau jaunųjų intelektualų dėka žurnalas prigijo. Kartu kaitoje pastebimi ir teigiami pokyčiai⁴¹. Todėl naujosios kultūrinės žiniasklaidos iniciatyvos priklauso jauniems autoriams, kurie drąsiau, kartais peržengdami įprastas korektiškumo ribas, kritikuoja senosios kartos įdirbį. Be to, ne visi naujadarai sukuria pridėtinę kultūros vertę. Problema tampa ir tai, kaip suderinti pasikeitusius vartotojų norus su vertybinėmis nuostatomis. Atgavus laisvę rinktis, atsirado daug poveikio auditorijai svertų, padedančių nukreipti skaitytojų srautą norima linkme, turinčių įtakos kultūrinių leidinių sklaidai. Jei komerciniai leidiniai save sugeba išlaikyti, tai kultūros leidiniai, pasirinkę aukštosios kultūros standartus, tačiau papuolę tarp masinės popkultūros tampa pažeidžiami. Be to, jų nedaug, o maži tiražai ir nedidelė auditorija neleidžia tikėtis greito proveržio.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas yra pagrindinis kultūrinių leidinių išgyvenimo šaltinis.⁴² Pirmaisiais savo veiklos metais (1996 m.) šis fondas finansavo 17 leidinių už 1,7 mln. litų. 2012 metais jo paskirstoma parama siekė 6,7 mln. litų. Tačiau kultūriniam pamatui išlaikyti to nepakanka. Kultūrinius leidinius per įvairius projektus remia ir kiti fondai: *Kultūros rėmimo fondas*, *Europos socialinio fondo agentūra*, *Europos sąjungos sanglaudos fondas*.

2012 metais Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas konkurso tvarka parėmė 290 viešosios informacijos rengėjų kultūrinių ir šviečiamųjų projektų pagal Visuomenės informavimo įstatymu patvirtintas programas⁴³. Augantis paraiškų skaičius, netolygus lėšų paskirstymas, neaiškūs

⁴⁰ „Kaip vakar, taip ir rytoj, kas čia gali pasikeisti. Viskas priklauso nuo kūrybos, o jos nemažėja. Pinigai? Jų nebuvo ir nebus“, – pastebi kultūros žurnalo „Naujoji Romuva“ vyriausiasis redaktorius A. Konickis.

⁴¹ „Šiaurės Atėnų“ redaktorė G. Kazlauskaitė įžvelgia ir teigiamų patirčių: „Nuolat nusiviliama dabartimi ir ateitimi, praeityje regimas „aukso amžius“, prisirišama prie metafizinės patirties išgyvenimo kaip biografinio lūžio. Sąjūdinis ir posąjūdinis entuziazmas nuslopo, bet dar niekad „Šiaurės Atėnų“ skaitytojai nebuvo tokie sąmoningi ir materialiai nesuinteresuoti.“ <http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2012/01/sis-tas-naujo-bambejimuose-apie-kulturine-spauda>.

⁴² <http://verslas.delfi.lt/Media/dar-sia-savaite-zadama-atnaujinti-savaitrascio-atgimimas-leidyba.d?id=59350571>, 2012-08-20.

⁴³ Šios programos yra tokios: (1) kultūros, meno leidinių; (2) šviečiamojo pobūdžio leidinių; (3) regioninės žiniasklaidos (regionų, vietinių laikraščių, žurnalų ar kitų specialiųjų leidinių, radijo ir televizijos); (4) radijo ir televizijos; (5) internetinės žiniasklaidos (informacinės visuomenės informavimo priemonių); (6) vaikų ir jaunimo kultūrinio švietimo.

rėmimo prioritetai, kriterijai ir sprendimai dėl paramos – visa tai šiek tiek jaukė fondo veiklą. 2011 m. iš Fondo tarybos protestuodami dėl galimo neskaidrumo atsistatydino dalis narių. Tais pačiais metais tuometinio kultūros ministro įsakymu sudaryta darbo grupė parengė pertvarkos projektą, kurį 2011 metų pabaigoje ėmėsi svarstyti Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas. Buvo siūlomi įvairūs pertvarkos modeliai. Norėta sustiprinti ekspertų grandį, kuri iki tol nebuvo reikšminga. Svarstymai Seime baigėsi tuo, kad Seimo komitetas įpareigojo Kultūros ministeriją parengti alternatyvų Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo veiklos tobulinimo projektą.

Ministerijos specialistai parengė Kūrybingos žiniasklaidos rėmimo fondo projektą, kuris turėtų perimti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo funkcijas. Naująjį fondą pasiūlyta pertvarkyti iš viešosios įstaigos į biudžetinę įstaigą. Tokiu atveju fondo savininke taptų valstybė, o savininko teisės ir pareigos atitektų Kultūros ministerijai. Kūrybingos žiniasklaidos fondui vadovautų direktorius, kurį kultūros ministras viešo konkurso būdu skirtų trejiems metams. Projekte nebeliko fondo valdybos, ją pakeistų Ekspertų taryba, kurią sudarytų 9 nariai, dalį jų skirtų kultūros ministras. Už darbą jiems būtų mokamas atlyginimas. Tačiau ir toks 2012 metų vasarą pristatytas fondo pertvarkos modelis netenkino įstatymų leidėjo. Todėl kol kas lieka neaiškus būsimo pertvarkymo mastas – radikali reforma ar tik „kosmetinis remontas“? Tačiau neabejotinai tai liudija, kad pokyčiai per 16 metų yra pribrendę.

Kultūros leidinių neaplenkė tiražų mažėjimo tendencija. Ji būdinga visiems ankstesnio laikotarpio populiariems kultūros leidiniams. Remiantis 2011 m. kovo 25 d. kultūros ministro įsakymu patvirtintu tiražo tikrinimo tvarkos aprašu⁴⁴, leidėjai du kartus per metus iki sausio ir liepos mėnesių 10 dienos pagal nustatytą formą Kultūros ministerijai privalo pateikti duomenis apie leidžiamo laikraščio, žurnalo tiražą. 2012 m. *I pusmečio* tiražus pateikė 51 leidėjas (tarp jų ir komerciniai laikraščiai ir žurnalai)⁴⁵, *II pusmečio* – 179 leidėjai⁴⁶. Šiame sąrašė yra tik kelių kultūros žurnalų pateikti duomenys: „*Krantai*“ nurodo 1050 egz. (leidėjas asociacija „Krantų redakcija“); „*Literatūra ir menas*“ – 1886 egz. (leidėjas VšĮ „Literatūra ir menas“); „*Naujasis židinys-Aidai*“ – 1500 egz., „*Knygų aidai*“ – 1200 egz. (abiejų leidėjas VšĮ „Naujasis židinys – Aidai“); „*Rubinitis*“ 800 egz., (leidėjas asociacija Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius). Palyginimui populiariausias komercinis žurnalas „*Žmonės*“ leidžiamas 123385 egz. tiražu. Nors ilgai laukta tiražo tikrinimo tvarka galiausiai patvirtinta, deklaravusių skaičius vis dar nėra pakankamas. Dalis leidėjų neskuba deklaruoti realių spaudinių tiražus, nepaiso teisės aktų nuostatų.

Kultūros leidinių sklaida pasiekia nedidelę auditorijos dalį. Tačiau kai kurios tendencijos perša mintį, jog parama padėjo išgyventi daugiausia pačioms redakcijoms. Jei komerciniai leidiniai plačiai naudojami tyrimo bendrovių paslaugomis, analizuoja savo auditoriją, tai skaitytojų nuomonę tiriančių apklausų apie kultūros leidinius retai pamatysime. Aiški valstybės kultūros strategija ir prioritetinės nuostatos su konkrečia ir matoma veikla padėtų pačiai visuomenei susivokti, kuria kryptimi iš tiesų einame. Galbūt padėtų pamatyti ir perspektyvas – kuria kryptimi norėtume eiti.

Valstybė taip pat yra kultūros veidas. Tačiau Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondai teikiamų projektų gausa ir skambūs pavadinimai dar nerodo, kad visuomenėje padaugėjo kultūros. Todėl verta pasižvalgyti po derlingą kultūros idėjų, jau sulaukusių finansinės injekcijos, lauką: paraiškų teikėjais gali būti visi norintys, jei tik atitinka kriterijus. Tačiau šie atrankos kriterijai kelia daug klausimų: temos aktualumas ar auditorijos paklausa, leidėjo žinomumas ar labdaros gestas, tiražo dydis ar sklaidos efektyvumas, modernumas ar tradicijos tęstinumas, paveldo apsauga ar naujos pridėtinės vertės kūryba, reikšmingų projektų idėjos ar skurstančių leidinių rėmimas?

⁴⁴ Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2011 m. kovo 25 d. įsakymas „Dėl Vietinių, regioninių ir nacionalinių laikraščių, žurnalų, išskyrus tuos, kurių tiražas mažesnis negu 500 egzempliorių ir (arba) kuriuose nespausdinama reklama, tiražo tikrinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2011, Nr. 38-1852).

⁴⁵ 2012 m. sausio–birželio mėn. laikraščių ir žurnalų tiražų duomenys.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos informacija.

Galiausiai, vienas iš svarbių klausimų – ar į kultūros projektų finansavimą gali pretenduoti komerciniai leidiniai? Nepaneigsime, kad per populiarių dienraščių puslapius vykdoma kultūros ir švietimo sklaida žadina visuomenės kultūrą, turi teigiamos įtakos platesnei kultūros sklaidai. Dėl to dalis didžiųjų laikraščių turi integruotus kultūros puslapius ar specialius priedus, kuriuos yra parėmęs Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas: dienraščio „Lietuvos žinios“ projektas „Istorija“, dienraščio „Vakarų ekspresas“ kultūros ir meno priedas „Kultūros uostas“, dienraščio „Kauno diena“ priedas „Santaka“. „Šiaulių kraštas“ turi net 4 remiamus priedus: „Mano (...) istorija“, „Atolankos“ – Šiaulių krašto kultūra, menas, literatūra, „Kultūros ir švietimo židiniai provincijoje“, „Vermės“ ir pan. (žr. 6 lentelę, 19–20 psl.).

Iš tiesų kultūrinius leidinius persmelkia populiarioji kultūra. Leidinius, kuriems reikalingos intelektualinės pastangos, užgožė blizgių viršelių, hollywoodinių iliustracijų, komiksinių leidinukų bumas. Viešojoje erdvėje įsitvirtino perpasakotos, sutrumpintos, modifikuotos literatūros atplaišos, greitosios naujienos, kuriose itin dažni erotiniai, smurtiniai ar kriminaliniai elementai. Tai ypač pastebima televizijoje: atsirado nauji elgsenos, kalbėsenos, bendravimo ir įvaizdžio stereotipai, tenkinantys masinės auditorijos skonį ir poreikius. Nespėjusi nė mirktelti visuomenė papuolė į modeliuojamos žinisklaidos tinklą. Viešojoje erdvėje dominuoja anglosaksiškos ir rusiškos kultūros reiškiniai.

Stokojantiems bendravimo internetas plačiau praveria vartus: *google*, *facebook*, *skype*, *twitter* ir pan. Fragmentinis, mozaikinis stilius aprėpia vis jaunesnę auditoriją. „Postmodernioji“ epocha formuoja naują visuomenės tipą, kuris pats tampa modeliuojama dėlione ne tik dėl vertybių kaitos, bet ir dėl manipuliavimo. Išsilavinimas ir intelektas nebetenka savo išskirtinės reikšmės. Įsivyravęs „nežinau, bet manau“ nesudaro prielaidų pilnavertei diskusijai plėtoti. Buitinio gyvenimo kultūra tampa svarbiausia žiniasklaidos naujiena. Vystosi agresyvi priešpriešos kultūra („globalistai – nacionalistai“, „gėjai – pedofilai“, „patriotai – agentai“ ir t. t.), kurios aidą dvigubu dažniu atkartoja internetinių komentarų kultūra. *Vartojimas tapo savęs realizavimo ir susitapatavimo priemone, padedančia sukurti save ir savo įvaizdį. Įvaizdis vartotojų kultūrai reikšmingas tuo, kad nuolatos kuria vaizdinius ir simbolius, leidžiančius individui „persikūnyti“ į „trokštamą socialinį vaidmenį – pastebi T. Rytelis.*⁴⁷

Populiarioji žiniasklaida – tiek dienraščiai, tiek portalai savo esme skiriasi nuo grynai kultūrinių leidinių, tačiau jų informacijos prioritetai taip pat atspindi vertybių kaitą. Pernelyg laisva interpretacija atitrūksta nuo tikrovės, neretai panaudojama saviems tikslams. Greitai sumodeliuotos informacijos galima rasti tiek laikraščių puslapiuose, tiek internete. Štai žinomas poetas, vertėjas, eseistas T. Venclova kandžiai pašiepiamas dienraštyje „Vakaro žinios“, straipsnį anonsuoja tos pačios leidinių grupės interneto portalas.⁴⁸ Paskutiniame laikraščio puslapyje, rubrikoje „Elito naujienos“, tarp orų naujienų ir horoskopo įsprausta rašytojo ir eseisto nuotrauka, o po ja esančioje antraštėje skelbiama „Didžiausias T. Venclovos nuopelnas... JAV gyvenančio profesoriaus mintis, kad emigracija nėra problema“. Anot replikos kūrėjo, apdovanotasis kažin ar nusipelnė apdovanojimo, kai tokia didelė lietuvių emigracija, ir tam jubiliasas pritaria. Visas interviu su autoriumi nereikalingas.⁴⁹ Svarbu ištraukti iš pyrago „razinas“ ir štai „vieno kąsnio“ informacija patiekta vargšui lietuviui didesniu nei 488500 egz. tiražu per savaitę. Galbūt dėl to, kad žymusis Lietuvos išeivis intelektualas dažnai sujudina svarbių virpesių nejaučiantį viešosios erdvės lauką.

Panašiai, tik gal daugiau iš skubėjimo perspausdinant kitų šaltinių publikacijas nutinka ir internete. Štai portalas „Delfi“, perspausdinęs „Atgimimo“ žurnalisto S. Kairio publikaciją, kurioje perteiktas žurnalisto interviu su Nepriklausomybės Akto signataru, prof. B. Genzeliu, pavadino ją

⁴⁷ T. Rytelis. „Šiuolaikinė visuomenė: autentiškumo stoka ir imitacijų aukso amžius“, „Kultūros barai“, 2012, Nr. 7/8.

⁴⁸ http://www.respublika.lt/lt/naujienos/lietuva/lietuvas_politika/didziausias_tvenclovos_nuopelnas.

⁴⁹ <http://www.15min.lt/naujiena/ziniosgyvai/interviu/tomas-venclova-zmoniu-atmintyje-noreciau-islikti-savo-eilerasciais-599-249388#ixzz26tRJCna8>.

taip: „B. Genzelis: kartais lietuviškumas – tik trukdanti saviraiškai našta“⁵⁰. Nors „Atgimimo“ publikacijoje profesorius į žurnalisto klausimą, *ar dabartinėje Lietuvoje jų* (klausama apie žmones, kuriems tautinės valstybės idealai nebuvo ir nėra jokia vertybė – past.) *nėra gerokai daugiau*, atsako taip: „Klausimas rimtas. Galimas daiktas, kad viršų ima cinikai, kuriems svarbūs tik jie patys. Jų visiškai nedomina nei tauta, nei jos likimas. Ne vienas jų net nemato, kad kuo greičiau mažosios tautos išnyks, tuo bus visiems geriau. Atseit dabar tas lietuviškumas – tik trukdanti saviraiškai našta.“ Populiaraus portalo skaitytojai netruko pastebėti, kad suręstas straipsnio pavadinimas duoda visai kitokį supratimą apie interviu atskleistas pašnekovo mintis. Tuo tarpu „Atgimime“ paskelbtos publikacijos pavadinimas skiriasi kardinaliai – „Išliksime, jei šviesimės“⁵¹.

Kalbant apie kultūros leidinius, negalima apeiti intelektualinės minties reikšmės, kuri viešojoje erdvėje daro įtaką demokratiniams procesams, ugdo argumentuotos kritikos ir analizės įgūdžius. Eglės Wittig-Marcinkevičiūtės tęstinis straipsnis „Nacionalinės etikos griuvėsiai, arba Kaip nužudyti valstybę jos intelektualų rankomis“ sukėlė rezonansą tarp inteligentų, išryškino socialinės etikos taikymo problemas. Anot autorės, dalies intelektualų laikysena nedrįstant užimti aktyvios pilietinės pozicijos Lietuvos bendruomenei aktualiais istorinės raidos klausimais daro didelę įtaką bendruomenės gyvenimui. Autorės įsitikinimu, „Jeigu asmenys, gražbyliaujantys apie pilietinės visuomenės kūrimą, nesiekia sugražinti bendruomenei esminių dalykų, jie užsiima tuščiaavidure pilietine/politine beletristika.“⁵²

Visi bandymai palengvinti kultūros srities problemas, kurios neišvengiamai paliečia ir kultūros leidinius, baigiasi naujomis diskusijomis. Prieš baigdamas darbą praeitos kadencijos Seimas priėmė Lietuvos kultūros tarybos įstatymą, kuriuo steigiama Kultūros taryba, kuriai vadovaus Vyriausybės paskirtas pareigūnas. Taryba bus atskaitinga Kultūros ministerijai. Kultūros taryba administruos kultūrai ir menams skiriamas lėšas, vykdys kultūros sektoriaus stebėseną, analizuos valstybės biudžeto lėšomis vykdomų programų, projektų ir kitų priemonių kokybę. Kultūros taryba kontroliuos 46 mln. litų valstybės biudžeto lėšų – pusę viso kultūros lėšų poreikio.⁵³ Tuo tarpu rašytojas Kornelijus Platelis viešojoje erdvėje svarsto, ar įmanomas nepolitizuotas kultūros rėmimas: „Ar pakaks vien įstatymu tiksliai reglamentuoti Kultūros tarybos valdymą, ekspertų atranką bei atskaitomybę visuomenei? Nedidinant paramos kultūrai visos mūsų diskusijos darosi panašios į magijos ritualus – bandymus užkalbėti tikrovę“.⁵⁴ Rašytoja Vanda Juknaitė pastebi: „Kultūra – labai plonas ozono sluoksnis. Ji vis dar priešinasi akiai egzistencijos mechanikai, beprasmiam tų pačių veiksmų kartojimui. Mechanika eliminuoja neatsakomus egzistencinius klausimus, kas yra gyvenimas, kodėl mes esame, kodėl žmogus, save suvokianti būtybė, kartais toks aklas ir nuožmus“ (žurnalas „Kelionė su Bernardinai.lt“).⁵⁵

⁵⁰ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/bgenzelis-kartais-lietuviskumas-tik-trukdanti-saviraiskai-nasta.d?id=60623257>, 2013-02-10.

⁵¹ <http://www.atgimimas.lt/Diskusija/Isliksime-jei-sviesimes>, 2013-02-08.

⁵² „Kultūros barai“, 2011, Nr. 12; 2012, Nr. 1–4.

⁵³ <http://lzinios.lt/Tyrimas/Pilkieji-kulturos-kardinolai-Foto>, 2012-11-27.

⁵⁴ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-06-25-kornelijus-platelis-kulturos-tarybos-kurimas-ar-imanomas-nepolitizuotas-kulturos-remimas/84455>, 2012-06-25.

⁵⁵ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-09-12-vanda-juknaite-is-kur-atsiranda-zodziai-nezinau/87841>, 2012-09-13.

**2012 M. KULTŪROS IR ŠVIEČIAMŪJŲ PROJEKTŲ KONKURSO REZULTATAI
(PATEIKIAMĖ GAUSIAU SPAUDOS, RADIOJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDO FINANSUOJAMI PROJEKTAI)**

LEIDĖJAS	PROJEKTAS	PROGRAMOS / SUMA, LT					
		I	II	III	IV	V	VI
		Kultūros ir meno leidinių	Šviečiamųjų pobūdžio leidinių	Regioninės žiniasklaidos	Radiojo ir televizijos	Internetinės žiniasklaidos	Vaikų ir jaunimo kultūrinio švietimo
		24 projektai	29 projektai	146 projektai	26 projektai	39 projektai	26 projektai
VšĮ „Metai“	Lietuvių literatūros procesas ir europiniai kontekstai mėnraštyje „Metai“	200.000					
VšĮ „Kultūros barai“ VšĮ „Kultūros barų“ leidykla	Kultūros ženklai ir prasmės Kultūra: vietinės ir europinės trajektorijos	250.000				45.000	
VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“	„Šiaurės Atėnai“: kūrybos ir kritikos paralelės	100.000					
VšĮ „Literatūra ir menas“	Kultūros aktualijos, vertinimai, žmonės, kūryba	200.000					
VšĮ „Naujasis židinys-Aidai“	Europietiškos vertybės Lietuvoje: refleksija ir sklaida Knygos kaip kultūros proceso dominantė: analizė ir interpretacija „Knygų aiduose“	80.000 30.000					
Asociacija „Krantų redakcija“	Kultūrų dialogai: istorija ir dabartis	45.000					
Naujosios Romuvos Fondas	Kuriant kurti gebančių visuomenę Kūrybiniai jaunimo džiaugsmi ir rūpesčiai	40.000					35.000
VšĮ „Naujasis amžius“	Kūrybos horizontuose Nemuno krašto vaivorykštė	20.000	20.000				
VšĮ „Vilnius“	Šiuolaikinės lietuvių literatūros sklaida pasaulyje	40.000					
Literatūros almanacho „Varpai“ redakcija	Kultūros, meno, mokslo procesų atspindėjimas ir analizė „Varpų“ almanache	15.000					
VšĮ Žiemgalos leidykla	Laiko iššūkiai	16.000					
VšĮ „Lututės“ leidykla VšĮ „Lututės“ leidykla VšĮ „Bitutės žurnalas“	Atgal į gamtą Moko vaikus pelėda Kultūros korys žurnale vaikams „Bitutė“		30.000				30.000 50.000

VšĮ „Bernardinai.lt“	Laisvė ir atsakomybė TV laidų ciklas „Jaunas teatras“ Kultūros sklaida Lietuvoje ir svetur: viešosios erdvės puoselėjimas		70.000			10.000 100.000	
Tarptautinės vaikų ir jaunimo literatūros asociacijos (IBBY) Lietuvos skyrius	Išmanaus skaitytojo ugdymas aktualizuojant vaikų literatūros klasiką Per vaikų literatūrą – į kokybišką ir brandžią asmenybę		10.000				10.000
VšĮ Pilietinės minties institutas	Kokybės, profesionalumo ir profesinės etikos užtikrinimas žiniasklaidoje – demokratijos valstybėje garantas		100.000				
UAB „40 PLIUS“	Mokytiis nebūna vėlu Kultūriniam tobulėjimui amžiaus ribos nėra		5.000 15.000				
UAB „Rinkos aikštė“	Krašto šviesa Gyvenimo versmės			26.500 5.000			
UAB „Gyvenimas“	Gimtinė: vakar, šiandien, rytoj Kryžkelė			19.000 32.000			
UAB „Šiaulių kraštas“	Mano (...) istorija Atolankosė – Šiaulių krašto kultūra, menas, literatūra Kultūros ir švietimo židiniai provincijoje Versmės			5.500 37.500 4.300 6.500			
VšĮ „Savaitraštis Nemunas“	Kultūrinis Kaunas 2012			122.000			
UAB „Sorestum“	Durys-2012 Santaka 370 ir „Menas ir pramogos“			132.000 40.000 42.000			
VšĮ „Ateities leidybos centras“	Jėga nešanti į ateitį						50.000
UAB „Nieko rimto“	Vaikai – kūrybingoji Lietuvos ateitis						50.000
UAB Informacijos vadybos agentūra	Žurnalas vaikams „TIPU TAPU“ – literatūra ir menas: praeitis ir dabartis						35.000
UAB „Gimtasis žodis“	Vaiko etnokultūrinis ugdymas: tradicijos ir plėtros galimybės						30.000

1.4. LIETUVOS TAUTINIŲ MAŽUMŲ SPAUDA: TEMATIKA, TENDENCIJOS, AKTUALIJOS

XXI amžiuje valstybės tapo skirtingų papročių, tradicijų, konfesijų multikultūriniu katilu. Daugiakultūrės visuomenės globalaus diskurso ašis – migracija ir integracija, kultūrinė ir tautinė tapatybė, žmogaus teisės. 2011–2012 metais Žurnalistų etikos inspektoriatas tarnybos viešosios informacinės erdvės stebėsenos objektas buvo Lietuvos tautinių mažumų spauda: jos aktualijos, tendencijos, pokyčiai. Čia gyvenančios tautinės mažumos sudaro 16 proc. Lietuvos gyventojų. Lietuvoje gyvena 154 tautybių gyventojų, lietuviai sudaro 84,2 proc.

Šioje apžvalgos dalyje bus pristatoma trijų etninių grupių – *lenkų, rusų, žydų* – spauda.

Paminėtos tautinės bendrijos sulaukia didžiausio visuomenės dėmesio, dažniausiai siejamo su etnine paradigma ir kontraversiškais istorijos vertinimais. Demokratinės visuomenės atkūrimo veikloje dalyvavo per 70 įvairių Lietuvos tautinių mažumų atstovų. Valstybės atgimimo laikotarpiu sukurta Tarpnacionalinė koordinacinė asociacija buvo vienintelė struktūra, vienijusi tautines bendrijas. 1991 metais Lietuvos valstybė priėmė Tautinių mažumų įstatymą⁵⁶, kuris apibrėžė tautinių mažumų teises, įkurta Tautinių bendrijų taryba reprezentavo daugiakultūrę visuomenę. Po dešimties metų Lietuva ratifikavo Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvenciją, šių mažumų veiklą koordinavo Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Nuo 2010 m. sausio 1 d. panaikinus Tautinių mažumų ir išeivijos departamentą, Kultūros ministerijoje įkurtas Tautinių mažumų reikalų skyrius.

Prasidėjus Lietuvos gyventojų nepriklausomybės judėjimams, pirmieji laisvi nuo sovietinės cenzūros leidiniai buvo *Sajūdžio žinios* (1988), *Atgimimas* (1988), nepriklausoma spauda rajonų miestuose ir miesteliuose, kurią leido Sajūdžio judėjimo pirmeiviai. Atgimusi tautinių mažumų spauda sudarė nedidelę, tačiau svarbią informacijos sklaidos dalį: *Soglasije* (1989), *Znad Wilii* (1989), *Nasza gazeta* (1989), *Lietuvos Jeruzalė* (1989), *Magazyn Wileński* (1990). Sovietų Sąjungos propagandiniai leidiniai *Czerwony sztandar* (nuo 1990 pervadintas *Kurier Wileński*) ir *Sovetskaja Litva* (nuo 1990 – *Echo Litvy*) akcinėmis bendrovėmis tapo paskutiniai (1994). 1996 m. priimtas Visuomenės informavimo įstatymas įteisino žiniasklaidos laisvę. Jau tada tautinių mažumų kalbomis ėjo apie 50 leidinių. Gausiausiai buvo leista rusų periodika (34), leidiniai lenkų kalba (5), vienas žydų laikraštis. Didžiausia tautinė mažuma Lietuvoje yra lenkai – 6,6 proc., rusai – 5,8 proc., baltarusiai – 1,2 proc., kitų tautybių gyventojai sudaro 0,6 proc. Vilniuje gyvena 128 tautybių gyventojai, Kaune – 85, Klaipėdoje – 77, Panevėžyje ir Šiauliuose priskaičiuojama daugiau kaip 50 tautybių gyventojų. 2001 ir 2011 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, tautinė sudėtis kito nežymiai, per dešimtmetį sumažėjo visų tautybių gyventojų: lietuvių 11,8 proc., rusų 19,5 proc., lenkų 14,8 proc., baltarusių 15,5 proc., ukrainiečių 27 proc.⁵⁷

2010 metais buvo išleisti 293 laikraščiai, 587 žurnalai, t. y. 21 pavadinimu mažiau laikraščių, 9 pavadinimais mažiau žurnalų negu 2009 metais. Didžioji dalis serijinių leidinių publikuota lietuvių kalba: laikraščių – 92 proc., žurnalų – 88 proc. Didžiųjų tautinių grupių pagrindinių laikraščių tiražai: *Экспресс-неделя* (51427 egz.), *Литовский курьер* (20541 egz.), *Обзор* (19650 egz.), *Клайпедра* (5987 egz.), *Республіка* (6584 egz.), *Домашний доктор в Литве* (13325 egz.), *Kurier Wileński* (3000 egz.), *Tygodnik Wileńszczyzny* (2700 egz.). Palyginimui – lietuvių kalba leidžiamas *Vilniaus krašto savaitraštis* – 250 egz. Nedidelio tiražo leidinių spausdinama ir kitų tautinių mažumų kalbomis: vienas laikraštis (dabar žurnalas) vokiečių kalba (toku pačiu pavadinimu ir lietuvių kalba) *Smiltė: Erscheint als Literaturbeilage der Zeitschrift „Die Raute“ der Landsmannschaft der Deutschen aus Litauen: Deutsch-Litauische Literaturbeilage* ir romų

⁵⁶ Tautinių mažumų įstatymas galiojo iki 2009 m. gruodžio 31 d.

⁵⁷ <http://www.balsas.lt/naujiena/722666/daugiatautiskiausiam-salies-mieste-vilniuje-gyvena-128-tautybiu-gyventojai>, 2013-03-15.

visuomenės centro leistas informacinis biuletenis *Romano čačipėn (Romų tiesa)*, išėjo 6 numeriai). Lietuvos totorių laikraštis *Litva tatarlary* – vieno pavadinimo spaudinys lietuvių, rusų, lenkų kalbomis, leistas nuo 1995 iki 2009 metų. Tautinių mažumų veiklą atspindi žurnalas *Tautinių bendrijų naujienos*, leidžiamas lietuvių kalba (leidžia VšĮ „Tautinių bendrijų namai“). Palyginimui – laikraščiai, turintys didžiausius tiražus: „15min.“ (58906 egz.), „Lietuvos rytas“ (55702 egz.), „Vakaro žinios“ (54844 egz.). Didžiausio tiražo žurnalai: „Žmonės“ (129525 egz.), „TV antena“ (126461 egz.), leidžiama kartu su „Lietuvos rytu“.

Visuomeninis radijas ir televizija transliuoja savaitines laidas tautinių bendrijų (rusų, lenkų, ukrainiečių, baltarusių, jidiš), kitų mažumų kalbomis. Spauda, radijas, televizija, elektroninė žiniasklaida – tik dalis informacinės sklaidos. Ne mažiau svarbi tautinių mažumų kultūrinė-šviečiamoji veikla, kurioje dalyvauja apie 300 visuomeninių organizacijų. Ją remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, Kultūros rėmimo fondas, kaimyninės valstybės, suinteresuotos savo diasporos kultūrine (pastaruoju metu ir politine) veikla. Pagrindiniai veiklos centrai – Tautinių bendrijų namai Vilniuje (1991 m.), Romų visuomenės centras (2001 m.), Kauno įvairių tautų kultūrų centras (2004 m.), Lietuvos tautinių mažumų folkloro ir etnografijos centras (2007 m.), Tautinių kultūrų centras Klaipėdoje (2012 m.).⁵⁸

Vertinant tautinių grupių komunikacijos ypatumus viešojoje erdvėje reikalingas nedidelis ekskursas į netolimą tokios patirties praeitį. Žiniasklaida tautinių mažumų kalbomis egzistavo ir tarpukario Lietuvoje: buvo leidžiami baltarusiški, rusiški, lenkiški, vokiški laikraščiai, gausa išsiskyrę žydų tautos leidiniai.

Žydų bendruomenė. 1919–1936 m. laikotarpiu leista 16 dienraščių, 30 savaitraščių, 20 literatūrinių rinkinių. Daugelis to meto žydų vartojo rusų kalbą, ji praplėsdavo veiklos ir karjeros galimybes, todėl ir spauda daugiausia leista šia kalba. Keletas žymesnių leidinių, kuriuose buvo publikuojami lietuvių literatūros vertimai: *Echo*, *Vol'naja Litva*, *Den'*, *Golos Litvy*, *Naša žizn'*, *Svobodnoje slovo*, *Ponedel'nik*, *Baltijskij almanach*, *Naše exo*, *Litovskij kurjer*, *Litovskij vestnik*, *Litovskij golos*, almanachas *LITE* hebrajų kalba išleido tautosakos rinkinį *Lietuvių liaudies kūryba* ir kt. Atskirą laidą jidiš kalba turėjo Kauno radiofonas. Kaune jidiš kalba buvo leidžiamas sionistinis leidinys *Di Jidiše štyme (Žydų balsas)* ir jo priedas lietuvių kalba, jidišistų laikraštis *Folksblat (Liaudies laikraštis)*. Vilniuje spausdintas sionistinis leidinys *Jidiše caitung (Žydų laikraštis)*, vėliau pavadintas *Cait (Laikas)*, ir *Der Tog (Diena)*, vėliau pavadintas *Unzer Tog (Mūsų diena)*, hebrajų kalba *Hazeman (Laikas)*, *Haolam (Pasaulis)*. Populiarūs buvo kiti leidiniai, nepasižymintys politine ideologija: *Ovnt kurjer (Vakarinis kurjeris)*, *Vilner ekspress (Vilniaus ekspresas)*, *Vilner radio (Vilniaus radijas)*. Savo spaudą turėjo įvairios kultūros ir meno sąjungos bei sąjūdžiai: literatų ir dailininkų grupė *Jung Vilne (Jaunasis Vilnius)*, Kauno jaunųjų jidiš rašytojų grupė *Mir alein (Mes patys)*. Vilniuje jidiš kalba leistas žurnalas vaikams *Grininke beimelekh (Žalieji medeliai)*. Žydų periodikos leidiniai buvo spausdinami ne tik Kaune ir Vilniuje, bet ir Šiauliuose, Panevėžyje, Klaipėdoje, Telšiuose, Kėdainiuose. Tarpukariu lietuviai buvo dominuojanti visuomenės dalis, žydai – didžiausia tautinė ir religinė mažuma. Lietuvos žydams jidiš kalba buvo universali komunikacijos ir rašytinės raiškos priemonė, šia kalba buvo leidžiami ir sionistų leidiniai. Kultūros ir švietimo srityse ryškėjo nauji tarpusavio santykiai, radę atgarsį inteligentų iniciatyvose, mažinančiose tautinį uždarumą: susikūrė *Lietuvių ir žydų kultūrinio bendradarbiavimo draugija* (1928–1937) ir *Žydų karių, dalyvavusių pirmos Lietuvos nepriklausomybės atgavime, sąjunga* (1933–1940), pastaroji nuo 1935 m. lietuvių kalba leido laikraštį *Apžvalga*. Pirmosios Nepriklausomybės laikotarpiu padėtis keitėsi lietuvių kalbos naudai. Leidinių skaitytojai turėjo galimybę sekti Lietuvos politinio gyvenimo procesus, lietuvių visuomeninio bei kultūrinio gyvenimo kroniką.

⁵⁸ <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/klaipedoje-atidarytas-tautiniu-kulturu-centras-56-201194>, 2012-03-05.

Tiek sovietinė okupacija, tiek Antrasis pasaulinis karas radikaliai perkeitė Lietuvos visuomenę. Prieš Antrąjį pasaulinį karą Lietuvoje gyveno daugiau nei 200 tūkst. žydų. 1941–1944 metais naciai ir vietos kolaborantai miestuose ir miesteliuose nužudė daugiau nei 90 proc. Lietuvos žydų. Holokaustas nutraukė turtingą, pasaulinę reikšmę įgijusią moderniosios Lietuvos jidiš literatūros tradiciją: nebeliko jidiš kalbos, nebeliko autorių, leidinių ir jų skaitytojų. Antrosios Nepriklausomybės laikotarpiu vos 5 tūkstančių žydų bendruomenės poreikius kurį laiką tenkino vienas nedidelio tiražo laikraštis, leistas 1989–2010 metais, pradžioje dviem kalbomis, vėliau keturiomis: *Lietuvos Jeruzalė* (lietuvių kalba), *Jerušolaim D'Lita* (jidiš kalba), *Литовский Иерусалим* (rusų kalba), *Jerusalem of Lithuania* (anglų kalba, 1992–2010). Laikraščio atsiradimas Lietuvos žydų bendruomenei buvo labai svarbus. Per devynerius egzistavimo metus jis tapo pažįstamas žydams litvakams, pasitraukusiems į kitus kraštus. Paskutiniaisiais savo gyvavimo metais leistas laikraštis buvo kuklus, mažo formato, orientuotas į skaitytoją, gyvenantį išėivijoje. Duomenų apie jidiš kalbą 2011 metais leistus periodinius leidinius nėra.

Žydų diasporos gyvenimo veikla ir istorija atsispindi interneto svetainėse^{59,60}, visuomenei matomos ir prieinamos kultūrinės raiškos formos – Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus⁶¹ jo padaliniai: Tolerancijos centras, Panerių memorialinis muziejus⁶², Žako Lipšico (Jacques Lipchitz) vardo muziejus Druskininkuose, Rytų Europos žydų kultūros ir istorijos tyrimų centras⁶³, Vilniaus žydų viešoji biblioteka⁶⁴, žydų informacijos ir kultūros centras⁶⁵, jame esanti galerija „Šofar“. Centras rūpinasi bendruomenės paveldu, edukacija, teikia paslaugas, įgyvendina projektus, jungia litvakus, pasklidusius po visą pasaulį. Vilniuje veikia vienintelė žydų Šalomo Aleichemo gimnazija. Kaip teigia mokyklos direktorius Miša Jakobas, „vaikai lietuvių kalbos mokosi kaip gimtosios, mums nedaromos jokios išimties kaip kitų tautinių mažumų mokykloms. Baigę gimnaziją, vaikai išeina su keturių kalbų žiniomis: lietuvių, anglų, hebrajų ir rusų“.⁶⁶ Dabartinei žydų bendruomenei rūpi tautos žūties atminimo vietų įamžinimas, ryšiai su istorine tėvyne, litvakų kultūrinio palikimo išsaugojimas ir pristatymas, skaudina antisemitinės apraiškos žiniasklaidoje, ypatingai agresyvūs anoniminiai interneto komentatoriai.

2011 metai buvo skirti Holokausto aukoms atminti. Europos Komisijos viceprezidentė, teisingumo eurokomisarė Viviane Reding sveikino šalies iniciatyvą susitaikant su skaudžia praeitimi. Tačiau tuo pačiu metu Lietuvos kriminalinės policijos biuras pradėjo ikiteisminį tyrimą dėl galimos tautinės nesantaikos kurstymo sunkiosios muzikos grupės „Diktatūra“ dainoje „Šalčininkų rajonas“. 1996 metais sukurta daina staiga atsiranda tada, kai šalis pagerbia aukų atminimą. Dainos tekste pasikartojantys žodžiai: „*Lenkai visi jau pakarti, Rusai paskersti guli patvory, Žydai pakurti jau dega krosny, Tik tikri lietuviai visi gyvi!*“, „*Jau artėja šventasis karas, jeigu čia būsit, nepabėgsit nuo maro*“, „*Patys nepatenkinti, kodėl jų nežudot?*“⁶⁷ Nebaudžiamumo jausmas dėl pastaruoju metu šalyje padažnėjusių tautinės nesantaikos kurstymo bei tautinės mažumas įžeidžiančių įvykių kelia pagrįstą žydų bendruomenės pasipiktinimą ir susirūpinimą. Pasikartojantys išpuoliai prieš sinagogas⁶⁸, rasistinėmis frazėmis aprašinėtas Panerių memorialas.

⁵⁹<http://litvakai.mch.mii.lt/praeitis/Default.htm>

⁶⁰<http://www.zydai.lt/>

⁶¹<http://www.jmuseum.lt/index.aspx>

⁶²<http://www.holocaustatlas.lt/LT/>

⁶³<http://www.jewishstudies.lt>

⁶⁴<http://litvakai.mch.mii.lt>

⁶⁵ <http://www.jewishcenter.lt/veikla.htm>

⁶⁶ <http://www.delfi.lt/news/daily/education/kokie-vaikai-priimami-i-elite-zydu-gimnazija-vilniuje.d?id=60914921,2013-03-16>.

⁶⁷ <http://www.lrytas.lt/-13083351751306899354-prad%C4%97tas-ikiteisminis-tyrimas-d%C4%97l-grup%C4%97s-diktat%C5%ABra-dainos-daina.htm,2011-06-17>.

⁶⁸ <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/del-antisemitiniu-ispuoliu-svarstoma-galimybe-irengti-vaizdo-kameras-prie-zydu-bendruomenes-objektu-56-159997,2011-07-12>.

Kokias žinias pasauliui transliuoja tokie pranešimai? Kritikos tėra vertos tokios lietuvių sąmonės apraiškos „jeigu skriaudžiamas – tai aš, jei skriaudikas – tai kitas“, – teigia eseistas T. Venclova, kalbėdamas apie genocido sąvokos infliaciją, vykdymo etapus, iš kurių žiauriausias – fizinis žmonių naikinimas vien už tai, kad jie priklauso tam tikrai rasei.⁶⁹

Lietuva Kovo 11-ąją pažymi 1990 metais pasirašytą Nepriklausomybės Atkūrimo Akta, kuris po 50 metų trukusios sovietų okupacijos sugražino nepriklausomybę. Vienas iš Litvakų studijų instituto steigėjų D. Katzas piktinasi, kad prieš dvejus metus Kovo 11-ąją eitynėse pagrindinėje Vilniaus gatvėje dalyviai demonstravo modifikuotas lietuviškas svastikas (viešą nacių ir sovietų simboliką draudžia įstatymas), skandavo šūkius „juden raus“ (vok. „žydai, lauk“). Esą, tik po aktyvaus Lietuvoje esančių užsienio ambasadų spaudimo šalies lyderiai pasmerkė šį paradą. „Juden raus“ pakeitė šūkis „Lietuva – lietuviams“.⁷⁰

Beveik visais atvejais rezonansą visuomenėje sukelia istorijos ir dabarties sąsąukų atgarsiai. Užsimirštama apie tai, jog žodinė agresija – tai galimo veiksmo preliudija. Tokių pavyzdžių pilna istorija. Nors bendruomenės skiriasi savo gausa, veikla ir tikslais, jos įtraukiamos į informacinį karą. 2012 m. vasario pabaigoje žinių portalo „Delfi“ užsakymu visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“ atliko apklausą, kuri parodė, jog 44,4 proc. gyventojų smerkia eitynes su šūkiu „Lietuva – lietuviams“ ir mano, kad jos daro gėdą Lietuvai. Eitynių šūkiams pritaria tik 13,3 proc. gyventojų, tačiau net 41 proc. šiuo klausimu pasisakė neturintys nuomonės.⁷¹

Prieš tradicines eitynes jau š. m. kovo 7 d. žydų Tolerancijos centre vyko dokumentinio filmo apie Lietuvoje stiprėjančias radikaliojo nacionalizmo apraiškas „Susitikimas su nacionalistais“ premjera. Nors diskusijoje dalyvavęs Tautinio jaunimo sąjungos pirmininkas J. Panka tikino, kad jo vadovaujama organizacija nėra nacionalistinė blogąja prasme ar, tuo labiau, nacistinė („Mes ne kartą atsiribojome nuo nacių. Ar galima labiau atsiriboti nei žygiuojant Paneriuose, pagerbiant žydų aukas? Galiu ir dar kartą atsiriboti, bet netikiu, kad tai padės“)⁷², tačiau, anot Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus direktoriaus M. Zingerio, dabartiniuose nacionalistinių eitynių elgsenos pokyčiuose matyti daug apsimestinio politinio korektiškumo, o realiai – ir toliau skelbiamos rasistinės ir diskriminuojančios idėjos. Pasak politologo A. Medalinsko, pristatytame filme pernelyg sutirštintos spalvos, demonstruojant nacionalistinius, fašistinius simbolius, rasistines idėjas („Pasijutau, kaip sovietų okupacijos laikais, kai Sąjūdis buvo vadinamas buržuaziais nacionalistais“), o jaunimui negalima drausti mylėti tėvynę ir demonstruoti savo tautiškumą, kai jis nėra priešprieša kitoms tautoms. Tuo tarpu tuos išsišokėlius, kurie eitynėse skanduoja rasistinius šūkius, pasak politologo, turėtų tramdyti ir iš eitynių pašalinti policija. Lietuva, skirtingai nei Šveicarija, gyvena geopolitinės įtampos lauke ir mums, siekiantiems savo tautos ir valstybės saugumo, reikia rasti būdą, kaip suderinti norą išlaikyti tautiškumą ir buvimą Vakarų teisinių demokratinių valstybių bendrijoje.⁷³

Patriotizmas, tautiškumas, nacionalizmas ir pilietiškumas dažnai turi skirtingai suvokiamas reikšmes, gal todėl yra sunku rasti bendrų sąlyčio taškų. 2011 m. rinkos tyrimų bendrovės „GfK Custom Research Baltic“ atlikti tyrimai parodė, jog žmonės itin nepalankūs romams, lenkams ir žydams. Romų savo kaimynystėje nenorėtų turėti 87 proc., lenkų – 51 proc., o žydų – 45 proc. respondentų. Atsakiusių, kad „jokio skirtumo“ dėl romų kaimynystės – tik 9 proc., lenkų – 42 proc., žydų – 46 proc.

⁶⁹ Diskusija Vilniaus žydų viešojoje bibliotekoje: „Lietuvos žydų istorija kaip neįkūnyta kitoniškumo dimensija tautinėje lietuvių sąmonėje“, <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-03-20-venclova/97552>, 2013-03-20.

⁷⁰ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dkatzas-sulygindama-naciu-ir-sovietu-rezimus-lietuva-siekia-uztusuoti-holokausta.d?id=31830059#ixzz1oMpaYI4q>.

⁷¹ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/44-proc-gyventoju-mano-kad-kovo-11-osios-nacionalistu-eitynes-daro-geda-lietuvai.d?id=56535105#ixzz1okvFNQaO>.

⁷² <http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/kovo-11-osios-eityniu-organizatorius-julius-panka-gaila-kad-lietuviai-kalboje-nera-termino-lietuvietis-56-313908#ixzz2MwkLvvp8>

⁷³ <http://lzinios.lt/Komentarai/Kam-reikalingas-triukšmas-del-nacionalizmo>

Žiniasklaidoje pasigendama publikacijų apie bendruomenės vidinį gyvenimą. Paprastai pateikiamas tik lietuvių požiūris į žydus kaip tautą. Priešpriešos pradeda nykti tik tada, kai minimos iškilios žydų tautos kultūros, meno, mokslo asmenybės, dėl savo veiklos sulaukusios pasaulinio pripažinimo. Tada žydų tapatybė tampa ir Lietuvos kultūros įvaizdžio dalimi – pabrėžiama, jog kažkada žydų senelių ar protėvių čia gyventa. Tokiais atvejais pastebima ir teigiamų poslinkių: suaktyvėja abiejų valstybių bendradarbiavimas, padaugėja publikacijų apie žydų valstybės raidą, ekonomiką, pasiekimus, asmenybes, naujos generacijos palikuonys vis dažniau atranda protėvių gimtinę. Didieji žinių portalai informavo apie Vilniaus rotušėje surengtą fotografijų parodą „Kadišas medinėms sinagogoms“ (*kadišas* – malda už mirusius – past.). Anot nuotraukų autoriaus Daumanto Levo Todeso, „parodos tikslas – išlikti iš siauros tautinės kišenės ir parodyti, kad tai ne tik Lietuvos žydų, bet visos Lietuvos paveldas. Mes, žydai, gyvename čia 700 metų ir esame Lietuvos kultūros kūrėjai, lygiai taip pat kaip lietuviai ir kitos čia nuo seno gyvuojančios tautos <...>. Duoklę mirusiems mes jau atidavėme. Visi žino, kaip numirėme. Dabar atėjo metas, kad žmonės sužinotų, kaip mes gyvenom“.⁷⁴ Kas gali labiau suvienyti tautas nei bendras likimas?

Rusų bendruomenė. Lietuvoje gyvena per 162 tūkstančius rusų tautybės gyventojų. Rusiški leidiniai sudaro maždaug 0,5 proc. visų šalyje leidžiamų laikraščių ir žurnalų dalį. 1995 metais Lietuvoje buvo priskaičiuojama iki 44 rusiškų spausdinių. Per 20 nepriklausomybės metų jų sumažėjo daugiau nei du kartus. Lietuvos gyventojai rusų kalba gali prenumeruoti 40 pavadinimų laikraščių ir 130 žurnalų, kurie leidžiami Rusijoje, Ukrainoje ar Baltarusijoje. Spaudos distributoriaus „Impress Teva“ duomenimis, apie 20 leidinių spausdinami Lietuvoje, daugiau nei 110 gaunami iš Rusijos, Latvijos, Estijos. Rusiškai daugiausia skaito Vilniuje – išperkama 50 proc., Klaipėdoje maždaug 20 proc., Kaune – 10 proc. viso leidinių tiražo.⁷⁵ Rusiški leidiniai sudaro apie 15 proc. visų parduodamų leidinių. Nors įvežamų rusiškų leidinių kaina aukštesnė nei leidžiamų Lietuvoje, juos išperka ir Telšiuose, Molėtuose, Pakruojuje, Biržuose. „Impress Teva“ duomenimis, populiariausi Lietuvoje leidžiami leidiniai: *Домашний доктор в Литве, Обзор, Пенсионер, Экспресс-неделя, Литовский курьер*, įvežami: *Аргументы и факты, Комсомольская правда, Тайны звезд, Бурда, Лиза, Кроссворды, Спид-инфо, Отдохни* ir kiti. Daugiausia leidinius prenumeruoja Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos apskričių gyventojai: Lietuvoje leidžiamus *Домашний доктор в Литве, Пенсионер, Экспресс-неделя*, ne Lietuvoje spausdinamus *Аргументы и факты, Наука и жизнь, Вокруг света, За рулем, Радио, Приусадебное хозяйство* (žr. 7 lentelę, 26 psl.). Leidžiamos lietuviškų dienraščių *Klaipėda* ir *Respublika* versijos rusų kalba. *Экспресс-неделя* turi didžiausią auditoriją, paklausūs laikraščiai *Litovskij kurjer* (savaitinis) ir *Обзор*. Laikraščiai ir žurnalai rusakalbiamis nėra populiarūs. Leidiniai daugiausia platinami spaudos kioskuose, prekybos centruose, degalinėse.

Sovietų Sąjungai okupavus ir aneksavus Lietuvą, nepriklausoma žiniasklaida buvo likviduota. „Sutarybintoje“ Lietuvoje greta lietuvių kalbos išskirtines teises turėjo rusų kalba. Rusiški laikraščiai buvo platinami visoje Sovietų Sąjungos teritorijoje, atitinkami pavadinimų ir turinio analogai su nacionalinėmis propagandos priemonėmis leisti visose sąjunginėse respublikose. Galinga leidinių cenzūros struktūra, valdoma vienos partijos ir vienos ideologijos, kontroliavo visą spaudą ir viešąją informaciją. Radijuje ir televizijoje taip pat ypatingą vietą užėmė laidos rusų kalba. Atkūrus valstybę išnyko pagrindiniai propagandos laikraščiai *Комсомольская правда (Kotjaunimo tiesa, dabartinis Lietuvos rytas), Правда (Tiesa)* ir kt., susikūrė nauji leidiniai.

2010 m. rusų kalba išleista 17 laikraščių ir 9 žurnalai, tačiau jie nėra rusų tautinės bendrijos leidiniai. Didelę publikacijų dalį sudaro vertimai iš lietuviškų leidinių, informacija iš rusiškos

⁷⁴ <http://www.diena.lt/naujienuos/miestas/parodos-kadisas-medinems-sinagogoms-tikslas-islisti-is-tautines-kisenes-406961>, 2012-02-08.

⁷⁵ <http://ru.delfi.lt/news/live/v-litve-spros-na-rossiiskuyu-periodiku-minimalnyi.d?id=42480493>, 2011-02-26.

spaudos. Lietuvoje bandė prigyti laikraštis „Комсомольская правда“ в Литве, pirma antraštės dalis – tarsi reanimuotos sovietinės ideologijos klonas (Комсомольская правда – šiuolaikinis rusiškos spaudos bulvarinis tabloidas, platinamas 48 pasaulio šalyse 35 mln. egz. tiražu).

2010 m. trumpai pasirodęs nedidelio formato dvikalbis laikraštis *Правда Висагинаса* spėjo pasižymėti aštriomis diskusijomis, įsitraukė į politines kovas ir greitai išsisėmė. Publikacijomis buvo pradėjusios domėtis atitinkamos tarnybos. Rusiškos spaudos auditorija – daugiausia vyresni ir pagyvenę žmonės. Jaunimas savo poreikius realizuoja elektroninėje žiniasklaidoje. Lietuviško „Delfi“ naujienų portale veikiantis naujienų portalas rusų kalba⁷⁶ per mėnesį turi 430 tūkst. unikalių vartotojų, talpina apie 130 publikacijų per dieną. Lietuviškas žinių portalas 15min.lt rusų kalba atidarė svetainę, kuri atspindi leidėjų rinkodarinį interesą.⁷⁷

7 lentelė

Leidėjas	Pavadinimas	Nuo kada ir kur leidžiami	Tiražas (2 pusm.)
Laikraščiai rusų kalba (2011 m.)			
UAB „Sugardas“	Sugardas – Сугардас	1995, Visaginas	3000
UAB „Rožinis dramblys“	Šalčios žinios – Вести Шальчи	1998, Šalčininkai	
UAB „Flobis“	Домашний доктор в Литве Наша кухня в Литве Обзор Пенсионер Секреты исцеления	1999, Vilnius 1999, Vilnius 1997, Vilnius 2008, Vilnius 2006, Vilnius	13325 19650
UAB „Eisiga“	Жеймянос крантай Švenčionių kraštas – Швенченский край Наш край	1995, Švenčionėliai 1995–2004, Šalčininkai 2006, Šalčininkai	2000
UAB „Diena Media“	Klaipėda – Клайпеда Кухонька	1990 (2008–2009 neleistas). Atnaujintas 2010 m.	5987 5659
UAB „Litovskij kurjer“	Литовский курьер „Комсомольская правда“ в Литве	1995, Vilnius 2011	20541 3195
„Judėjimas už Visagino atgimimą“	Правда Висагинаса	2010, Visaginas	du numeriai
UAB „Savaitės Ekspresas“	Экспресс-неделя (dienraštis virto savaitraščiu, vėliau žurnalu) Пенсионер (savaitraštis virto žurnalu)	2008, Vilnius 2008, Vilnius	51427 18120
UAB „Respublikos leidiniai“	Respublika – Республика	1991, Vilnius	6584
Žurnalai rusų kalba (2011 m.)			
	Вильнюс	1989, Vilnius	
	Домашние цветы	2010, Vilnius	
	Новости НИСЭПИ	1996, Vilnius	
	Перекрестки	2001, Vilnius	
	Спортивный фитнес и туризм	2003, Klaipėda	
	Топос	2000, Vilnius	
	Цветок	2010, Vilnius	

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos duomenys, leidiniai turintys ISSN žymenį

⁷⁶ <http://ru.delfi.lt/>

⁷⁷ <http://www.15min.ru/>

Kai kurios televizijos programos siūlo laidas rusų kalba (Baltijos TV, TV1, NemaRUS kinas, TV8 ir kt.), Rusijos TV transliuojamas laidas. Informacinėje erdvėje taip pat klausytojų turi radijo laidos rusų kalba. Pažymėtina, kad per masinės kultūros sklaidą, elektroninėje žiniasklaidoje plečiama postsovietinės Rusijos erdvė. Savo mentalitetu ji artima čia gyvenančiai auditorijai, kurios dalis su nostalgija žvelgia į praeitį. Toks netolimas istorinis paveldas, kai tautinė mažuma turėjo daugiau galimybių ir teisių nei vietinė dauguma, taip pat yra tolerancijos išbandymas ir testas lygiaverčiam bendradarbiavimui su visomis Lietuvoje gyvenančiomis tautinėmis mažumomis. Istorijos kryžkelėse patirtos skriaudos nuolat iškyla kaip šiandienos aktualija. Interneto portalai talpina publikacijas apie viešojoje erdvėje vykstantį informacinį karą.⁷⁸ Lietuva pateikiama kaip „fašistinių nacionalizmą“ propaguojantis kraštas, cituojami kontroversiški teiginiai: („savi šaudė į savus“, „Lietuva neatitiko narystės Europos Sąjungoje kriterijų“), kad joje skriaudžiamos tautinės mažumos, kad kompaktiškai gyvenančių tautinių mažumų vietose reikalinga valstybinė dvikalbystė (ir rusų, ir lenkų) ir pan. Bendri tikslai vis labiau sieja rusų ir lenkų tautines mažumas. Šios dvi politinės jėgos parlamento rinkimuose dalyvavo bendru sąrašu – Rusų aljansas ir Lietuvos lenkų rinkimų akcija (LLRA). Nacionaliniai jausmai – labiausiai pažeidžiama sritis. Bet kokios manipuliacijos šiuo klausimu sulaukia tam tikro atgarsio.

Lenkų bendruomenė. Lietuvai tapus Sovietų Sąjungos respublika ir prasidėjus sovietizacijos procesams buvo atsižvelgiama į Vilniaus regione kompaktiškai gyvenančius lenkus – 1947 metais valstybinis radijas pradėjo transliuoti laidą lenkų kalba. Tautinei mažumai tai buvo labai naudinga, nes lėtino rusifikacijos procesus ir leido saugoti savo kalbą. Dienraštis *Czerwony sztandar* buvo platinamas visoje Sovietų Sąjungoje, pasiekdavo leidiniai iš Lenkijos. Lietuvai atkūrus valstybę lenkų kalba buvo apie 20 periodinės spaudos leidinių. Vilniuje gyvenantys lenkai sudaro 18,9 proc., Vilniaus rajone – 61,3 proc., Šalčininkų rajone – 79,5 proc., Trakų rajone – 33,18 proc., Švenčionių rajone – 27,4 proc., Širvintų rajone – 10 proc. gyventojų. Apie 85 proc. Lietuvos lenkų savo gimtąja kalba laiko lenkų kalbą. Dabartiniai pagrindiniai lenkų tautinės mažumos laikraščiai: *Kurier Wileński*, *Spotkania*, *Tygodnik Wileńszczyzny*. Laikraštis *Tygodnik Wileńszczyzny* yra leidžiamas ir lietuvių kalba: *Vilniaus krašto savaitraštis* – tai ta pati lenkiško varianto versija (žr. 8 lentelę, 28 psl.) Popieriniai laikraščiai turi savo internetines svetaines, kuriose mažųjų laikraščių informaciniai portalai pateikia vietos savivaldybės žinias, viešųjų pirkimų skelbimus, paslaugas ir TV programas. Lenkų tautinė mažuma gali žiūrėti Lenkijos televizijos programas (*TV Polonia*), girdėti Lenkijos radiją. Vilniuje lenkų kalba veikia komercinis radijas *Znad Wilii* (savininkas – Nepriklausomybės Akto signataras Česlavas Okinčicas), stotis yra remiama Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo. Lenkų mažumos spauda pasiekia Vilniaus, Klaipėdos, Visagino, Šiaulių, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų gyventojus. Vilniaus rajone dominuoja lenkiška televizija, vietiniai laikraščiai (leidėjas „UAB Rejspa“). Lietuvos lenkų dienraščiui *Kurier Wileński* (leidžiamas nuo 1953 m., redaktorius Robert Mickiewicz) yra teikiama Lenkijos Senato parama – kaip pagalba išėivijoje gyvenantiems lenkams.

2010 metų rudenį viešojoje erdvėje prasidėjusi kampanija dėl tankiai gyvenamų Vilniaus ir Šalčininkų vietovių gatvių pavadinimų lenkiškais užrašais, pavardžių rašybos gimtosios kalbos rašmenimis, nepritarimas švietimo reformai stipriai įaudrino visuomenę.⁷⁹ Prasidėjo masiniai

⁷⁸ <http://www.geopolitika.lt/?artc=5233>, 2012-02-24.

<http://www.balsas.lt/naujiena/583523/lietuva-informacinio-karo-lauke-i>, 2012-02-24.

<http://www.newsru.nl/news.php?readmore=85>, 2010-06-28.

<http://www.balsas.lt/naujiena/485585/rusai-grizta-vladimiras-dekanozovas-vel-lietuvoje>, 2010-07-18.

<http://www.delfi.lt/news/daily/world/estu-saugumieciai-ispeja-saugotis-rusijos-propagandos.d?id=32756397>, 2010-05-26.

⁷⁹ <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/l-koiala-ne-lietuvos-lenku-bei-lietuviu-bet-llra-ir-lietuvos-konfliktas.d?id=47722117>, 2011-07-19.

Lietuvos lenkų tautinių mažumų protestai. Aktyviai šiuose įvykiuose reiškiasi Lietuvos lenkų rinkimų akcijos (LLRA) lyderiai. Kompaktiškai gyvenantiems Vilniaus rajono lenkakalbiams tautiečiams pateikiama kryptinga, tik jų interesus ginanti informacija.

Naujas įtampos objektas – nelygiavertis požiūris į kultūros ir švietimo židinius. Lietuvoje yra 48 bendrojo lavinimo mokyklos, kuriose mokoma lenkų kalba, 13 lenkų–lietuvių mokyklų, 10 lenkų–rusų ir 10 trikalbių mokyklų – lenkų, rusų, lietuvių. Tuo tarpu Lenkijoje lietuvišką kultūrą puoselėjančiame Punske tėra 5 lietuviškos švietimo įstaigos ir tas pačias ketinama uždaryti.⁸⁰

2008–2011 metais pagal Europos programą „ENRI-East“ buvo vykdytas tyrimas. Juo siekta išsiaiškinti nacionalinių mažumų situaciją keliuose Europos šalyse: Lietuvoje, Latvijoje, Rusijoje, Lenkijoje, Baltarusijoje, Vokietijoje, Slovakijoje ir kitose. Socialinių tyrimų centro atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad didžioji dauguma apklaustų Lietuvos lenkų (83 proc.) teigė, kad Lietuva jiems yra artima.⁸¹ Apie 44 proc. šios tautybės respondentų pabrėžė, kad jiems artima Lenkija. Dauguma Lietuvos lenkų (56 proc.) prisipažįsta negalvojęs apie emigraciją, net jeigu tam būtų sudarytos idealios sąlygos, 66 proc. apklaustų Lietuvoje gyvenančių lenkų įvardija save kaip Lietuvos lenkus, 21 proc. prisistato lenkais, tačiau neprisiriša prie jokios geografinės vietos, 6 proc. sakosi esą lenkų kilmės lietuviai ir 1 proc. – lietuviai.⁸²

Vilniuje veikiantis Lenkijos institutas vykdo daug edukacinių projektų, bendradarbiauja su įvairiomis Lietuvos kultūros įstaigomis, akademinė publika, miestų ir miestelių bendruomenėmis. Šio instituto direktorė M. Kasner publikacijoje „Kurkime erdvę lietuvių ir lenkų dialogui“⁸³ teigia: „<...> mums labai reikia kalbėtis apie šiandieną, apie ateitį, ne vien tik apie mūsų šalių praeitį. <...> Lietuviai ir lenkai daug kuo artimi: gerbiame savo istoriją, kultūrą, kalbą, pykstame, kai kiti žiūri į mus su panieka, kai mūsų negerbia... Gal būtent todėl taip lengvai pasiduodame stereotipams, kurie priklauso ne nuo argumentų logikos, o nuo emocijų? Gal dėl to ir tarpusavyje sunku susikalbėti? Manau, turiu teisę pasakyti, kad man bangu matyti jaunaliuvių eitynes, kurių dalyviai įsiaudrinę skanduoja „Lietuva – lietuviams“. Jeigu visuomenė niekaip į tai nereaguoja, tai tik rodo jos nesugebėjimą būti savo valstybės piliečiais. O būti piliečiu – reiškia būti atsakingam ne tik už save, bet ir už kitus“.

8 lentelė

Leidėjas	Pavadinimas	Nuo kada ir kur leidžiami	Tiražas (vid. 2 pusm.)
Laikraščiai lenkų kalba (2011 m.)			
UAB „Kurier Wileński“	Kurier Wileński Spotkania	1990, Vilnius 1992, Vilnius	3000 3000 (katalikiškas)
UAB „Rejspa“	Tygodnik Wileńszczyzny	2002, Sužionys	2700 („Vilniaus krašto savaitraštis” – 250)
Žurnalai lenkų kalba (2011 m.)			
UAB „Magazyn Wileński“	Magazyn Wileński	1990, Vilnius	
UAB „Znad Wili“	Znad Wili Soleczniki	1989, Vilnius 2009, Šalčininkai	Kultūros, ketvirtinis
<i>Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos duomenys, leidiniai turintys ISSN žymenį</i>			

⁸⁰ <http://www.balsas.lt/naujiena/721354/gresmes-lietuvybei-lenkija-vykdo-nutautinimo-politika>, 2013-03-08.

⁸¹ <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/apklausa-vietiniams-lenkams-lietuva-artimesne-nei-lenkija.d?id=55352887>, 2012-02-10.

⁸² <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dauguma-gyventoiu-neizvelgia-lenku-diskriminacijos-ir-linke-pritarti-lenkiskai-pavardziu-rasybai.d?id=51797713>, 2011-11-16.

⁸³ „Kultūros barai“, Nr. 1, 2012 m.

2. 2012-IEJI: KNYGŲ SKAITYMO IR KNYGŲ VERTINIMO METAI

2006 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu buvo patvirtinta 2006–2011 metų Skaitymo skatinimo programa. 2008-uosius Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Skaitymo metais. Tačiau sunkmečiu buvo sustabdyta skaitymo skatinimo programa, taip pat skaitymo skatinimo projektų dalinis finansavimas. 2012 m. balandį Lietuvos Respublikos kultūros ministras pasirašė įsakymą „Dėl Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos centralizuotai vykdomų Skaitymo skatinimo priemonių plano 2012–2014 metams patvirtinimo ir finansavimo“. Taigi skaitymo skatinimo programos tikslai ir idėjos buvo tęsiamos ir 2012-aisiais. Programos sociologinį tyrimą atlikusios bendrovės „Spinter tyrimai“ duomenimis, didžioji dauguma apklaustųjų palankiai įvertino pačią programą ir jos akcijas.

Tačiau patys knygų leidėjai optimizmu netrykšta, jiems didžiausią nerimą kelia vaikų ir paauglių nenoras skaityti knygas. Todėl ir 2013-ųjų metų Vilniau knygų mugės tema – paauglių ir jaunimo literatūra. Tą akcentuoja ir Lietuvos leidėjų asociacijos prezidentė Lolita Varanavičienė, pasigendanti Lietuvos kultūros politikos: „Nesiliauja kristi knygų tiražai, vis mažiau jų perkama, o kuo mažesnis tiražas, tuo aukštesnė savikaina. Atsiduriame tarsi užburtame rate. Be to, pastaruosiu metu maždaug 20 proc. kasmet mažėja knygų leidimų. Naujausi tyrimai rodo, kad Lietuvoje prastėja skaitymo gebėjimai. Pusė suaugusių žmonių iš viso neskaito knygų. Dar blogesni vaikų ir paauglių skaitymo įgūdžių rodikliai. Suaugusieji daugiausia laiko praleidžia prie televizoriaus, o jų atžalos – prie kompiuterio. Moksleiviai neskaito net privalomos literatūros. Knyga lavina mąstymą, kalbą, žodyną. Bet negalime tikėtis, kad žmonės tai supras patys ir puls skaityti. Būtinai specialios skaitymą skatinančios programos. Tačiau vien leidėjų pastangomis neįmanoma sukurti ir finansuoti ne vienkartinės, o nuolatinės programos“.⁸⁴ Be jokios abejonės, vaikų nenoras skaityti yra viena iš priežasčių vis mažėjančio moksleivių raštingumo. Tą parodė ir šiais metais rašytas nacionalinis diktantas. „Pastebėjome, kad suaugę žmonės daug raštingesni nei moksleiviai. Mokinių raštingumas jau valstybinė problema, ir mokykloje tą patį stebime. Mokiniai padarė daugiau klaidų, taip pat tokių, kokių suaugusieji nedaro. Tai yra problema“, – taip kalbėjo vertinimo komisijos pirmininkė, Vilniaus Žemynos gimnazijos Humanitarinio ir socialinio ugdymo skyriaus vedėja, lietuvių kalbos mokytoja ekspertė Aldona Šventickienė.⁸⁵ Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis, 30 proc. abiturientų, 2010–2012 m. laikusių valstybinių egzaminą, už raštingumą gavo nulį balų. Vadinas, trečdalis abiturientų 350 žodžių tekste padarė 20 ir daugiau klaidų.⁸⁶

Gal jaunimas ir nesupranta skaitymo svarbos, tačiau akivaizdu, kad tėvai savo atžaloms knygas dar perka ir skaito, nes kasmet vis daugiau skundų (pareiškimų) inspektorius gauna dėl informacijos, pateikiamos knygoje. Į inspektorių taip pat kreipiamasi prašant paaiškinti ar pateikti ekspertų išvadas dėl knygoje skleidžiamos informacijos. Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 82 dalyje knyga yra įvardijama kaip visuomenės informavimo priemonė.⁸⁷ Be to, knygoje paskelbta informacija yra viešoji, todėl ir jai taikomi Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (toliau – Įstatymas) reikalavimai.

⁸⁴ V. Bartasevičius, „Leidėja L. Varanavičienė „Knygai reikia paramos““, 2013-02-20, <http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/kultura/leideja-l-varanaviciene-knygai-reikia-paramos.htm>.

⁸⁵ M. Jackevičius, „Nacionalinis diktantas atskleidė valstybinę problemą“, 2013-03-13, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/nacionalinis-diktantas-atskleide-valstybine-problema.d?id=60884933>.

⁸⁶ M. Jackevičius, „Skelbiama kova su beraščiais: mažės testų, daugės rašinių ir diktantų egzaminuos po 8 klases“, 2013-03-27, <http://www.delfi.lt/news/daily/education/skelbiama-kova-su-berasciais-mazes-testu-dauges-rasiniu-ir-diktantu-egzaminuos-po-8-klases.d?id=61004099>.

⁸⁷ *Visuomenės informavimo priemonė* – laikraštis, žurnalas, biuletenis ar kitas leidinys, knyga, televizijos programa, radijo programa, kino ar kita garso ir vaizdo studijų produkcija, informacinės visuomenės informavimo priemonė ir kita priemonė, kuria viešai skleidžiama informacija. Pagal šį įstatymą visuomenės informavimo priemonei nepriskiriamas oficialus, techninis ir tarnybinis dokumentas, vertybiniai popieriai.

Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalyje išvardijamos Inspektoriatų funkcijos, tarp kurių – ir viešosios informacijos, išskyrus radijo ir televizijos programas, stebėseną. Šią funkciją inspektoriatui pavesta atlikti nuo 2006 metų. Tuo tikslu Žurnalistų etikos inspektoriatų tarnyboje buvo įsteigtas Viešosios informacijos stebėsenos ir analizės skyrius, atliekantis spausdintos žiniasklaidos ir interneto monitoringą. Laikraščių ir žurnalų gausa, informacijos šaltiniai interneto platybėse ir minimalus skyriaus darbuotojų skaičius – priežastys, dėl kurių knygų stebėseną vykdyti „padeda“ ir akylesni skaitantys piliečiai, – gavus skundą ar kreipimąsi vertinama konkreti knyga ir joje skelbiama informacija.

2009 metais Žurnalistų etikos inspektoriatų tarnyba gavo skundus dėl dviejų knygų, kuriose, pareiškėjų nuomone, pateikiama informacija prieštarauja Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (toliau – Įstatymas) nuostatomis: Narkotikų kontrolės departamentas dėl Williamo S. Burroughso knygos „Narkašas“, Vaiko teisių apsaugos kontrolierius – dėl knygos „Bratz darbštuolės. Darau pati“, kurioje galimai reklamuojamos kanapės. Ekspertų grupė nustatė, kad abiem atvejais informacija neatitinka Įstatymo kriterijų.

Tais pačiais metais žurnalistų etikos inspektorės buvo prašoma įvertinti interneto tinklalapius, – Vaiko teisių apsaugos kontrolierius tyrė skundą dėl mokykliniame taisyklių ir formulių sąsiuvinyje skelbiamos vieno interneto tinklalapio (jame pateikiamos nuorodos į kitus erotinio pobūdžio tinklalapius) reklamos.

2010-aisiais žurnalistų etikos inspektoriatui teko vertinti Vytauto Petkevičiaus knygą „Prakeiktieji ir pateptieji“ (leidykla „Politika“, 2008). Aprašant šį atvejį norėtuși pateikti platesnį kontekstą, – tai kartu parodytų darbų ir inspektoriatui dažnai nebūdingų funkcijų apimtį ir aplinkybes, taip pat ir kitų institucijų darbo sąnaudas.

Skunde nurodoma, kad knygos 228 puslapyje (iš tiesų 288 psl. – *past.*) pateikti duomenys apie Vasario 16-osios Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro dr. Jono Basanavičiaus mirtį neatitinka tikrovės, informacija kursto nesantaiką tarp lenkų ir lietuvių. Toji informacija – tai du sakiniai knygoje: „Vos lenkai treptelėjo koja, patys geruoju jiems atidavė Vilnių, likvidavo Vilniaus vadavimo sąjungą ir iki šiol bijo prisiminti, kad mūsų patriarchą Joną Basanavičių šešiais šūviais jo darbo kabinete nušovė lenkų slaptosios karinės tarnybos narys. Į mūsų protestą lenkai beveik ultimatyviai pareiškė, kad žudikas buvo beprotis, mums to ir pakako, nors to laiko spauda rašė, kad pusmetį pagydę durnyne, pilsudskininkai žudiką paleido, o tas žudikas už neaišku kokius pinigus nusipirko dvarelį“. Ši knygos pastraipa jau anksčiau buvo sujaudinusi („Mes giliai sukręsti sužinoję ...“) Marijampolės bendruomenę, kurios pareiškimas 2009-aisiais buvo išsiųstas trims Lietuvos Respublikos įstaigoms. Nagrinėjant skundą buvo surinkta visa su tuo susijusi medžiaga: Marijampolės bendruomenės narių 2009-05-23 pareiškimas dėl J. Basanavičiaus mirties aplinkybių Lietuvos Respublikos Prezidentui, Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui ir Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus raštas Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Specialiųjų tyrimų skyriui dėl archyvinių duomenų pateikimo; Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Specialiųjų tyrimų skyriaus atsakymas Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus prokurorui dėl J. Basanavičiaus mirties aplinkybių; Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros atsakymas Marijampolės bendruomenės nariams, kuriame, remiantis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Specialiųjų tyrimų skyriaus duomenimis, konstatuojama, kad „Jonas Basanavičius mirė 1927-02-16 18 val. 50 min. nuo plaučių uždegimo“ ir priduriama: „Taip pat pranešame, kad teisėsaugos institucijos, tarp jų ir Generalinė prokuratūra, istorinių faktų netiria ir jų nevertina“. Be to, 2009-07-28 Generalinė prokuratūra reaguodama į dienraštį „Lietuvos žinios“ išspausdintą Rimanto Varnauskos publikaciją⁸⁸ išplatino

⁸⁸ Rimantas Varnauskas „<...> prokurorai <...> ėmėsi visais požiūriais „amžiaus bylos“ – pasikėsimo į dr. Joną Basanavičių (1851 11 23–1927 02 16) tyrimo, verto tūkstantmečio jubiliejaus“, „Lietuvos žinios“, 2009-07-28.

pranešimą spaudai, kuriame akcentuota, kad „Generalinė prokuratūra ikiteisminio tyrimo dėl pasikėsimo į dr. Joną Basanavičių nėra pradėjusi ir neatlieka. <...> Vadovaujantis Vyriausybės nutarimu dėl asmenų aptarnavimo tvarkos, valstybės institucijos įpareigotos atsakyti visiems pareiškėjams arba persiųsti jų pareiškimus kompetentingoms institucijoms. Matant, kad marijampoliečių prašymas nėra konkretus ir nenorint, kad minėtas pareiškimas būtų siuntinėjamas iš vienos institucijos į kitą, Generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriuje rengiamas atsakymas pareiškėjui, kaip tai numato Viešojo administravimo įstatymas. Šiuo konkrečiu atveju iš Lietuvos genocido ir rezistencijos centro prašoma ne surinkti ikiteisminiam tyrimui būtiną medžiagą, o patikslinti istorinius duomenis teisiniu aspektu.“ Deja, nepraėjus nė metams, prie šio klausimo sprendimo teko grįžti žurnalistų etikos inspektoriui. (Beje, pareiškėjas jau anksčiau buvo kreipęsis į leidyklos „Politika“ vyriausiąjį redaktorių, Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininką, dienraščius „Lietuvos rytas“, „Respublika“, „Lietuvos žinios“, tačiau atsakymo nesulaukė.) Tirdamas skundą žurnalistų etikos inspektorius kreipėsi į valstybės įmonę „Registru centras“ prašydamas pateikti pagrindinį duomenų išrašą apie UAB „Politika“. „Registru centro“ duomenimis, juridinis asmuo UAB „Politika“ yra pasibaigęs reorganizavimo būdu. Taip pat nustatyta, kad po reorganizacijos buvo įregistruotas naujas juridinis asmuo UAB „Mūsų gairės“. Žurnalistų etikos inspektorius dar kartą kreipėsi į valstybės įmonę „Registru centras“ prašydamas pateikti informaciją, ar UAB „Politika“ reorganizavimo būdu buvo prijungta prie UAB „Mūsų gairės“. Paaiškėjus naujoms aplinkybėms buvo kreiptasi į UAB „Mūsų gairės“ – reorganizuotos UAB „Politika“ teisių ir pareigų perėmėjos – direktorių, kuris pateikė paaiškinimus dėl knygoje paskelbtos informacijos. Be to, buvo remtasi istoriniais rašytiniais šaltiniais, įvykių amžininkų R. Mackevičiaus⁸⁹ ir P. Vieštauto⁹⁰ publikacijomis, „Visuotinė lietuvių enciklopedija“ (Vilnius, 2002, 2 t.), „Lietuvių enciklopedija“ (Bostonas, 1954, 2 t.), Lietuvos valstybės istorijos archyvo Lietuvos metropolijos kurijos archyvinio fondo duomenimis, taip pat anksčiau išvardintais dokumentais – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro Specialiųjų tyrimų skyriaus 2009-07-28 atsakymu Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Specialiųjų tyrimų skyriaus prokurorui, Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2009-07-30 atsakymu Marijampolės bendruomenės nariams. Atsižvelgdama į visas aplinkybes ir įvertinusi situaciją inspektorė nusprendė išpėti viešosios informacijos skleidėją UAB „Mūsų gairės“ dėl Visuomenės informavimo įstatymo 3 str. 3 dalies pažeidimo: viešoji informacija visuomenės informavime turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai.

2010-aisiais metais buvo išspausdintos dar dvi Žurnalistų etikos inspektoriatu tarnybos akiratin patekusios knygos. Tai su vadinamąja Kauno pedofilijos istorija susiję leidiniai: Jurgitos Činkienės „Violetinė tragedija. Drąsiaus Kedžio pasirinkimas“ (leidykla „Laisvos valandos“) ir Sauliaus Trakio „Drąsius Kedys: kovotojas, sudrebinęs Lietuvą“ (leidykla „Metodika“). Pastarojoje knygoje keliasdešimt kartų minimas mergaitės vardas ir pavardė, nurodoma gimimo data, kitos mergaitės vardas, skelbiama informacija, atitinkanti Įstatymo 6 straipsnio 3 punktą. J. Činkienės knygoje nurodoma, kad leidykla „Laisvos valandos“ yra registruotas UAB „Žurnalų leidybos grupė“ leidybos ženklas. Knygos anotacijoje autorė pristatoma kaip žurnalistė. Šių knygų, kaip ir 2011-aisiais išspausdintos Neringos Venckienės „Drąsiaus viltis – išgelbėti mergaitę“, tyrimo Žurnalistų etikos inspektoriatu tarnyba ėmėsi savo iniciatyva.

2011-ųjų sausį „Laisvo laikraščio“ interneto svetainėje buvo publikuotas straipsnis „N. VENCKIENĖS knyga: „Tai bus šmeižto apie mano brolių Drąsių paneigimas teisine kalba ir šansas išgelbėti mažametę mergaitę!...““, kuriame rašoma apie N. Venckienės spaudai rengiamą knygą. Sumerinti vertė vienas sakiny: „Baudžiamoji Kauno pedofilijos byla buvo nagrinėjama

⁸⁹ R. Mackevičius. Istorinės Daktaro Jono Basanavičiaus laidotuvės Vilniuje, 1927 m. vasario m. 21 d. *Lietuvių tauta*, kn. IV, sąs. 2. Vilnius, 1928, p. 312.

⁹⁰ P. Vieštautas. D-ro Jono Basanavičiaus laidotuvės. Vilnius, 1927.

teisiamajame posėdyje, todėl šiuo metu jau galiu viešinti ikiteisminio tyrimo medžiagą“. Vėliau (2011-03-04) ten pat buvo publikuotas straipsnis „Neringa Venckienė: Drąsiaus viltis – išgelbėti mergaitę“, o „Laisvame laikraštyje“ (2011 kovo 5–11, Nr. 9/322) – straipsnis „Neringa Venckienė: Drąsiaus viltis – išgelbėti mergaitę“. Brolio krauju apšlakstyta, sesers ašaromis nuplauta knyga“. Šiose publikacijose vėl pristatoma būsimoji knyga, pateikiamos jos ištraukos. Įvertinus straipsnį ekspertų pripažinta, kad jame paskelbta informacija atitinka Įstatymo 6 straipsnio 1, 3 ir 5 punktuose nustatytus kriterijus. Be to, analogiška informacija, kaip ir paskelbtoji knygoje, ne kartą buvo publikuota įvairiuose straipsniuose, kurie ekspertų taip pat buvo pripažinti kaip pažeidžiantys Įstatymo 6 straipsnį. Neabejotina, kad ir medžiaga, publikuota N. Venckienės knygoje „Drąsiaus viltis – išgelbėti mergaitę“, taip pat atitinka Įstatymo kriterijus. Knygos metrikroje leidėjas nenurodytas, autorinės teisės – Neringos Venckienės. Knygoje ne visur paslėpti nepilnametės duomenys (pvz., 12, 96 psl.). Didžiausia dalis teksto atitinka Įstatymo 6 straipsnio 3 punktą – kai, pateikiant duomenis apie nepilnametį, žeminamas jo orumas ir (ar) pažeidžiami jo interesai, – knygoje publikuojami visi dokumentai, kuriuose atskleidžiamos galimos seksualinės prievartos aplinkybės, komentuojamos gydytojų specialistų išvados, skelbiami psichologų apklausos rezultatai ir kt.

Dar po metų, 2012-ųjų balandį, Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas šią rezonansinę baudžiamąją bylą nusprendė nagrinėti viešame teismo posėdyje. Toks sprendimas dalies viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų buvo suprastas tiesiogiai – viskas skelbtina. Inspektorė išplatino pareiškimą, kuriame pabrėžiama, kad šis sprendimas nepanaikina Įstatymo draudimo skleisti nuo nusikalstamos veikos nukentėjusio nepilnamečio asmens duomenis. Ši istorija, turėjusi apsiriboti valdžios įstaigų sienomis ir neperžengti visuomenės informavimo priemonių slenksčio, galėtų būti rezonansinės bylos etalonu, parodančiu, kaip draudžiamą skleisti informaciją išplatina vaiko artimieji, pareigūnai, žurnalistai ir teismas.

2012-aisiais metais dėl knygose paskelbtos informacijos, pareiškėjų nuomone, pažeidžiančios Įstatymą, kreiptasi 9 kartus dėl 10 knygų:

- 1) Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetas – dėl Tony Wolfo knygos vaikams „Miško pasakos“ (leidykla „Alma littera“, Vilnius, 2009);
- 2) Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius – dėl Tony Wolfo knygos vaikams „Miško pasakos“ (leidykla „Alma littera“, Vilnius, 2009);
- 3) Narkotikų ir alkoholio kontrolės departamentas – dėl Kęstučio Kasparavičiaus knygos „Kvailos istorijos: pasakos“ (leidykla „Niekio rimto“, Vilnius, 2005);
- 4) Nacionalinė tabako ir alkoholio kontrolės koalicija – dėl neatsakingo požiūrio į vaikams žalingą informaciją knygose: 4 klasės moksleiviams skirtose lietuvių kalbos pratybose „Pupa“ (leidykla „Alma littera“, Vilnius), 5 klasės vadovėlyje „Matematika tau“ (leidėjas TEV) ir knygoje „Gražiausios lietuvių sakmės“ (leidykla „Vaiga“, 2011);
- 5) Pareiškėja I. K. – dėl Julios Weidner knygos „Neišjunk šviesos ir neužsimerk: 200 tiesų apie tave ir meilę“ (leidykla „Alma littera“, Vilnius, 2010);
- 6) Pareiškėja L. L. – dėl Julien Neel knygos „Lou! Dienoraštis menoraštis“ (leidykla „Alma littera“, Vilnius, 2007);
- 7) Leidykla „Niekio rimto“ – dėl spaudai rengiamos knygos „Ratas“ („The Circle“, autoriai Sara B. Elfgren, Mats Strandberg);
- 8) Pareiškėja O. S. – dėl Hanos Doskočilovos knygos „Kurmis ir mamytė“ (leidykla „Niekio rimto“, Vilnius, 2012);
- 9) Pareiškėja I. L. – dėl Vytauto Račicko knygos „Jos vardas Nippè. Mergaitė, kuri mylėjo tėtį“ (leidėjas Vytautas Račickas, 2002, 2011).

Trys šio sąrašo knygos (viena jų dar neišleista) ekspertų buvo pripažintos pažeidusios Įstatymą: Tony Wolfo „Miško pasakos“, Julios Weidner „Neišjunk šviesos ir neužsimerk: 200 tiesų apie tave ir meilę“ bei spaudai rengiama Saros B. Elfren ir Matso Strandbergo „Ratas“.

Daugiausiai visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio sulaukė „Miško pasakos“ – knygelė, skirta vaikams nuo trejų metų. Apie šią knygelę rašė daugelis interneto naujienų portalų ir laikraščių⁹¹. Savo požiūrį šiuo klausimu išsakė vaiko teisių apsaugos kontrolierius, Nacionalinės tabako ir alkoholio kontrolės koalicija, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto pirmininkas, Švietimo ir mokslo ministerijos viceministras, poetai Ramutė Skučaitė ir Marcelijus Martinaitis, dailininkė Nomedą Marčėnaitė, visuomenės veikėjai ir, žinoma, šimtai komentatorių.

Į nykštukus, gaminančius ir geriančius obuolių sidrą bei kalvadosą ir vaišinančius Ežį, atkreipė dėmesį Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas ir pradėjo tyrimą dėl alkoholio reklamos. Departamento sprendimu leidyklai „Alma littera“ buvo skirta 10 tūkstančių litų bauda už Alkoholio kontrolės įstatymo reikalavimų pažeidimus. Dėl knygos į žurnalistų etikos inspektore kreipėsi Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komitetas ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. Ekspertų grupė konstatavo, kad knygoje pateikta informacija priskirtina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos kategorijai – atitinka Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 7 punkte numatytą kriterijų: kuria palankiai vertinama priklausomybė nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, taip pat nuo kitų medžiagų, kurios vartojamos svaiginimosi tikslais, ir kuria skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar įsigijimas. Vilniaus apygardos administracinis teismas patenkino UAB „Alma littera“ skundą ir panaikino nutarimą taikyti bendrovei ekonominę sankciją už Alkoholio kontrolės įstatymo reikalavimų pažeidimus. Teisėjų kolegija priėjo prie išvados, kad teismas neturi pagrindo konstatuoti, jog leisdamas knygas UAB „Alma littera“ yra suinteresuota alkoholio produktų pardavimo skatinimu. Taip pat teismo sprendime pažymima, kad patraukliai ir tik teigiamai pateikta informacija apie sidrą ir kalvadosą gali paskatinti vaikus jais domėtis, tačiau tai gali būti vertintina kaip neigiamą poveikį nepilnamečiams daranti informacija. Kaip minėta anksčiau, ši informacija Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje buvo atitinkamai įvertinta.

Įvertinę Julios Weidner knygą „Neišjunk šviesos ir neužsimerk: 200 tiesų apie tave ir meilę“ ekspertai konstatavo, kad joje pateikta informacija priskirtina neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos kategorijai – atitinka Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 14 punkte numatytą kriterijų: kuria skatinama nepilnamečių seksualinė prievarta ir jų išnaudojimas, nepilnamečių lytiniai santykiai.

Išankstinio vertinimo galimybe kreipiantis į inspektorių dėl rekomendacijų pateikimo skleidžiant galimai žalingą informaciją naudojasi ir leidyklos. Leidykla „Nieko rimto“ šia galimybe pasinaudojo ir šių metų pradžioje. Jos prašymu, baiminantis angliškų keiksmažodžių, buvo įvertintas spaudai rengiamos Paulo van Loono knygos „Raveleinas“ turinys. Šįkart išvados knygai buvo palankios: keletą kartų pasikartojantys keiksmažodžiai, būdingi paauglių šnekamajai kalbai ir charakterizuojantys pagrindinį knygos herojų šešiolikmetį vaikina, nenustelbia pagrindinių knygoje iškeliamų vertybių – šeimos, gėrio pergalės prieš blogį, tėvų ir vaikų santykių, meilės artimam ir savo krašto istorijai svarbos.

⁹¹ <http://www.balsas.lt/naujiena/575633/pradetas-tyrimas-del-alkoholio-reklamos-knygoje-vaikams-misko-pasakos>;
<http://www.alytausgidas.lt/lt/naujienos/idomu/knygoje-vaikams-misko-pasakos-alkoholio-reklama>;
<http://verslas.delfi.lt/Media/leidykla-knyga-vaikams-su-alkoholio-kvapeliu-italu-darbas.d?id=54094663>;
<http://etapius.lt/teismo-isvada-knygoje-%E2%80%9Emisko-pasakos-nera-alkoholio-reklamos>;
http://www.alfa.lt/straipsnis/15058200/Teismo.isvada..knygoje.Misko.pasakos.nera.alkoholio.reklamos=2012-09-26_10-37; <http://www.lsveikata.lt/pagrindinis/aktualijos/4011-knygelje-maameiams-apie-alkoholio-naud.html>.

3. ŽMOGAUS TEISIŲ GYNIMAS ŽINIASKLAIDOJE

3.1. ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS TARNYBA: MISIJA – ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGA VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONĖSE

Žurnalistų etikos inspektorius yra žmogaus teisių visuomenės informavimo priemonėse gynėjas, kurio, o kartu ir jo vadovaujamos tarnybos, misija – *užtikrinti*, kad visuomenės informavimo srityje būtų gerbiamos žmogaus teisės ir laisvės, *ugdyti* visuomenės pilietiškumą, kritišką požiūrį į visuomenės informavimo procesus, *kelti* visuomenės teisinį sąmoningumą, žmogaus teisių suvokimą, *harmonizuoti* viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų santykius su visuomene, *skatinti* viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų atsakomybę už viešai skelbiamos informacijos turinį.

Tokia įstaigos misija, įrašyta į Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos nuostatus.⁹²

Kad žurnalistų etikos inspektorius priežiūros sritis peržengia tradicinės žiniasklaidos rėmus, dar kartą patvirtina šios ataskaitos duomenys. Vis daugiau žurnalistų etikos inspektoriumi pateikiamų skundų parodo, jog galima dangstyti įvairiais žanrais, anonimiškumu, įrodinėti, kad blogeris ne žurnalistas, interneto dienoraštis – ne visuomenės informavimo priemonė, o *feisbuko* siena – ne viešoji informacija, tačiau nedera pamiršti – žodžio laisvė nėra absoliuti ne tik visuomenės informavimo priemonėse, o viešosios informacijos kriterijus nustato konkretūs įstatymai.

Ne vienas žurnalistų etikos inspektorius ištirtas atvejis parodė, kad internetas – potencialus saviraiškos laisvės įgyvendinimo užribis, o užribinė saviraiškos laisvės nebėra demokratijos vertybė. Veikiau tai kirminas, tyliai graužiantis jos pamatus. Paėmus vieną rodiklį iš šios inspektorius veiklos ataskaitos – 2012 metais skundų skaičių dėl internete paskelbtos informacijos – aiškiai matyti, kad šis rodiklis pirmą kartą perkopė skundų skaičių dėl spaudos, kuris iki tol visuomet būdavo didžiausias. Tendencijos aiškios: 1) ką spaudoje aptikti sudėtinga, internete rasti nesunku; 2) ko negalima paskelbti spaudoje ar televizijoje, bus paskelbta internete ir greičiausiai tinklalapyje, kurio veiklos ribos už Lietuvos. Žinoma, pastaruoju atveju inspektorius tyrimo galimybės menkos. Tačiau reikiama linke pasukus bendradarbiavimą su institucijomis, atliekančiomis elektroninių ryšių priežiūrą, būtų galima pasiekti efektyvesnių rezultatų ginant internete pažeistas žmogaus teises.

Taigi kuo toliau, tuo dažniau žurnalistų etikos inspektoriumi tenka vertinti tokią informaciją, kuri peržengia tradicinės visuomenės informavimo priemonės sąvoką. Kaip rodo ne vienerių metų patirtis atliekant ekspertinį informacijos turinio vertinimą, tiriama ne tik viešai ar visuomenės informavimo priemonėse paskelbta, bet ir jose dar nepaskleista informacija. Tai liudija, kad žurnalistų etikos inspektorius tyrimo objektas gali būti ne tik visuomenės informavimo priemonėse paskleista informacija, bet ir kitais būdais paskleista informacija. Ir nesvarbu kieno – žurnalisto ar kito asmens – ji parengta.

Kadangi Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos misija susijusi su žmogaus teisių apsauga visuomenės informavimo priemonėse, įstaigos 2012–2014 m. strateginiame veiklos plane numatyta reorganizuoti Žurnalistų etikos inspektorius tarnybą į Žmogaus teisių apsaugos visuomenės informavimo priemonėse kontrolieriaus įstaigą. Šiuo tikslu 2013 metais ketinama parengti atskirą žurnalistų etikos inspektorius ir jo vadovaujamos tarnybos veiklą reglamentuojantį įstatymą, kuris užtikrintų ne tik inspektorius veiklos nepriklausomumą, bet ir suteiktų daugiau galimybių užtikrinti žmogaus teisių apsaugą visuomenės informavimo srityje.⁹³

⁹² Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. rugsėjo 12 d. nutarimas Nr. XI-2217 „Dėl Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 108-5465).

⁹³ „Žmogaus teisių komitetas: žurnalistų etikos inspektoriumi – žmogaus teisių gynėjo statusas“, Žmogaus teisių komiteto 2011 m. gruodžio 8 d. pranešimas VIR: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4463&p_d=118810&p_k=1.

3.2. ATSAKOMYBĖS UŽ INTERNETE PASKELBTĄ INFORMACIJĄ REGLAMENTAVIMO SPRAGOS

Viena iš Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos misijos įgyvendinimo krypčių – *skatinti* viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų atsakomybę už viešai skelbiamos informacijos turinį. Tačiau tam, kad atsirastų pagrindas skatinti ar prisiimti atsakomybę už viešai paskleistą informaciją, turi būti kelios svarbios sąlygos: (1) turi būti žinomas atsakingas asmuo, (2) atsakomybė ir jos taikymo taisyklės turi būti aiškiai reglamentuotos įstatyme. Geriau viename. Tačiau, kaip matyti iš kituose šios ataskaitos skyriuose pateikiamų praktinių pavyzdžių ir jų analizės, taip nėra ir sunku numanyti, ar bus. Tačiau tai vis dėlto nepaneigia žmogaus teisių apsaugos principų bei atsakomybės instituto svarbos. Dėl to negalima paneigti ir žurnalistų etikos inspektoriaus pastangų siekiant ginti pažeistas asmens teises. Tuo tarpu įstatymai, jei yra netobuli, gali būti keičiami. Geriau sistemiškai.

Pirmiausia į akis krinta atsakomybės reglamentavimo spragos internete, kai jame talpinama informacija (duomenys, nuotraukos, filmuota medžiaga) apie konkretų asmenį, kuris iš jos gali būti atpažįstamas. Pradėti reikėtų nuo to, kad duomenys arba informacija gali būti parengti ir paskleisti ne paties šio interneto tinklalapio valdytojo, nors jis sudaro tam tikras sąlygas tokios informacijos sklaidai, bet kitų su juo nesusijusių informacinės visuomenės informavimo priemonės naudotojų. Todėl asmuo pirmiausiai turėtų kreiptis į tinklalapio, kuriame aptiko jo teises ar teisėtus interesus pažeidžiančią informaciją, valdytoją, pranešdamas jam apie tokį jo teisių pažeidimą. Tiesa, esama ir tokių tinklalapių internete, kuriuose nėra lengva surasti netgi kontaktus, kuriais būtų galima pasiekti turinio valdytoją. Tačiau tokiems atvejams yra kitos paieškos galimybės ir priemonės tame pačiame internete, tik jau apeinant minėtą tinklalapį.

Specifinėje visuomenės informavimo srityje – internete – paskelbtos informacijos teisinis atsakomybės reglamentavimas taip pat specifinis, nes patenka į kelių specialiųjų įstatymų taikymo sritį. Štai Visuomenės informavimo įstatymo 51 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad už informacinės visuomenės informavimo priemonės turinį *šio ir kitų įstatymų nustatyta tvarka* atsako jos valdytojas. Tačiau viešosios informacijos rengėjo ir skleidėjo (taip pat ir tinklalapio valdytojo) redakcinės atsakomybės taikymo sąlygas šis įstatymas detalizuoja tik tikrovės neatitinkančios informacijos sklaidimo atveju (žr. 3.3 šios ataskaitos skyriuje „Redakcinės atsakomybės raida: nuo informacijos paskelbimo iki jos paneigimo“). Išsamiau interneto tinklalapio (svetainės) valdytojo pareigas reglamentuoja kitas teisės aktas – Informacinės visuomenės paslaugų įstatymas.

Taigi interneto tinklalapio arba svetainės valdytojas, suteikiantis galimybę savo lankytojams talpinti tam tikrą informaciją ir (ar) ją saugoti, gali būti laikomas subjektu, nurodytu Informacinės visuomenės paslaugų įstatymo 14 straipsnyje, t. y. *paslaugų teikėju*, paslaugos gavėjo prašymu saugančiu jo pateiktą informaciją. Atsižvelgiant į tai, interneto tinklalapio valdytojo atsakomybės ribos už jo valdomoje priemonėje kitų jam nepavaldžių asmenų iniciatyva paskelbtą informaciją yra nustatytos nagrinėjamo įstatymo 14 straipsnyje. Remiantis šiuo straipsniu, informacinės visuomenės paslaugos teikėjas (tinklalapio valdytojas) neatsako už paslaugos gavėjų paskleistos informacijos (paprastumo dėlei neteisėta informacija laikykime asmenį ižeidžiantį komentarą, o paslaugos gavėju – jo autorių) turinį, t. y. informacinės visuomenės paslaugos teikėjas, paslaugos gavėjo prašymu saugantis jo pateiktą informaciją, *neatsako už šią informaciją* dviem atvejais, t. y.: (1) *jei jis neturi faktinių duomenų* apie neteisėtą paslaugos gavėjo veiklą arba apie tai, kad paslaugos gavėjo pateikta informacija įgyta, sukurta, pakeista ar naudojama neteisėtu būdu ir, kai reikalaujama atlyginti žalą, nežino apie faktus ir aplinkybes, rodančius neteisėtą paslaugos gavėjo veiklą arba tai, kad paslaugos gavėjas teikia neteisėtu būdu įgytą, sukurta, pakeistą ar naudojamą informaciją, arba (2) sužinojęs arba gavęs žinių apie neteisėtą paslaugos gavėjo veiklą arba apie tai, kad paslaugos gavėjo pateikta informacija įgyta, sukurta, pakeista ar naudojama neteisėtu būdu, *skubiai imasi veiksmų*, kad panaikintų galimybę tokią informaciją pasiekti.

Vadinasi, tam, kad kultų atsakomybė (ir) interneto tinklalapio valdytojui, jis turi žinoti apie jo saugomą neteisėto turinio informaciją (jam turi būti pranešta apie tokią informaciją) arba apie ją sužinojęs nesiimti veiksmų, kad tokia informacija būtų skubiai pašalinta, arba delsti jų imtis.

Procedūrą, kaip neteisėta informacija turi būti panaikinta, taip pat kriterijai, kada paslaugos teikėjas laikomas sužinojęs apie jo saugomą neteisėtą informaciją, yra nustatyti *Galimybės pasiekti neteisėtu būdu įgytą, sukurtą, pakeistą ar naudojamą informaciją panaikinimo tvarkos apraše*⁹⁴. Pagal šį aprašą įvairūs asmenys ir kompetentingos institucijos gali teikti interneto tinklalapio (svetainės) valdytojui pranešimus ir apie tai, kad interneto svetainėje saugoma informacija yra neteisėta, o paslaugų teikėjas tokiu atveju turi elgtis pagal apraše nustatytą tvarką. Jos nesilaikančiam paslaugos teikėjui gali būti taikoma atsakomybė už saugomą neteisėtą informaciją. Pažymėtina, jog neteisėta informacija apraše apibrėžiama kaip (1) neteisėta kopija, (2) pagal *Visuomenės informavimo įstatymą* draudžiama skelbti, platinti ar skleisti informacija ir (3) informacija, atsiradusi dėl neteisėtos paslaugos gavėjo veiklos ar tiesiogiai su ja susijusi, kurią paslaugos gavėjo prašymu saugo paslaugos teikėjas. Atsižvelgiant į tai, apraše esanti neteisėtos informacijos sąvoka apima ir neteisėtą privačios informacijos apie asmenį (asmens duomenų) platinimą.

Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad informaciją apie privatų gyvenimą galima skelbti, išskyrus šio straipsnio 3 dalyje nurodytus atvejus, tik jei tas asmuo sutinka. Visuomenės informavimo priemonėse taip pat draudžiama skelbti informaciją, nustatytą Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnyje⁹⁵. Draudžiamos skleisti informacijos kategorijai reikėtų priskirti ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią viešąją informaciją, susijusią su nepilnamečio asmens duomenimis. Tikslėsius šios informacijos kriterijus nustato Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas.

Dar 2005–2006 metų analitinėje apžvalgoje žurnalistų etikos inspektorius, analizuodamas teisinį interneto reguliavimą, pažymėjo, kad viena didesnių šio reguliavimo problemų susijusi su klaidingu atsakomybės suvokimu. Prie šios minties šiandien reikėtų pridėti, kad informacijos srautas ir kiekis internete per tuos metus išaugo milžiniškai, tačiau pasikeitimai interneto teisinio reguliavimo srityje – visiškai nepastebimi. Tokiomis aplinkybėmis atsakomybės taikymas interneto tinklalapio valdytojui gali būti plėtojamas tik teismų praktikos pavyzdžiais. Dažniausiai, vieni jų prastesni, kiti geresni – suteikiantys teisinį tikrumą ir aiškumą, dar kitais konstatuojama teisinė tikrovė. Štai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2012 m. balandžio 5 d. nutartyje, nesutikdamas su žurnalistų etikos inspektoriaus argumentais, pažymėjo, kad tais atvejais, kai teisės norminiai aktai nenustato aiškios tvarkos, leidžiančios teisinių santykių subjektams aiškiai suvokti savo teises ir pareigas, atsakomybė už tokios tvarkos pažeidimą dėl teisinio reglamentavimo spragų ar kitų priežasčių negali būti taikoma.⁹⁶

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 881 „Dėl Galimybės pasiekti neteisėtu būdu įgytą, sukurtą, pakeistą ar naudojamą informaciją panaikinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2007, Nr. 94-3784).

⁹⁵ Pagal šį įstatymo straipsnį visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje:

- 1) raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką;
- 2) skatinama kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenitetą, jos teritorijos vientisumą, politinę nepriklausomybę;
- 3) kurstomas karas ar neapykanta, tyčiojimas, niekinimas, kurstymas diskriminuoti, smurtauti, fiziškai susidoroti su žmonių grupe ar jai priklausančiu asmeniu dėl amžiaus, lyties, lytinės orientacijos, etninės priklausomybės, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar religijos pagrindu;
- 4) platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir (ar) reklamuojamos seksualinės paslaugos, lytiniai iškrypimai;
- 5) propaguojami ir (ar) reklamuojami žalingi įpročiai ir narkotinės ar psichotropinės medžiagos;
- 6) platinama dezinformacija ir informacija, šmeižianti, įžeidžianti žmogų, žeminanti jo garbę ir orumą;
- 7) pažeidžiama nekaltumo prezumpcija ir kliudoma teisminės valdžios nešališkumui.

⁹⁶ LVAT 2012 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1319/2012.

3.3. REDAKCINĖS ATSAKOMYBĖS RAIDA: NUO INFORMACIJOS PASKELBIMO IKI JOS PANEIGIMO

Pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms užtikrinimas visuomenės informavimo srityje, visuomenės pilietiškumo, kritiško požiūrio į visuomenės informavimo procesus ugdymas, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų santykių su visuomene harmonizavimas – ne tik skambūs žodžiai, bet ir konkretūs uždaviniai inspektoriaus veikloje. Dažnai pagarba tarp žmonių atsiranda tada, kai sugebama pripažinti klaidą ir ją ištaisyti.

Praėjo daugiau nei dveji metai nuo „redakcinės atsakomybės“ sąvokos atsiradimo Visuomenės informavimo įstatyme (toliau – ir Įstatymas), tačiau tik visai neseniai tapo aiškus šios teisės normos turinys ir taikymas praktikoje. Ir nors atleidimas nuo redakcinės atsakomybės remiantis 54 straipsnio 1 dalyje nustatytais sąlygomis įsigaliojo dar 2010-10-18⁹⁷, praktinėje žurnalistų etikos inspektoriaus veikloje vis dar iškildavo nemažai klausimų, kuriuos lydėdavo teisminiai ginčai: (1) kada viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas atsakingas už tikrovės neatitinkančios informacijos paskleidimą, jei jis nebuvo jos autorius ar iniciatorius ir (2) kokios šios atsakomybės taikymo ribos.

Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje bus plačiau paanalizuotos redakcinės atsakomybės sąvoka ir reikšmė žurnalistų, viešosios informacijos rengėjų ar skleidėjų darbe.

Pagal Visuomenės informavimo įstatymą *redakcinė atsakomybė* – viešosios informacijos rengėjui ir (ar) viešosios informacijos skleidėjui, išskyrus retransliuotoją, tenkanti atsakomybė už kontrolę, atliekamą rengiant viešąją informaciją visuomenei, ruošiant ją skleisti ir šią informaciją skleidžiant, taip pat atrenkant programas ir jas išdėstant chronologine tvarka programų tvarkaraštyje ir (ar) pateikiant programas kataloge.

Vis dėlto redakcinė atsakomybė minima ne tik sąvokinėje įstatymo dalyje, bet ir Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnyje, kuris nustato atsakomybės sąlygas ir ribas. Pagal šį straipsnį redakcinė atsakomybė viešosios informacijos rengėjui ir (ar) skleidėjui nekyla, o pastarieji neatsako už tikrovės neatitinkančios informacijos paskelbimą, jeigu buvo nurodytas informacijos šaltinis, o pati informacija buvo: (1) pateikta valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, politinių partijų, profesinių sąjungų ir asociacijų ar kitų asmenų oficialiuose ar viešai paskelbtuose dokumentuose; (2) viešai pasakyta per atvirus posėdžius, pasitarimus, spaudos konferencijas, mitingus ir kitus renginius, o viešosios informacijos rengėjas neiškraipė pasakytų teiginių; (3) anksčiau paskelbta per kitas visuomenės informavimo priemones, jeigu ši informacija nebuvo paneigta per ją paskelbusias visuomenės informavimo priemones; (4) paskelbta tiesioginių programų, interneto konferencijų dalyvių, interaktyviosios televizijos žiūrovų ar informacinės visuomenės informavimo priemonės naudotojų, nesusijusių su viešosios informacijos rengėju; (5) paskelbta specialioje rinkimų programoje, kurią rengė ne pats viešosios informacijos rengėjas; (6) paskelbta neanoniminiuose reklaminiuose skelbimuose; (7) pateikta kaip nuomonė, komentaras ar vertinimas.

Visiems išvardintiems atvejams, išskyrus paskutinį, būdinga tai, kad nurodytais būdais viešai skleidžiama informacija nėra sukurta paties viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo), bet kyla iš tam tikro santykio su pirminiu informacijos šaltiniu. Dėl šio santykio ir paties informacijos šaltinio perduodamos informacijos patikimumas nėra vienodas. Tarkime, informacijos, pateiktos valstybės institucijos ar įstaigos oficialiame dokumente, patikimumas neprilygsta patikimumui informacijos, kurią tiesioginės televizijos programos metu paskleidžia jos dalyvis, ar, juo labiau, tos informacijos, kurią interneto komentaro pavidalu skleidžia jos autorius. Nuo informacijos (šaltinio) patikimumo priklauso, kiek viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) gali tokia informacija pasitikėti ir skelbti papildomai jos netikrindamas.

⁹⁷ Žr. Visuomenės informavimo įstatymo 2, 5, 19, 22, 25, 26, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 47, 48, 49, 50, 52, 54 straipsnių ir priedo pakeitimo, įstatymo papildymo 34¹, 34², 40¹ straipsniais ir nauju trečiuoju skirsniu įstatymą Nr. XI-1046 (Žin., 2010, Nr. 123-6260).

Kad šaltinio patikimumas ir jo turimos informacijos tikrinimas – svarbūs klausimai viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) darbe, sutinka ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. rugsėjo 9 d. nutartyje, pabrėždamas Visuomenės informavimo įstatyme viešosios informacijos rengėjui nustatytas (žurnalisto) pareigas skelbti tikslas, teisingas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais (Visuomenės informavimo įstatymo 3 str. 3 d., 41 str. 2 d. 1 p.), teismas pažymėjo, kad tik išsamus įvairių šaltinių palyginimas sudaro prielaidas atskirti tikrą informaciją nuo išgalvotos ir nustatyti šaltinio informatyvumą bei patikimumą; todėl konkrečioje byloje remiantis vien tik archyvinės (okupacinių režimų represinių struktūrų) baudžiamosios bylos duomenimis nebuvo galimos kategoriškos išvados apie tam tikrų įvykių, faktų buvimą.⁹⁸ Ypatinga tai, kad šiuo atveju buvo sprendžiamas ginčas dėl asmens garbės ir orumo pažeidimo specifinėje visuomenės informavimo priemonėje – knygoje, t.y. 2006 m. išleistoje istorinėje monografijoje „Papilė II, III dalys“ (11-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija), kurioje pateikiant informaciją apie įvykius Papilės valsčiuje pirmaisiais vokiečių okupacijos 1941-ųjų metų mėnesiais, buvo remtasi baudžiamosios bylos, saugomos Lietuvos ypatingajame archyve medžiaga.

Teikti teisingas, tikslas ir nešališkas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais – visa tai ne tuščios žurnalistinės etikos kategorijos, bet konkrečios žurnalisto (viešosios informacijos rengėjo) pareigos, kurių įpareigoja laikytis ne tik Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas, bet ir Visuomenės informavimo įstatymas.

Greitėjant informacijos perdavimo procesams, gausėjant tarpusavio susitarimų tarp viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų (dėl vieno parengtos informacijos sklaidos per kito valdomą priemonę), svarbu paanalizuoti vieną dažniausiai pasitaikančių informacijos perdavimo schemų, kai visuomenės informavimo priemonė paskleidžia informaciją, kurią anksčiau buvo paskelbusi (ir jos nepaneigusi) kita žiniasklaidos priemonė. Kilusio ginčo atveju informaciją pakartojęs skleidėjas savo kaltės (t. y. redakcinės atsakomybės) nepripažįsta ir skuba pirštu parodyti į tą, kuris pirmasis šią informaciją paskleidė, pridurdamas, jog informaciją paneigs tik tada, kai tą padarys pirmasis – kuris viską ir pradėjo. Tokiu būdu visuomenės informavimo priemonėje pažeistos asmens garbės ir orumo gynimas iš teisinio mechanizmo pavirsta žaidimu „katė ir pelė“. Žaidimas, tiesa, tampa visai neįdomus ir nelinksmas ypač tada, kai „pelė“ – pirmoji informaciją paskelbusi žiniasklaidos priemonė – apsimestinė arba yra užsienyje. Kadangi tokiais atvejais pirminio informacijos šaltinio paieškos gali būti bevaisės, žvilgsnis pakrypsta į informaciją pakartojusį skleidėją, jo individualią atsakomybę ir pareigas. Viena tokių pareigų – tikrovės neatitinkančios informacijos paneigimas.

Be kita ko, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pripažinęs, kad įpareigojimas paneigti paskelbtą informaciją nėra vien civilinio pobūdžio teisių gynimo būdas, todėl jį taikyti gali ne tik bendrosios kompetencijos teismai tarp privačių subjektų, bet ir žurnalistų etikos inspektorius.⁹⁹

Iš tiesų, Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytais sąlygomis paskelbęs (pakartojęs) tikrovės neatitinkančią informaciją ir nurodęs pirminį jos šaltinį viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) atleidžiamas nuo redakcinės atsakomybės ir jam negali būti reiškiamas reikalavimas atlyginti su tuo susijusią žalą, *tačiau jis nėra atleidžiamas nuo pareigos paneigti informaciją net ir tuo atveju, kai pirminis informacijos šaltinis yra kita visuomenės informavimo priemonė*. Tokią išvadą po vienerius metus trukusio ginčo pateikė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, tiksliau, šio teismo sudaryta išplėstinė penkių teisėjų kolegija.¹⁰⁰ Sutikdama su žurnalistų etikos inspektoriaus apeliacinio skundo argumentais, teisėjų kolegija pažymėjo, kad

⁹⁸ LAT 2011 m. rugsėjo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-347/2011, Z. V. L. v. Vši „Versmės“ leidykla, A. R.

⁹⁹ LVAT 2012 m. lapkričio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-1645/2012, UAB „Tele-3“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

¹⁰⁰ LVAT 2013 m. kovo 18 d. išplėstinės teisėjų kolegijos nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-707/2013, UAB „Respublikos“ leidiniai v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

įpareigojimas paneigti paskleistą tikrovės neatitinkančią informaciją yra susijęs ne su visuomenės informavimo priemonės nubaudimu (to paprastai asmenys iš žurnalistų etikos inspektoriaus ir neprašo), o su nukentėjusio asmens, kurio garbę ir orumą žemina paskleista tikrovės neatitinkanti informacija, teisių ir teisėtų interesų apsauga bei bent minimaliu iki pažeidimo buvusios padėties atstatymu. Pažymėtina, kad konkrečiu atveju žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimu kaip tik ir nebuvo taikyta redakcinė atsakomybė – skleidėjas nebuvo įspėtas, tačiau iš jo buvo pareikalauta paneigti informaciją, kurią pirmiau paskelbė kita visuomenės informavimo priemonė – „Vakaro žinios“.

Išplėstinė teisėjų kolegija taip pat pritarė inspektoriaus apeliacinio skundo argumentams, jog Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnyje nustatytos atleidimo nuo redakcinės atsakomybės sąlygos negali būti aiškinamos neatsižvelgiant į Įstatyme nustatytas kitas viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) pareigas, nekreipiant dėmesio į pagrindinius visuomenės informavimo principus, reikalaujančius viešąją informaciją visuomenės informavimo priemonėse pateikti teisingai, tiksliai ir nešališkai. Teismas padarė išvadą, jog visuomenės informavimo priemonės įpareigojimas paneigti paskleistą tikrovės neatitinkančią, asmens garbę ir orumą žeminančią informaciją ne tik nelaikytinas redakcinės atsakomybės elementu, sukeliančiu visuomenės informavimo priemonei neigiamus padarinius, bet priešingai – pati visuomenės informavimo priemonė turėtų būti suinteresuota skelbti tik teisingą, tikslią, nešališką informaciją, kuri nepažeidžia trečiųjų asmenų teisių ir teisėtų interesų. Todėl Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio aiškinimas, jog jame nurodytas atleidimas nuo redakcinės atsakomybės apima ir atleidimą nuo paskelbtos informacijos paneigimo, neatitiktų tiek paneigimo esmės ir tikslų, tiek bendrųjų visuomenės informavimo principų, nustatytų Įstatyme.

Be to, teismas konstatavo, kad paneigimas laikytinas nukentėjusiojo asmens pažeistų teisių atstatymo priemone, kuri turi būti taikoma nepriklausomai nuo to, ar tikrovės neatitinkančią informaciją visuomenės informavimo priemonė paskleidė pati, ar rėmėsi kito šaltinio paskleista informacija. Nepaisant to, kad Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnyje *expressis verbis* nėra įtvirtinta, jog atleidimas nuo redakcinės atsakomybės ir žalos atlyginimo nereiškia ir atleidimo nuo pareigos paskelbti informacijos paneigimą, teismo nuomone, sisteminis Įstatymo nuostatų aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog pareigą paneigti paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją visuomenės informavimo priemonė turi visais atvejais.

Šiuo klausimu dar 2011 metų žurnalistų etikos inspektoriaus veiklos ataskaitoje pažymėta, kad neturėdamas redakcinės atsakomybės paskelbtos informacijos atžvilgiu, viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) negali būti tinkamas subjektas įrodinėjant paskelbtos (pakartotos) informacijos atitiktį tikrovei. Bet jeigu kilus ginčui dėl paskelbtos informacijos ar gavus jos paneigimą viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) negali jos pagrįsti, šią informaciją jis turėtų paneigti nelaukdamas, kol informaciją paneigs pirmiau ją paskelbusi žiniasklaidos priemonė, nes vienas pagrindinių visuomenės informavimo principų reikalauja, kad viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse būtų pateikta teisingai, tiksliai ir nešališkai. Svarbu priminti, kad Įstatymo 44 straipsnio 3 dalyje numatyta imperatyvi teisės norma įpareigoja gautą paneigimą paskelbti per visuomenės informavimo priemonę, neatsižvelgiant į tai, ar per ją paskleisti duomenys buvo paskleisti pačios visuomenės informavimo priemonės vardu, ar kito asmens vardu. Todėl atsisakęs paneigti informaciją viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) prisiima tokią pačią atsakomybę, kaip ir jo nurodytas pirminis paskelbtos informacijos šaltinis.¹⁰¹ Kadangi pastaroje teisės normoje paneigimas netiksliai vadinamas „atsakymu“, šį netikslumą būtina pašalinti.

Vadinasi, atleidimas nuo redakcinės atsakomybės pagal Įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 1–7 punktus gali būti tik tuomet, kai jis tiksliai atitinka Įstatyme nustatytas sąlygas. Kad informaciją paskelbusiam (pakartojusiam) viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui) nebūtų taikoma redakcinė

¹⁰¹ Žr. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2011 metų veiklos ataskaitos 3.1 skyrių „Redakcinė atsakomybė ir jos taikymo sąlygos: tikrovės neatitinkančios informacijos pakartojimas“, 7–8 psl.: <http://www3.lrs.lt/docs2/YYZSVDAF.PDF>.

atsakomybė, jis turi aiškiai nurodyti informacijos šaltinį ir įrodyti, jog informacijos skleidimas tiksliai atitinka Įstatyme aptartas sąlygas, dėl kurių jis gali būti atleidžiamas nuo atsakomybės.

Kad egzistuoja atleidimo nuo redakcinės atsakomybės pagrindai, informacijos rengėjas (skleidėjas) turi įrodyti visais Įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 1–7 punktuose aptartais atvejais. Tuo tarpu sužinojęs, kad jo parengtoje (paskelbtoje) publikacijoje yra netinkamo turinio informacijos, viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) turi nedelsiant imtis veiksmų, net jeigu ta pati informacija yra skelbiama kitose visuomenės informavimo priemonėse. Įstatymo reikalavimus pažeidžiančią informaciją, atsižvelgiant į situaciją, reikėtų pašalinti, paneigti ar apie ją pranešti savo informaciniais partneriams, jei jiems tokia informacija buvo perduota. Jei viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) nesiima minėtų priemonių, jis turi būti pasiruošęs prisiimti kilusias pasekmes.

Nors teoriškai kelias nuo informacijos paskelbimo iki paneigimo gali atrodyti tiesus ir aiškus, praktikoje jis neretai būna vingiuotas ir sudėtingas net ir tada, kai paneigti informaciją turi tas, kas ją ir paskelbė. Štai 2012 metais dienraštyje „Respublika“ buvo paneigta informacija, kurią sprendimu žurnalistų etikos inspektorius buvo įpareigojęs viešosios informacijos rengėją paneigti dar 2009 metais. Kadangi sprendimas buvo skundžiamas teismui – sprendimo apskundimas teismui sustabdo jo galiojimą – pirmiausia turėjo būti patikrintas sprendimo pagrįstumas ir teisėtumas, o tik tada pradėta sprendimo įvykdymo procedūra. Todėl asmens garbės ir orumo gynimas net ir neteisimine ginčo tvarka (konkrečiu atveju kreipiantis į žurnalistų etikos inspektorius) ne visada gali būti greitas būdas apginti pažeistą žmogaus teisę. Kitame skyriuje bus aptariami konkretūs atvejai, kai ginčo klausimai vis dėlto išsprendžiami vos tik pateikus skundą inspektorius, bet dar nepriėmus sprendimo.

3.4. MEDIACIJA INSPEKTORIAUS VEIKLOJE: TAIKAUS SUSITARIMO GALIMYBĖ, PAGRINDAI IR PRAKTINIS TAIKYMAS

Mediacija kaip ginčo (konflikto) sprendimo būdas įgauna vis didesnę reikšmę visuomenėje sprendžiant konfliktus, siekiant įveikti kliūtis, trukdančias megztis demokratinėje visuomenėje būtina dialogui. Ji aktuali tose srityse, kur visuomenė ar jos grupės yra stipriai susipriešinusios ir ieško ne jas vienijančių panašumų, bet skirtumų, vedančių į dar didesnę socialinę atskirtį. Žurnalistų etikos inspektorius patirtis stebint ir (ar) prižiūrint visuomenės informavimo procesus, stengiantis apibrėžti demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtros gaires, pagrindžia, kad saviraiškos laisvės įgyvendinimo srityje lygiai taip pat būtina nuolat siekti teisingos (proporcingos) įvairių teisinių gėrių pusiausvyros. Profesionalioji mediacija visuomenės informavimo procesuose – svarbus žingsnis darnesnės visuomenės link.

Vienas efektyvesnių ginčo sprendimo būdų panaudojant mediaciją – taikus susitarimas arba taikos sutartis, kuria siekiama atkurti iki ginčo buvusią teisinę ir socialinę taiką tarp šalių. Nors taika ne visada lengvai pasiekama, bandymas susitarti ir taikiai išspręsti ginčą vis dažniau taikomas tiek įvairių ūkio subjektų priežiūrą vykdančių institucijų veikloje, tiek teismuose.

Taikaus susitarimo galimybių administraciniame procese ieškojimas Lietuvos Respublikos Seime vykusiame mokslinėje-praktinėje konferencijoje¹⁰², vėliau teisingumo ministro Seimui pateiktos Administracinių bylų teisenos įstatymo pataisos¹⁰³ (projektu siekta įtvirtinti taikos sutarties institutą nagrinėjant administracinių ginčų bylas, nustatyti taikos sutarties sudarymo pagrindus ir sąlygas bei įtvirtinti procesines pasekmes) – visa tai itin palankus kontekstas ne tik kalbėti apie

¹⁰² Lietuvos Respublikos Seime 2012 m. vasario 24 d. vyko mokslinė-praktinė konferencija „Administracinė sutartis ir taikos galimybės administraciniame procese“.

¹⁰³ Administracinių bylų teisenos įstatymo 37, 42, 44, 46, 50, 53, 68, 80, 82, 97, 101 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Įstatymo papildymo 52(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-4290.

taikaus susitarimo taikymą, bet ir iš tiesų jį taikyti žurnalistų etikos inspektoriaus veikloje, kai nagrinėjami suinteresuotų asmenų skundai dėl jų asmeninių neturtinių teisių pažeidimo.

Žurnalistų etikos inspektoriaus veiklos tikslas niekada nebuvo ir nėra viešosios informacijos rengėjų ar skleidėjų baudimas. Kaip nustatyta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. rugsėjo 12 d. nutarimu patvirtintų Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos nuostatų 12 punkte, inspektoriaus ir jo vadovaujamos tarnybos misija – *užtikrinti, kad visuomenės informavimo srityje būtų gerbiamos žmogaus teisės ir laisvės, ugdyti visuomenės pilietiškumą, kritišką požiūrį į visuomenės informavimo procesus, kelti visuomenės teisinį sąmoningumą, žmogaus teisių suvokimą, puoselėti darnius viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų santykius su visuomene, skatinti viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų atsakomybę.*¹⁰⁴

Darnių santykių tarp viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) ir visuomenės puoselėjimas tampriai susijęs su taikiu ginčo išsprendimu. Tačiau šia galimybe viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) ne visada nori pasinaudoti, nors būtent dėl jų paskleistos informacijos kyla ginčai.

Ryškiausiai viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) skirtingą požiūrį į galimybę taikiai išspręsti kilusį ginčą parodė vienos pareiškėjos, norėjusios apsaugoti savo mirusios dukters teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, skundo tyrimas. Moteris žurnalistų etikos inspektoriui paaiškino tenorinti, kad iš interneto svetainių būtų pašalinta privataus pobūdžio informacija (ypač jos atviros nuotraukos) apie jos dukrą, mirusią neaiškiomis aplinkybėmis. Pareiškėjai buvo paaiškinti galimi jos situacijos sprendimo būdai, kiek laiko kiekvienas variantas gali užtrukti, ko būtų galima tikėtis. Skundo pateikimo metu prieita prie išvados, kad iš pradžių bus bandoma situaciją išspręsti taikiai. Atsižvelgiant į tai, pirmiausia susisiektą su publikacijų rengėjais (skleidėjais), kuriems paaiškinta situacija bei pasiūlyta geranoriškai pašalinti privataus pobūdžio informaciją iš interneto svetainių. Kartu buvo paaiškinta ir pareiškėjos pozicija, kad ji atsiimtų savo skundą, jei būtų pašalinta tokia informacija. Netrukus iš svetainių *alfa.lt*, *lnk.lt* ir *youtube.com* informacija buvo pašalinta, todėl pareiškėja atsisakė skundo, o žurnalistų etikos inspektorius tyrimą dėl šių svetainių paskelbtos informacijos nutraukė. Tačiau kitų interneto svetainių – *15min.lt*, *delfi.lt* – valdytojai nesutiko pašalinti informacijos, nors buvo akivaizdu, kad kai kuriose publikacijose buvo peržengtos informacijos laisvės ribos. Pareiškėjai patikslinus skundo reikalavimus žurnalistų etikos inspektoriui neliko kitos išeities, kaip spręsti ginčą įprastu būdu. Viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) buvo paprašyti pateikti paaiškinimus dėl susidariusios situacijos, tuomet priimtas sprendimas, kuriuo konstatuoti pažeidimai, be to, *delfi.lt* valdytojas buvo įpareigotas pašalinti informaciją (*15min.lt* valdytojas informaciją pašalino po inspektoriaus prašymo pateikti paaiškinimus). Galutinis rezultatas – pareiškėjos skundo reikalavimai įvykdyti, tačiau *delfi.lt* ir *15min.lt* valdytojams pritaikyta įstatyme numatyta atsakomybė. Nors nuo pat pradžių ginčą buvo galima išspręsti geranoriškai, prireikė įprastų administracinių procedūrų taikymo.

Taigi klausimas, ar galimas šalių susitarimas kilusiam ginčui taikiai išspręsti, yra svarbus žurnalistų etikos inspektoriaus darbotvarkėje. Suvokiant nepalankaus sprendimo galimas neigiamas pasekmes, tai ne mažiau turėtų rūpėti ir viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui).

Dar 2011 metais kartu su 2010 metų veiklos ataskaita žurnalistų etikos inspektorius Seimui pateikė Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, kuriuo pasiūlė nustatyti papildomą pagrindą, kuriam atsiradus gali būti nutraukiamas skundo (pareiškimo) tyrimas. Tas pagrindas – *jeigu tyrimo metu išnyksta skundžiamos aplinkybės, įvykdomi skundo (pareiškimo) reikalavimai ir (arba) tarpininkaujant inspektoriui skunde (pareiškime) keliamas klausimas išsprendžiamas gera valia*. Tai reiškia, kad inspektoriui tarpininkaujant, o šalims taikiai susitarus dėl ginčo dalyko, skundo nagrinėjimas gali būti nutraukiamas. Nors Visuomenės informavimo įstatymo

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. rugsėjo 12 d. nutarimas Nr. XI-2217 „Dėl Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos nuostatų patvirtinimo“ (Žin., 2012, Nr. 108-5465);
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=432860&p_query=&p_tr2=2.

pataisų projektas pateiktas prieš dvejus metus, jis tebėra aktualus iki šiol. O konkrečių teisės normų ir procedūrų nebuvimas visuomet apsunkina ginčo sprendimą, net jei jį siekiama išspręsti taikiai būdu.

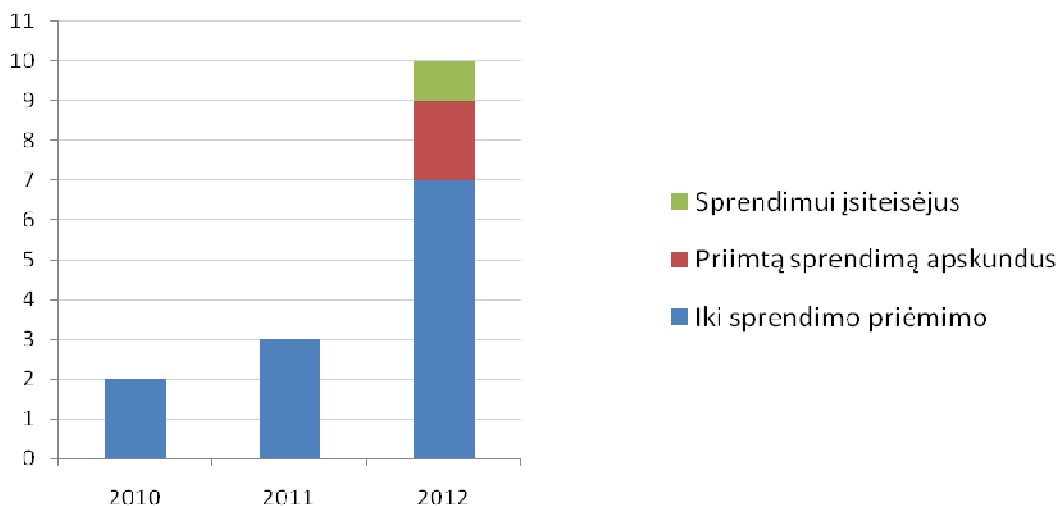
Nors taikus susitarimas paprastai siektinas dar iki pateikto asmens skundo išnagrinėjimo ir sprendimo priėmimo, jis įmanomas ir vėlesnėse stadijose: (1) *priėmus sprendimą*, (2) *apskundus jį teismui*, (3) *įsiteisėjus sprendimui ir pradėjus jo vykdymo procedūrą*. Skirtumas tik tas, kad jei iki inspektoriui priimant sprendimą susitarimas dėl taikaus ginčo išsprendimo derinamas tarp skundą pateikusio asmens ir viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo), tai sprendimą priėmus – susitarimas dėl taikos turi būti pasiektas tarp viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) ir inspektoriaus. Be to, priklausomai nuo inspektoriaus sprendimo turinio, taikaus susitarimo galimybės ne visada vienodos. Ieškant galimybės šalims taikiai susitarti po sprendimo priėmimo, inspektorius pirmiausia stengiasi atsižvelgti į asmens, kurio teisės pažeidimas nustatytas sprendimu, interesus.

Kad taikų susitarimą galima pasiekti visose išvardintose stadijose ir taip panaikinti pažeidimą bei sumažinti tarp šalių tvyrančią įtampą, rodo 2012-ųjų statistika. Per šį laikotarpį taikant taikų ginčo išsprendimo būdą ir inspektoriui tarpininkaujant iki skundo išnagrinėjimo buvo išspręsti 7 pareiškėjų skundai; taikus susitarimas teismo ginčo nagrinėjimo stadijoje pasiektas 2 atvejais; 1 atveju taikus susitarimas pasiektas sprendimo vykdymo stadijoje po to, kai sprendimas buvo apskūstas teismui ir įsiteisėjo. 2012 m. labiausiai taikiai susitarimu iki skundo išnagrinėjimo buvo suinteresuoti laikraščių „Lietuvos žinios“¹⁰⁵ ir „Vilniaus diena“ leidėjai. Taikiai susitarti ginčo nagrinėjimo teisme stadijoje dažniausiai siekė UAB „Tele-3“.

Palyginimui tenka pasakyti, kad 2011 metais taikiai išspręsti buvo tik 3 pareiškėjų skundai (žr. 1 diagramą); visi susitarimai dėl šių skundų pasiekti taip pat su UAB „Tele-3“ (TV3 televizijos programos transliuotoja). Taikių susitarimų praktika parodė, kad šis būdas yra vienas efektyvesnių, kadangi padeda taupyti resursus, laiką ir duoda vieną geresnių rezultatų – taiką tarp ginčo šalių.

1 diagrama

Taikių susitarimų skaičius 2010–2012 m.

¹⁰⁵ Pasikeitus laikraščio „Lietuvos žinios“ vadovybei, pasikeitė redakcijos pozicija dėl ginčų sprendimo būdų. Žurnalistų etikos inspektoriui aptarus keletą skundų su „Lietuvos žinios“ naujuoju generaliniu direktoriumi – vyriausiuoju redaktoriumi R. Terlecku, pareiškėjų reikalavimai buvo nedelsiant įvykdyti, todėl jie atsiėmė skundus, o žurnalistų etikos inspektorius nutraukė pradėtus tyrimus.

3.5. ATSAKOMYBĖS REGLAMENTAVIMO POKYČIAI TELEVIZIJOS ŽURNALISTIKOJE

2012 metais pateiktų skundų dalis dėl televizijos programose paskelbtos informacijos sudarė kiek mažiau nei penktadalį (17 proc.). 2011 metais ši skundų dalis buvo aiškiai didesnė ir sudarė 27 proc. nuo visų skundų, pateikiamų inspektoriui, skaičiaus (žr. 2 diagramą, 45 psl.).

Skundų, adresuojamų žurnalistų etikos inspektoriui dėl televizijos programose paskelbtos informacijos, turinys dažnai atskleidžia, kad žmogaus teisės yra pažeidžiamos ne tik paskelbiant jau parengtą informaciją, bet ją renkant, rengiant ar ruošiant skleisti. Informacijos rinkimas ir skleidimas – savarankiški veiksmai, tačiau dažniausiai neetiškas ar neteisėtas informacijos rinkimas nulemia ir neteisėtą viešosios informacijos sklaidą. Kaip rodo praktika, žurnalistų teisėmis informaciją renka ir laidas rengia prodiuserinių kompanijų, kitaip tariant, laidų gamintojų arba nepriklausomų kūrėjų atstovai, o jų parengtą produkciją už atitinkamą atlygį į eterį leidžia transliuotojai, tokie veiklai turintys Lietuvos radijo ir televizijos komisijos neribotam laikui išduotas licencijas.

Atsakomybės reglamentavimas televizijos žurnalistikoje pastaraisiais metais pakito. Jei anksčiau viešosios informacijos skleidėjui buvo galima taikyti atsakomybę ir už žurnalistų klaidas, tai šiandien skleidėjas už žurnalistų darbo „broką“ nebeatsako. Kodėl? Atsakymas glūdi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje.

Ne kartą transliuotojai skundė inspektoriaus priimtus sprendimus dėl to, kad inspektorius jų atžvilgiu negalėjo taikyti Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 1–9 punktų, kuriuose numatytos žurnalistų pareigos. Anot skleidėjų, jiems šio straipsnio nuostatos negali būti taikomos, nes skleidėjas nėra žurnalistas, todėl esą vien dėl netinkamo (plečiamo) šios materialinės teisės normos taikymo ir aiškinimo žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai būdavo nepagrįsti ir turėjo būti naikinami. Ilgą laiką tokie skleidėjo argumentai teismo buvo vertinami kaip nepagrįsti. Teismo manymu, nesilaikant žurnalistams įstatymų leidėjo numatytų žurnalistų pareigų, pažeidimas padaromas ne tik jų, bet ir tų teisinių vienetų, kurie patenka į informacijos leidėjo ar skleidėjo sąvokas; būtų ydinga teigti, jog tokiais atvejais, kai žurnalistui parengus medžiagą, kuri nesiderina su Visuomenės informavimo įstatymo keliamais reikalavimais, viešosios informacijos skleidėjas išvengtų galimos teisinės atsakomybės, todėl teismui ilgą laiką nekilo abejonių dėl transliuotojo išpėjimo už žurnalistų pareigų nesilaikymą.^{106,107,108,109} Tačiau teismo praktika pakito. O kartu su teismo nuomone pasikeitė ir atsakomybės reglamentavimas televizijos žurnalistikoje.

Štai 2012-ųjų rugsėjį išplėstinė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija, išnagrinėjusi administracinę bylą pagal pareiškėjos – UAB „Tele-3“ apeliacinį skundą, konstatavo, jog skundžiamu žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimu pareiškėja buvo nepagrįstai išpėta už Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 1 punkto pažeidimą. Teisėjų kolegijos vertinimu, už Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies punkto, kuriame atitinkami reikalavimai *expressis verbis* numatyti tik žurnalistams, todėl už pažeidimus atsakomybę pareiškėjai negali būti taikoma, nes ji nėra tinkamas atsakomybės subjektas už šios nuostatos laikymąsi. Kadangi pareiškėja neatitinka žurnalistų apibrėžimo, ji negali atsakyti už žurnalistams taikomų reikalavimų nesilaikymą, o atsakomybę nustatančios normos negali būti aiškinamos plečiamai – jose įtvirtinti reikalavimai taikytini tik įstatyme tiesiogiai numatytiems subjektams. Išplėstinė teisėjų kolegija

¹⁰⁶ LVAT 2012 m. kovo 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1309/2012 UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

¹⁰⁷ LVAT 2012 m. kovo 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1314/2012 UAB „Tele-3“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

¹⁰⁸ LVAT 2012 m. gegužės 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁸-1198/2012 UAB „Tele-3“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

¹⁰⁹ LVAT 2012 m. gegužės 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1304/2012 UAB „Tele-3“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

pažymėjo, jog ši nutartis vertintina kaip aiškios krypties dėl Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies nuostatų aiškinimo ir taikymo suteikimas. Be to, šitokia teismų praktikos raida, išplėstinės teisėjų kolegijos manymu, yra konstituciškai pateisinama ir objektyviai būtina, siekiant užtikrinti asmenų apsaugą nuo patraukimo atsakomybėn nesant tam aiškaus įstatyminio pagrindo.¹¹⁰

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nustatyta nauja Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies nuostatų aiškinimo ir taikymo kryptis transliuotojų veiklos atžvilgiu yra aiški ir suprantama. Tačiau kyla klausimas, ar tokią kryptį būtų teisinga taikyti ir spaudoje, kur viešosios informacijos rengėjas ir skleidėjas atstovaujamas to paties, dažniausiai juridinio, o kartais net ir fizinio asmens. Juk sąsają tarp žurnalisto ir viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) ir iš jos kylančią pastarojo atsakomybę dėl jam dirbančio žurnalisto veiklos rezultatų yra aiškiai konstatavęs tas pats Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, pabrėždamas, kad už publikaciją atsako rengėjas, nepaisant to, kad informaciją pateikia žurnalistas. Todėl informacijos pateikimo ir rinkimo nuostatos, įtvirtintos Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalyje, netiesiogiai nustato rengėjui, kad žurnalisto teikiama informacija atitiktų šio straipsnio dalyje įtvirtintus reikalavimus.¹¹¹

Taigi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo spaudos atžvilgiu suformuota praktika iki tol neginčijamai tvirtino, kad viešosios informacijos rengėjai gali būti įspėjami už Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies punktuose išvardintų žurnalistams priskirtų reikalavimų pažeidimus. Ilgą laiką neginčyta teismo išvada, jog viešosios informacijos skleidėjas, savo veikloje naudodamasis trečiųjų asmenų – žurnalistų ar korespondentų – veikiančių ne savo asmeniniais interesais, bet skleidėjo ar abiejų naudai, paslaugomis, negali nusišalinti nuo šių asmenų darbo rezultatų kontrolės.^{112,113,114}

Kiekvienu atveju viešosios informacijos skleidėjas, jei jis nėra ir viešosios informacijos rengėjas, prieš skleisdamas informaciją turi įsitikinti, ar informacija buvo parengta etiškai, teisėtai ir nepažeidžiant teisės aktų reikalavimų. Nagrinėjamu aspektu nėra reikšminga, kas ir kaip rinko (rengė) informaciją, nes dažniausiai ne informacijos rinkimas, bet surinktos informacijos viešas paskleidimas nulemia Visuomenės informavimo įstatymo pažeidimą. Tik nuo skleidėjo valios ir veiksmų (neveikimo) priklauso tai, kokia apimtimi ir koku būdu bus pavišinta ginčo informacija. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad viešosios informacijos skleidėjas, skleisdamas kito asmens surinktą informaciją, privalo garantuoti, jog ji surinkta naudojant teisėtas ir etiškas priemones ir metodus, todėl perima viešosios informacijos rengėjo atsakomybę dėl informacijos rinkimo etiškumo ir teisėtumo. Kadangi viešosios informacijos skleidėjas neturi pareigos skleisti kito asmens parengtą informaciją, todėl nusprendęs tą padaryti prisiima visišką atsakomybę už paskleistos informacijos teisėtumą, kuri apima ir pareigą atsakyti už pažeidimus, jei tokie nustatyti renkant (rengiant) paskleistą informaciją. Tik teisėtai ir etiškai surinktos informacijos pateikimas garantuoja teisėtą ir etišką jos sklaidą. Atsižvelgiant į tai, siekiant ateityje išvengti manipuliacijų viešosios informacijos rengėjo, skleidėjo ir žurnalisto sąvokomis, siūlytina Visuomenės informavimo įstatymo 22 straipsnio 8 dalies 1–9 punktuose viešosios informacijos rengėjams nustatytas pareigas taikyti ir skleidėjams bei suvienodinti jas su nagrinėjamo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 1–9 punktuose žurnalistams nustatytomis pareigomis.

¹¹⁰ LVAT 2012 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1700/2012 UAB „Tele-3“ v. *Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*.

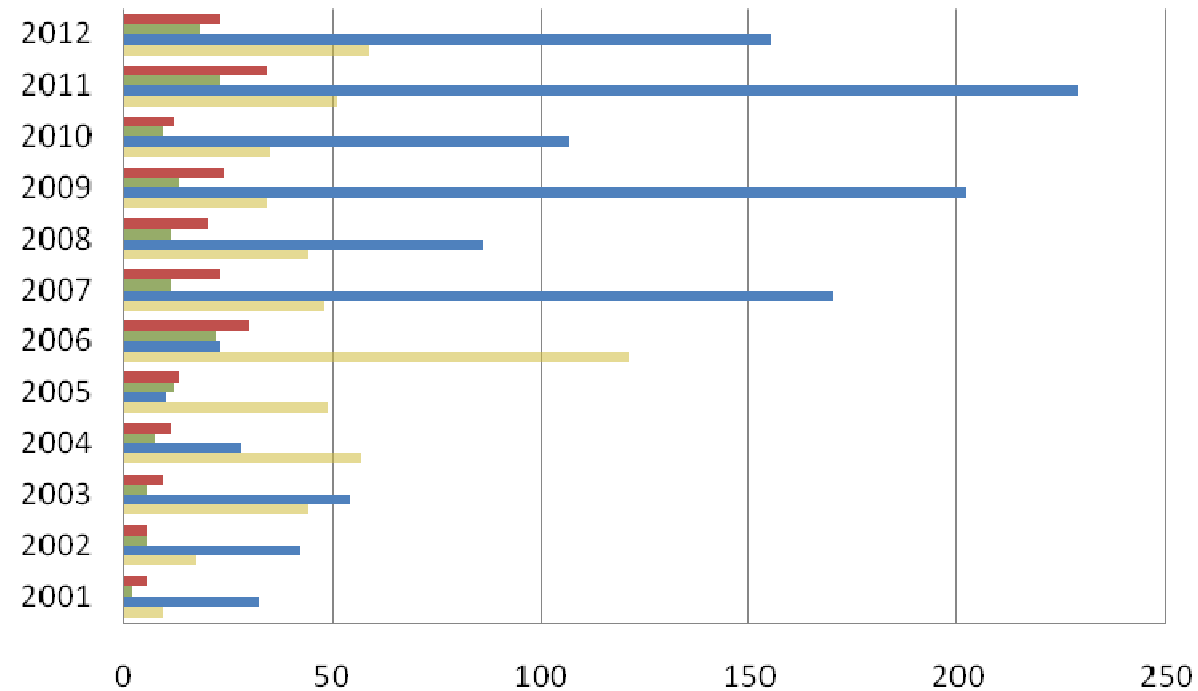
¹¹¹ LVAT 2009 m. lapkričio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1293/2009 UAB „Valstiečių laikraštis“ v. *Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*.

¹¹² LVAT 2010 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-151/2010 UAB „Šiaulių kraštas“ v. *Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*.

¹¹³ LVAT 2010 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1039/2010 UAB „Idea prima“ v. *Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*.

¹¹⁴ LVAT 2011 m. balandžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-897/2011 UAB „Šiaulių kraštas“ v. *Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba*.

2001–2012 m. pažeidimų charakteristika

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
■ Garbės ir orumo pažeidimai	5	5	9	11	13	30	23	20	24	12	34	23
■ Privatumo pažeidimai	2	5	5	7	12	22	11	11	13	9	23	18
■ Kiti pažeidimai	32	42	54	28	10	23	170	86	202	107	229	155
■ Nenustatyta pažeidimų	9	17	44	57	49	121	48	44	34	35	51	59

3.6. PRIVATUMO PAŽEIDIMŲ INTERNETE SPECIFIKA

Kasmet didėjant skundų ir pažeidimų skaičiui dėl internete paskelbtos informacijos (žr. 2–3 diagramas, 45–46 psl.), šioje specifinėje, žaibiškai kintančioje visuomenės informavimo terpėje formuojasi palankios sąlygos tam tikriems žmogaus teisių pažeidimams. Vienas išskirtinių šios visuomenės informavimo platformos bruožų – spausdintinės medžiagos perkėlimas į elektroninę erdvę. Iš vienos pusės šis procesas susijęs su mokslo, pažinimo ir kultūros pažanga, iš kitos – vis gausėja įvairios medžiagos ir duomenų, kurių skleidimas ankstesnėmis sąlygomis buvo itin ribotas, kaip ir priėjimas prie jų. Pajungus informacijos paieškos sistemas prie tokios informacijos srauto, atrasti galima bet ką, bet kokią informaciją, kartais ir tokią, kurios atrasti neturėtume.

Nagrinėjant privataus pobūdžio informacijos (asmens duomenų) sklaidą internete, svarbu įvertinti, ar duomenys, kurie anksčiau galėjo būti skelbiami (juos skelbti buvo duotas asmens sutikimas arba jiems skelbti buvo visuomenės interesas), gali būti toliau skelbiami, kada toks interesas arba asmens sutikimas jau nebeegzistuoja. Vienas inspektorius iširtas ginčo atvejis parodė, kad šiuo klausimu reikėtų tobulinti Visuomenės informavimo įstatymą, nes šiuo metu galiojančios imperatyvios teisės normos nenumato aiškios pareigos skleidėjams, naudojantiems naujausius informacijos perdavimo ir saugojimo būdus, peržiūrėti seniau paskelbtą informaciją ir įvertinti tokią sklaidą asmens privatumo požiūriu. Buvo nagrinėjamas skundas dėl interneto tinklalapyje paskelbtos oficialios pareiškėjo paieškos. Viešosios informacijos skleidėjas pranešimą su daugybe privačių pareiškėjo duomenų paskelbė 2003 metais ir šią informaciją skelbė iki 2011 metų, nors pareiškėjo paieška buvo baigta dar 2003 metais ir nuo to laiko išnyko teisėtas viešasis interesas skelbti privačią informaciją be pareiškėjo sutikimo. Prieš pateikdamas skundą inspektoriui, pareiškėjas kreipėsi į tinklalapio valdytoją ir prašė pašalinti pranešimą apie jo paiešką, tačiau valdytojas į tokį prašymą nereagavo ir informaciją pašalino tik iš inspektorius sužinojęs apie pareiškėjo pateiktą skundą ir jo nagrinėjimą. Įvertinęs tokią situaciją, inspektorius įspėjo tinklalapio valdytoją dėl Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio tęstinio pažeidimo, daryto daugiau nei septynerius metus be pareiškėjo sutikimo skelbiant privataus pobūdžio informaciją. Inspektorius įsitikinimu, interneto tinklalapio valdytojas privalėjo užtikrinti viešai skelbiamos informacijos teisėtumą ne tik paskelbdamas ją pirmą kartą, bet ir nuolat kontroliuodamas jos skelbimo teisėtumą, kadangi jis turėjo nuolatinę prieigą prie paskelbtos informacijos ir galimybę ją redaguoti, pašalindamas netikslius ar neaktualių duomenis arba juos papildydamas.

Tiesa, skirtingai nei žurnalistų etikos inspektorius, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo nutartyje laikėsi kitokios pozicijos ir konstatavo, jog Visuomenės informavimo įstatymas detalčiai ir aiškiai nereglamentuoja, kaip viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas, teisėtai ir pagrįstai paskelbęs informaciją apie žmogaus privatų gyvenimą, privalėtų elgtis tais atvejais, kai ta informacija tampa neaktuali visuomenei, o tolesnis jos viešas skelbimas dėl tam tikrų aplinkybių pasikeitimo gali būti pripažintas prieštaraujančiu Visuomenės informavimo įstatyme suformuluotiems tokios informacijos skelbimo imperatyvams. Teismas pažymėjo, kad Visuomenės informavimo įstatymo kontekste minėtoje situacijoje vertinant interneto tinklalapio valdytojo pareigą domėtis informacijos paskelbimo pagrįstumu, t. y. jo pareigą tikrinti duomenis apie asmens paieškos tęsimą ar nutraukimą, tokia pareiga įstatyme nėra tiesiogiai įtvirtinta. Todėl, teismo įsitikinimu, inspektorius neturėjo teisės interneto tinklalapio valdytojui skirti įspėjimo, nes teisiniai įpareigojimai (pareiga domėtis, ar nėra aplinkybių, kurioms atsiradus teisėtai paskelbta informacija apie žmogaus privatų gyvenimą prieštarautų Visuomenės informavimo įstatymo nuostatoms), už kurių nesilaikymą gali būti taikoma administracinė sankcija, nėra aiškiai suformuluoti teisės aktuose, kad juos nedviprasmiškai galėtų suvokti visi teisinių santykių subjektai.¹¹⁵

¹¹⁵ LVAT 2012 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1319/2012, UAB „Balsas.lt“ v. Žurnalistų etikos inspektorius tarnyba.

Viena vertus, tokia teismo išvada formuoja tam tikrą precedentą, susijusį su asmens teisės į privatų gyvenimą apsauga specifinėje visuomenės informavimo priemonėje – internete: kartą paskleista informacija apie asmens privatų gyvenimą (asmens duomenys), kurios paskelbimas tuomet tenkino viešąjį interesą, gali būti skelbiama bet kada vėliau arba nuolat nepaisant to, kad visuomenės interesas žinoti tokią informaciją realiai nebeegzistuoja (pvz., visuomenės informavimo priemonėse skelbiant ypatingus duomenis apie asmens teistumą, kai teistumas jau yra išnykęs).

Kita vertus, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis ragina galvoti apie aiškesnį privataus pobūdžio informacijos (asmens duomenų) sklaidos ir atitinkamų viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) pareigų reglamentavimą.

3.7. KAI KURIŲ INSPEKTORIAUS SPRENDIMŲ IR TEISMŲ PRAKTIKOS APŽVALGA

Jei 2011 metais inspektoriaus priimamų sprendimų teisinis pagrįstumas didėjo, tai 2012 metais jis smuko. Tą parodo administracinių teismų – pirmosios ir apeliacinės instancijos – išnagrinėtų teisminių ginčų statistika dėl apskųstų žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų (žr. 4 diagramą).

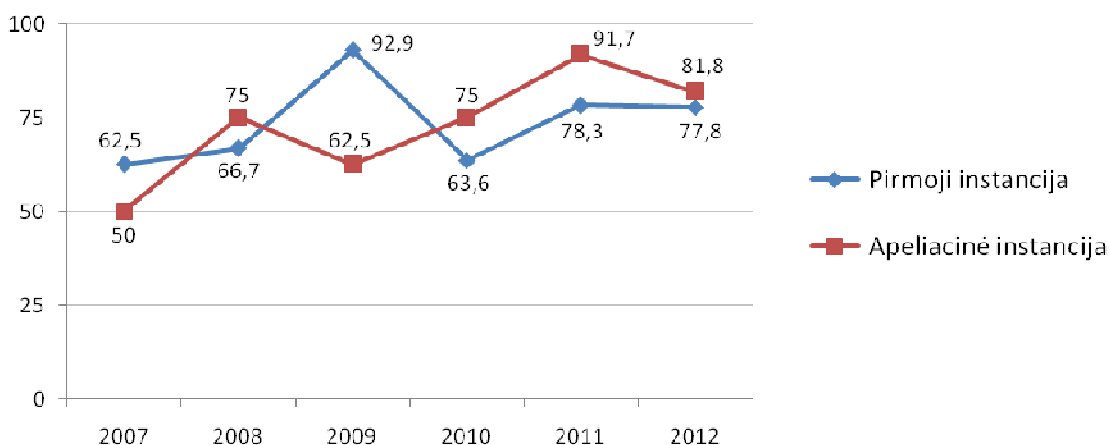
2012 metais įsiteisėjusių teismui apskųstų inspektoriaus sprendimų (nutarimų) pagrįstumo procentas buvo 10 proc. žemesnis nei 2011-aisiais ir sudarė 81,8 proc. Tai reiškia, kad 18,2 proc. žurnalistų etikos inspektoriaus priimtų sprendimų (nutarimų), kurie buvo apskųsti teismui, 2012 m. apeliacinės instancijos teismo buvo pripažinti nepagrįstais ir panaikinti.

Žurnalistų etikos inspektorių, atlikdamas skundų tyrimus, visais atvejais siekia įvertinti, ar nebuvo pažeista konkuruojančių gėrių pusiausvyra. Inspektoriaus priimto sprendimo apskundimo atveju šią pusiausvyrą tikrina teismai.

Nei informacijos (saviraiškos) laisvei, nei teisei į garbės ir orumo (dalykinės reputacijos) apsaugą neturi būti suteikiamas nepagrįstas prioritetas, kad nebūtų iškraipyta kurios nors iš jų esmė. Vertinant, ar nebuvo peržengtos informacijos (saviraiškos) laisvės ribos, esminę įtaką gali turėti tai, ar viešosios informacijos skleidėjas ir publikacijas rengė asmenys elgėsi sąžiningai ir profesionaliai.

4 diagrama

Inspektoriaus sprendimų pagrįstumas pirmosios ir apeliacinės instancijos teisme

Žurnalistų etikos inspektoriui buvo skundžiama dienraštyje „Lietuvos rytas“ paskelbta publikacija „Teisėjų klanas bando atkeršyti žurnalistei“, kurios pagrindas – interviu su to paties dienraščio žurnaliste L. Lavaste. Inspektoriui nekilo abejonių, kad minėtame straipsnyje žurnalistė pateikė subjektyvų įspūdį, kuris susidarė dėl įvykusių faktų ir gautų duomenų, todėl buvo pateisintas ir jo pateikimas interviu metu. Tačiau ginčo publikacijos autoriaus V. Bartasevičiaus veiksmai lėmė pažeidimo konstatavimą, kadangi jis nepateikė visuomenei kitokios nei L. Lavaste nuomonės, kritiškai nevertino gautos informacijos ir jos šaltinio, neišklausė konkrečių kritikuojamų asmenų, nepateikė jų komentarų, neatliko nuodugnaus tyrimo bei suformavo savarankiškas neigiamas išvadas neturėdamas tam faktinio pagrindo. Be to, skundo tyrimo metu nebuvo pateikta duomenų, įrodančių pastangas, kad skleidžiant informaciją ginčo publikacijoje buvo siekiama sąžiningai informuoti visuomenę.

Įdomu tai, kad į inspektoriaus priimtą sprendimą buvo atsakyta paskelbiant dar vieną interviu su L. Lavaste, kurio metu ji, be kitų dalykų, nurodė: „Mano intelekto koeficiento neužteko, kad aš suprasčiau ir inspektorės nutartį“. Sprendžiant iš tokių L. Lavaste interviu išsakytų minčių, panašu, kad ji net nesuprato, jog inspektorius nagrinėjo ne jos parengtą publikaciją. Skleidėjas šio žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimo neskundė.

Kitu atveju buvo skundžiamasi dėl to paties dienraščio „Lietuvos rytas“ publikacijų, kuriose buvo aprašyti visuomenei aktualūs klausimai: kokią finansinę naudą gauna su Energetikos ministerija, Ignalinos atominė elektrinė susiję fiziniai ir juridiniai asmenys, kas jie tokie, kuo užsiima. Skundo tyrimo metu nustatyta, kad publikacijų autorius M. Jokūbaitis atliko platų ir nuodugnų žurnalistinį tyrimą – jis gavo ir analizavo privačių asmenų suteiktą informaciją, kredito įmonių turimus duomenis, viešųjų asmenų pasisakymus, kitą viešojoje erdvėje skelbtą informaciją. Tai patvirtino inspektoriui pateikti išsamūs paaiškinimai dėl publikacijose paskelbtos informacijos bei jos atitiktį tikrovei įrodantys duomenys. Atsižvelgdamas į tai, kad žurnalistas M. Jokūbaitis elgėsi sąžiningai ir profesionaliai, inspektorius nusprendė, kad kai kurie publikacijose padaryti netikslumai nesudarė pagrindo viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui) taikyti atsakomybę už publikacijose paskleistą informaciją.

Dar kito išnagrinėto skundo atveju nustatyta, kad apskustų publikacijų autorius, dienraščio „Lietuvos rytas“ žurnalistas G. Šiuparys taip pat elgėsi sąžiningai ir profesionaliai, siekė visuomenei pateikti informaciją viešojo intereso klausimais, kritiškai įvertinti viešųjų juridinių asmenų – VŠĮ „Pramogų sala“, Šiaulių miesto savivaldybės, jų atstovų veiksmus ir neveikimą. Inspektorius, atsižvelgęs į publikacijų rengimo ir skleidimo tikslą, žurnalisto sąžiningumą, jo surinktus duomenis, informaciją, publikacijų paskleidimo pasekmes (G. Šiupario surinktos ir išanalizuotos informacijos pagrindu Šiaulių miesto apygardos prokuratūra pradėjo tyrimus) bei kitas reikšmingas aplinkybes, nusprendė, kad nėra pakankamo pagrindo nagrinėjamu atveju taikyti viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui) atsakomybę už publikacijose paskleistą nevisiškai tikslią kritiško turinio informaciją.

Pirmiau aptartais atvejais išryškėjo keli svarbūs dalykai. *Pirma*, tame pačiame dienraštyje paskleistos publikacijos gali reikšmingai skirtis savo kokybe, kuri, greičiausiai, priklauso nuo jas rengiančių asmenų profesionalumo ir sąžiningumo. *Antra*, inspektoriui kartais tenka pabūti ne tik publikacijos aprašytų asmenų, bet ir žiniasklaidos gynėju.

Atskiros aptarimo vertas praėjusios kadencijos Lietuvos Respublikos Seimo nario skundas dėl jo teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo galimai neteisėtai filmuojant jo privatų gyvenimą, kuomet jis nevykdė jokios su darbu susijusios veiklos, viešinant jo privačius pokalbius ir privatų susirašinėjimą. Pareiškėjo manymu, tokia informacija netenkino teisėto ir pagrįsto visuomenės intereso žinoti jo, kaip viešo asmens, gyvenimo faktus.

Ištyręs skundą, inspektorius sprendime pripažino, kad pareiškjas, būdamas viešasis asmuo taip pat turi teisę į privatų gyvenimą, tačiau ne tokia apimtimi kaip privatus asmuo. Informacija apie viešojo asmens privatų gyvenimą gali būti skleidžiama, jei tokios informacijos skleidimas atitiktų

teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą žinoti atitinkamus viešojo asmens privataus gyvenimo faktus. Konkrečiu atveju viešosios informacijos skleidėjas paskelbė ciklą televizijos laidų, kuriose, atskleidždamas informaciją apie pareiškėją be jo sutikimo (t. y. jam nežinant), apribojo jo teisę į privataus gyvenimo apsaugą. Tokiu būdu televizijos laidose buvo paviešintas privačių pareiškėjo pokalbių, telefoninių žinučių turinys, kai kurie asmeninio gyvenimo faktai, planai, profesinės pažiūros bei ketinimai. Inspektorius nustatė, kad tokio pobūdžio informacija neabejotinai priskirtina pareiškėjo privačiam gyvenimui. Viešosios informacijos skleidėjas paaiškinimuose neginčijo, kad apie pareiškėją paskelbta informacija yra privataus pobūdžio, tačiau, jo manymu, jis turėjo teisę tokią informaciją pateikti visuomenei. Taigi, konkrečiu atveju nebuvo ginčo dėl skundžiamos informacijos privataus pobūdžio. Ginčas nekilo ir dėl to, kad nagrinėjamo turinio informacija buvo renkama ir paskleista be pareiškėjo sutikimo. Pareiškėjas iš tiesų nežinojo, kad asmuo, su kuriuo jis bendrauja, yra žurnalistė, siekianti sužinoti tam tikrą informaciją apie pareiškėją ir (ar) jo veiklą. Inspektorius konstatavo, kad pareiškėjas dalyvauja politinėje bei visuomeninėje veikloje, reprezentuoja visuomenę, todėl visuomenė turi teisėtą interesą būti informuota apie pareiškėjo veiklą, o viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) turi teisę tokią informaciją viešai skleisti. Be to, viešasis asmuo savo padėtį visuomenėje išsikovoja iš dalies būtent dėl visuomenės dėmesio jam.

Savo sprendime inspektorius pažymėjo, kad vienas iš svarbiausių kriterijų vertinant, kuriai iš vertybių – teisei į privatumą ar teisei skleisti informaciją – teiktinas prioritetas, yra viešasis interesas, kuris nagrinėjamo skundo ribose turėtų būti apibūdinamas kaip teisėtas, realus visuomenės poreikis gauti visuomeninės svarbos turinčią informaciją apie pareiškėjo privatų gyvenimą. Tais atvejais, kai informacijos apie asmens privatų gyvenimą skleidimas atitinka teisėtą ir pagrįstą visuomenės interesą žinoti, yra galimas protingas asmens teisės į privatų gyvenimą ribojimas.

Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 3 dalyje pateikta išimtis pateisina informacijos apie viešojo asmens privatų gyvenimą skleidimą be jo sutikimo tuomet, kai ši informacija atskleidžia *visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes*. Inspektorius atkreipė dėmesį į tai, kad informacija apie viešojo asmens privatų gyvenimą gali turėti įtakos objektyviai visuomenės nuomonei apie viešąjį asmenį, ypač tuo atveju, kada viešasis asmuo yra pačios visuomenės išrinktas būti jos atstovu. Asmenų siekimas politinės, visuomeninės veiklos bei pripažinimo lemia visuomenės interesą apie juos žinoti daugiau nei apie kitus (privačius) asmenis. Tačiau visuomenės poreikis žinoti tam tikras viešojo asmens privataus gyvenimo detales turi būti pagrįstas. Pagrįstumo kriterijus reiškia tai, kad kiekvienu atveju turi būti vertinamas informacijos apie viešąjį asmenį turinys ir jos atskleidimo proporcingumas siekiant patenkinti visuomenės interesą. Viešojo asmens privataus gyvenimo faktų paskleidimas pripažįstamas pagrįstu, jei tuo siekiama informuoti visuomenę svarbiais ir aktualiais klausimais. Įvertinęs apie pareiškėjo privatų gyvenimą paskleistos informacijos visumą, jos kontekstą bei turinį, inspektorius padarė išvadą, kad paskelbiant informaciją buvo siekiama teisėto ir pagrįsto tikslo – informuoti visuomenę apie pareiškėjo požiūrį į Seimo nario statusą bei galimybę juo pasinaudoti siekiant asmeninių tikslų. Atsižvelgiant į nustatytų aplinkybių visumą, pareiškėjo teisės į privatų gyvenimą apribojimas, kiek tai susiję su informacijos viešu paskleidimu, buvo svarbus demokratinėje visuomenėje ir proporcingas siekiamam tikslui informuoti visuomenę visuomeninės reikšmės klausimu. Negana to, paskleista informacija buvo susijusi ir su asmeninėmis pareiškėjo, kaip politiko, savybėmis, apie kurių egzistavimą visuomenė taip pat turi teisę žinoti, net jei to nenori pareiškėjas. Net ir be viešojo asmens sutikimo apie jį gautos informacijos, jei ji tenkina pagrįstą ir teisėtą visuomenės interesą, skleidimas yra svarbesnis už šio asmens privataus gyvenimo apsaugą. Atsižvelgdamas į tai, inspektorius nusprendė, kad viešosios informacijos skleidėjas turėjo teisę paskelbti nagrinėjamo turinio informaciją, gautą be pareiškėjo sutikimo. Sprendime buvo pažymėta, jog viešojo asmens privatumo pažeidimas būtų tada, jei viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) ne tik pažeistų pokalbio konfidencialumą, bet ir tokio pokalbio metu gauta (sužinota) privataus

pobūdžio informacija neturėtų visuomeninės reikšmės, nebūtų svarbi visuomenei, o tik tenkintų jos smalsumą.

Inspektorius, akcentuodamas viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) pareigą informaciją rinkti ir skelbti tik etiškais ir teisėtais būdais, pažymėjo, kad Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 5 punktą sukuria žurnalistams pareigą rinkti ir skelbti informaciją tik etiškais ir teisėtais būdais. Nors Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 9 punkte nustatyta, kad žurnalistas turi nenaudoti garso ir vaizdo įrašymo priemonių, jeigu to nenori *informaciją teikiantis privatus asmuo*, įstatymo leidėjas garso ir vaizdo įrašymo priemonių naudojimą yra palikęs žurnalistui nuožiūrai tik tais atvejais, kai tarp žurnalistų ir asmens vyksta informacijos teikimas. Tai reiškia, kad įstatymas viešosios informacijos rengėjo neįpareigoja nenaudoti garso ir vaizdo įrašymo priemonių viešojo asmens atžvilgiu, kai jis to nepageidauja, tačiau tik tada, kai viešasis asmuo supranta, kad teikia informaciją žurnalistui (viešosios informacijos rengėjui). Nepaisant to, kad ši įstatymo nuostata (panašiai, kaip ir Visuomenės informavimo įstatymo 14 straipsnio 3 dalies išimtis) šalina viešojo asmens sutikimą dėl vaizdo ir garso priemonių panaudojimo kaip reikšmingą aplinkybę, šia teisės norma negali būti pateisinamas bet koks (taip pat ir bet kokios) informacijos apie viešąjį asmenį rinkimo būdas – jis taip pat turi būti proporcingas asmens teisių (šiuo atveju pareiškėjo privatumo) ribojimo požiūriu.

Sprendime inspektorius pažymėjo, kad informaciją apie viešojo asmens privatą gyvenimą privaloma rinkti etiškais ir teisėtais būdais, o surinktos ar turimos informacijos apie tokio asmens privatą gyvenimą paskelbimas turi turėti teisėtą tikslą, t. y. informacijos turinys turi būti toks svarbus visuomenės požiūriu, kad viešasis interesas galėtų pateisinti ne tik paskelbtos informacijos turinį, bet ir jos surinkimo būdą. Konkrečiu atveju paskleista garsinė ir vaizdinė informacija buvo surinkta Pareiškėjui apie tai nieko nežinant ir dėl to neturint galimybės išreikšti savo valią, t. y.: 1) slapta filmuojant viešojoje vietoje; 2) slapta filmuojant svetimose privačiose patalpose. Nors informaciją paprasčiausiai apsimetusiai žurnalistei pareiškėjas teikė savo iniciatyva, tai nebuvo informacijos teikimas viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui). Todėl sprendime konstatuota, kad informacijos gavimas (rinkimas) iš viešojo asmens apgaulės ar apsimetimo būdu, koks buvo taikomas konkrečiu atveju, yra neetiškas. Toks informacijos rinkimo būdas taip pat nebuvo proporcingas siekiamam tikslui – viešąjį interesą tenkinanti informacija apie pareiškėją galėjo būti surinkta ir kitokiu būdu – tiesiogiai klausiant (tai apima ir teisę užduoti provokacinius klausimus) pareiškėjo apie jo susitikimus su kitu asmeniu bei šiam pateiktus pasiūlymus įsidarbinti. Inspektorius padarė išvadą, kad nagrinėjamu atveju viešąjį interesą pateisina tik paskelbta informacija, bet ne jos surinkimo būdas ir priemonės. Todėl nagrinėjamo turinio pareigos nevykdymas nesietinas su viešosios informacijos skleidėjo veikla, nes *paskleistos* informacijos apimtis ir pobūdis buvo proporcingas siekiamam tikslui. Atsižvelgiant į tai buvo pagrindas apgaulės būdu informaciją surinkusį viešosios informacijos rengėją pripažinti veikusiu nesažiningai ir pažeidusiu Visuomenės informavimo įstatymo 41 straipsnio 2 dalies 5 punkte nustatytą pareigą informaciją rinkti tik etišku būdu. Šio inspektoriaus sprendimo šalys taip pat neskundė. Toliau aptariamai atvejai, kuomet inspektoriaus sprendimai buvo skundžiami teismui ir nagrinėjami iki paskutinės instancijos Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme.

Šiame teisme nagrinėtas ginčas dėl žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimo, kuriuo jis, ištyręs trijų aukštųjų pareigūnų skundą, nusprendė įspėti viešosios informacijos skleidėją – televizijos programos transliuotoją dėl Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies ir 41 straipsnio 2 dalies 5 punkto pažeidimų. Pareiškėjai buvo pakviesti į televizijos laidą, kur turėjo atsakyti į laidos (tema „Kokios priežastys, veiksmai ar neveikimas lėmė tokį visuomenės nepasitikėjimą teisėsauga?“) vedėjos klausimus. Inspektorius skleidėjui įspėjimą skyrė dėl to, kad jis be redagavimo ištransliavo netiesioginę laidą, kurioje pareiškėjus kritikavęs Seimo narys jų atžvilgiu išsakė savo neigiamą nuomonę (kad jie yra, tam tikra prasme, nusikaltėliai), taip pat dėl to, kad į

laidą pakviestiems pareiškėjams buvo nurodytos skirtingos laidos temos ir jie nebuvo išsamiai ir tiksliai supažindinti su galimais laidos dalyviais. Pirmosios instancijos teismas sprendime konstatavo, kad ginčijamas inspektoriaus sprendimas yra teisėtas ir pagrįstas, todėl transliuotojo skundą atmetė. Su tokiu vertinimu iš dalies nesutiko Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, kuris nusprendė, jog transliuotojas negalėjo būti išpėtas už pagrindinių Visuomenės informavimo įstatymo principų (3 straipsnio 2 dalies) pažeidimą¹¹⁶. Teismo nuomone, nėra pagrindo teigti, kad Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnis įtvirtina absoliutų, besąlyginį atleidimo nuo redakcinės atsakomybės pagrindą, o sisteminė šio įstatymo analizė leidžia teigti, jog viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai turi bendrą pareigą užtikrinti skleidžiamos informacijos teisėtumą. Aiškinant Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas ir sprendžiant klausimą dėl viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų pareigų, pabrėžtinai išskirtinis žiniasklaidos priemonių vaidmuo informuojant visuomenę, taip pat audiovizualinių žiniasklaidos priemonių betarpiškas ir itin platus poveikis visuomenės nuomonei (žr., pvz., 1991 m. balandžio 16 d. Europos žmogaus teisių komisijos sprendimą dėl priimtino byloje Purcell ir kiti prieš Airiją, pareiškimo Nr. 15404/89; EŽTT sprendimo Jersild prieš Daniją 31 punkta), o tai savaimė suponuoja žiniasklaidos priemonių pareigą visais atvejais vertinti, ar skleidžiama informacija nepažeis trečiųjų asmenų teisių ar teisėtų interesų. Teisėjų kolegija nesutiko su inspektoriaus vertinimu, jog vien aplinkybė, kad pareikšta įžeidžianti nuomonė, jau yra besąlyginis saviraiškos laisvės ribojimo pagrindas. Teismas pažymėjo, kad byloje aptariamą nuomonę pareiškė ne skleidėjas, o laidos dalyvis, todėl pabrėžtinai skleidėjo, kaip žiniasklaidos priemonės, vaidmuo informuojant visuomenę bei atsižvelgtina į tai, kad žurnalistų saviraiškos laisvė gali apimti tam tikrą perdėjimą ar provokaciją bei hiperbolizavimą. Teismo manymu, svarbios ir kitos aplinkybės: nuomonė buvo išsakyta diskusijų laidoje, kurioje buvo diskutuojama visuomenei svarbiomis temomis; nuomonę išsakė Seimo narys; ji buvo išreikšta viešųjų asmenų, kurių kritikos ribos platesnės, atžvilgiu; šie asmenys, matydami būsimus laidos oponentus, patys sutiko dalyvauti laidoje; laidos dalyviai turėjo galimybę atsikirsti į pareikštą nuomonę, dalis jų tai ir padarė. Įvertinęs šias aplinkybes, teismas padarė išvadą, jog nėra pagrindo teigti, kad skleidėjas buvo nesąžiningas ar piktnaudžiavo teise. Todėl už pareikštą nuomonę atsakingas jos autorius (įstatymo 54 straipsnio 2 dalis), o skleidėjas atleistas nuo redakcinės atsakomybės. Kitoje dalyje teismas su inspektoriaus sprendimu sutiko.

To paties transliuotojo teismui apskūstas buvo ir kitas inspektoriaus sprendimas, kuriuo televizijos laidos anonsuose nustatyti pareiškėjų garbės ir orumo bei privatumo pažeidimai bei konstatuoti Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 2 ir 3 dalių, 14 straipsnio, 19 straipsnio 2 dalies, 22 straipsnio 8 dalies 1 punkto, 41 straipsnio 2 dalies 1 punkto pažeidimai. Byloje be kitų aplinkybių buvo vertinamas transliuotojo veiklos ir statuso atitikimas viešosios informacijos rengėjo bei skleidėjo sąvokoms.¹¹⁷ Bylą nagrinėjusi išplėstinė teisėjų kolegija, atsižvelgusi į tai, kad laidą kūrė bendrovė ją pagal sutartį kūrė kartu su skleidėju (transliuotoju), tokias aplinkybes įvertino kaip leidžiančias transliuotoją laikyti ir viešosios informacijos rengėju Visuomenės informavimo įstatymo požiūriu. Pasisakydama dėl laidos anonso vertinimo, išplėstinė teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų reikalavimai taikytini nepriklausomai nuo skelbiamos informacijos žanro ar jos pateikimo būdo, t. y. transliuotojas, paskelbęs net ir trumpas trukmės vaizdo kūrinių – anonso, privalėjo užtikrinti, kad jame skelbiama informacija atitiktų įstatymų reikalavimus. Tačiau išplėstinė teisėjų kolegija nesutiko su ta inspektoriaus sprendimo dalimi, kuria skleidėjas buvo išpėtas už pareigų, numatytų žurnalistui, nesilaikymą, taip patvirtindama naują šio teismo praktiką.

¹¹⁶ LVAT 2012 m. gegužės 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1304/2012, UAB „Tele-3“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

¹¹⁷ LVAT 2012 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1700/2012, UAB „Tele-3“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba.

2012 m. birželio 28 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartimi grąžino pareiškėjo skundą inspektoriui nagrinėti iš naujo,¹¹⁸ pažymėdamas, kad dalis inspektoriaus priimto sprendimo, cituojant skundžiamos publikacijos teiginius, buvo surašyta ne lietuvių kalba. Todėl konstatavo, jog buvo pažeistas individualiems administraciniams aktams keliamas valstybinės kalbos vientisumo reikalavimas ir panaikino inspektoriaus priimtą sprendimą. Teismas nutartyje taip pat pažymėjo, jog atsižvelgiant į tai, kad inspektoriaus sprendimas yra panaikintas dėl procedūrinių reikalavimų pažeidimo, suinteresuoto asmens skundas turi būti išnagrinėtas iš naujo. Pažymėtina, kad šiuo atveju inspektoriaus sprendime ginčo teiginiai buvo nurodyti lenkų kalba be vertimo į lietuvių kalbą. Ginčo publikacija taip pat buvo paskelbta lenkų kalba.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2012 m. spalio 4 d. administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2396/2012 priėmė nutartį, kuria iš dalies tenkino žurnalistų etikos inspektoriaus ir trečiojo suinteresuoto asmens apeliacinius skundus. Teismas nutartyje konstatavo, kad aplinkybė, jog publikaciją rengė teisinio išsilavinimo neturintis žurnalistas, savaime nepaneigia Visuomenės informavimo įstatyme įtvirtintos pareigos teikti informaciją teisingai, aiškiai ir nešališkai, kritiškai vertinti informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus.¹¹⁹ Teismas nesutiko su pirmosios instancijos teismo argumentu, kad viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui) nekyla teisinė atsakomybė, nes neįrodytas akivaizdus jo siekis pateikti klaidingus duomenis iš anksto žinant, jog jie klaidingi, ir pažymėjo, kad tokiam informacijos pateikimui prieštarauja Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta pareiga pateikti teisingą, tikslią ir nešališką informaciją.

2012 m. spalio 12 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutartimi nutarė atnaujinti bylos nagrinėjimą iš esmės ir kreiptis į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininką su prašymu sudaryti išplėstinę teisėjų kolegiją šiai bylai nagrinėti.¹²⁰ Ši teismo pozicija yra itin svarbi Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio taikymui ir inspektoriaus praktikos formavimui.

Inspektoriaus manymu, remiantis sistetine Visuomenės informavimo įstatymo analize viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) turi bendrą pareigą visais atvejais užtikrinti skleidžiamos informacijos teisėtumą. Aiškinant Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio nuostatas nėra pagrindo teigti, kad šis straipsnis, numatantis viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) redakcinės atsakomybės netaikymo sąlygas, įtvirtina absoliutų, besąlyginį atleidimo nuo redakcinės atsakomybės pagrindą, todėl remiantis Visuomenės informavimo įstatyme nustatytais viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) pareigomis, viešosios informacijos skleidėjui, kaip ir pirminiam informacijos šaltiniui (viešosios informacijos rengėjui), kyla pareiga paneigti paskelbtą tikrovės neatitinkančią, asmens garbę ir orumą žeminančią informaciją. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija pažymėjo, kad kilęs ginčas susijęs su Visuomenės informavimo įstatyme reglamentuotų teisės normų sisteminiu aiškinimu ir taikymu (redakcinės atsakomybės sąvokos – Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 53 dalis; inspektoriaus kompetencijos – Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 3 dalis; atleidimo nuo redakcinės atsakomybės – Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 3 punktas), taip pat minėtų įstatymo nuostatų tarpusavio santykių ir taikymo prioritetu bei juridine analize. Teismo nuomone, išryškėję Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų aiškinimo ir taikymo aspektai yra sudėtingi ir gali būti reikšmingi administracinių teismų praktikai, todėl siekiant suformuoti vienodą administracinių teismų praktiką šioje srityje yra būtina šiuos klausimus išspręsti išplėstinėje teisėjų kolegijoje.

¹¹⁸ LVAT 2012 m. birželio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2028/2012, *VšĮ „Vilmedia Group“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba*.

¹¹⁹ LVAT 2012 m. spalio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2396/2012, *UAB „Balsas.lt leidiniai“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba*.

¹²⁰ LVAT 2012 m. spalio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-3007/2012, *UAB „Balsas.lt leidiniai“ v. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba*.

Kita, 2012 m. vasario 23 d. nutartimi Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nutarė Vilniaus apygardos administracinio teismo 2011 m. liepos 8 d. sprendimą palikti nepakeistą, o UAB „Balsas.lt leidiniai“ apeliacinį skundą atmesti. Šįkart teismas be išlygų patvirtino inspektoriaus sprendimo pagrįstumą ir pažymėjo, kad žinios ir nuomonės atribojimas kiekvienu konkrečiu atveju turi būti atliktas ištyrus bylai reikšmingas aplinkybes, atlikus įvairiapusę analizę, atsižvelgiant, be kita ko, į teiginių patikimumo, įrodomumo kriterijus.¹²¹ Pasak teismo, pagrindiniu kriterijumi, atribojančiu nuomonę nuo žinios, yra galimybė žiniai taikyti objektyvios tiesos kriterijų. Teismas pažymėjo, kad konkrečiu atveju ginčo teiginio formuluotė nesudaro pagrindo šio teiginio vertinti kaip žurnalisto nuomonės. Priešingai, teiginyje nurodytų duomenų teisingumas gali būti patikrintas taikant objektyvios tiesos kriterijų. Be to, teismas patvirtino inspektoriaus poziciją, kad tikrovės neatitinkančios, dalykinei reputacijai kenkiančios informacijos skelbimas nėra suderinamas su viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) teise reikšti hiperbolizuotą nuomonę, vartoti vaizdingas literatūrinės išraiškos priemonės.

Kadangi dalį pateiktų skundų inspektorius pripažįsta nepagrįstais, sprendimus skundžia ir šie asmenys. Tačiau pasitaiko atveju, kai ir nustatyti pažeidimai netenkina pareiškėjų. Štai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2012 m. sausio 30 d. nutartyje nustatė, kad inspektorius viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui) taikė tinkamą poveikio priemonę – išpėjimą¹²². Pasak teismo, įpareigojimas paneigti paskelbtą informaciją gali būti taikomas pagal to paties įstatymo 50 straipsnio 3 dalies 2 punktą tuo atveju, jei paskelbta informacija neatitinka tikrovės, žemina asmens garbę ir orumą. Tuo tarpu inspektorius savo sprendime nurodė argumentus, dėl kurių paskelbta informacija nebuvo pripažinta kaip žeminanti pareiškėjo garbę ir orumą. Teismas pažymėjo, kad inspektorius teisingai nustatė, jog paskleista informacija yra netiksli, ir pagrįstai įvertinęs pateiktų kaltinimų pareiškėjui apimtį baudžiamojoje byloje pripažino, kad paskelbtos informacijos netikslumai pareiškėjo garbės ir orumo nepažemino. Teismo požiūriu, inspektoriaus sprendimas išpėti viešosios informacijos rengėją (skleidėją) dėl paskleistos informacijos netikslumo buvo teisėta poveikio priemonė, todėl teismas suinteresuoto asmens, kuris prieš tai kreipėsi į inspektorius, skundą atmetė. Išnagrinėjęs to paties pareiškėjo kitą skundą dėl laikraščiuose ir portale paskelbtos informacijos, inspektorius priėmė sprendimą, kuriuo pripažino skundą iš dalies pagrįstu dėl Visuomenės informavimo įstatymo 44 straipsnio 4 dalyje numatytos pareigos – per dvi savaites nuo paneigimo gavimo dienos raštu atsakyti paneigimą pateikusiam asmeniui ir nurodyti atsisakymo paskelbti paneigimą priežastis ir motyvus, ir konstatavo Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 2 dalies ir 44 straipsnio 4 dalies nuostatų pažeidimą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, išnagrinėjęs pareiškėjo apeliacinį skundą, priėmė sprendimą, kuriuo pareiškėjo apeliacinį skundą tenkino iš dalies ir nusprendė įpareigoti inspektorius iš naujo išnagrinėti skundą.¹²³

Apžvelgiant pastarųjų metų Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką bylose dėl inspektoriaus sprendimų, bendrai pažymėtinas jos nenuoseklumas ir netolygumas. Jei vieniems ginčo klausimams spręsti teismas negaili resursų, bylą nagrinėja iš esmės gilindamasis į materialinės teisės normų turinį, sudaro išplėstines kolegijas, sistemiškai žiūri ir sklandžiai išaiškina Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas, tai kiti klausimai sprendžiami atmestinais, pernelyg nesigilinant į teisinį santykį, apsiribojant paviršutiniška, apytikre juridine argumentacija. Todėl perėjimas prie ginčų nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka apeliacinėje instancijoje gali labiau apriboti proceso šalių galimybes kvalifikuotai išspręsti ginčą, iššaukti teisinį netikrumą.

¹²¹ LVAT 2012 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-1165/2012, UAB „Balsas.lt leidiniai“ v. *Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba*.

¹²² LVAT 2012 m. sausio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-209/2012, UAB „Balsas.lt leidiniai“ v. *Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba*.

¹²³ LVAT 2012 m. vasario 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-1192/2012, G. J. v. *Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba*.

3.8. ŽURNALISTŲ ETIKOS INSPEKTORIAUS PRIIMTŲ SPRENDIMŲ VYKDYMAS

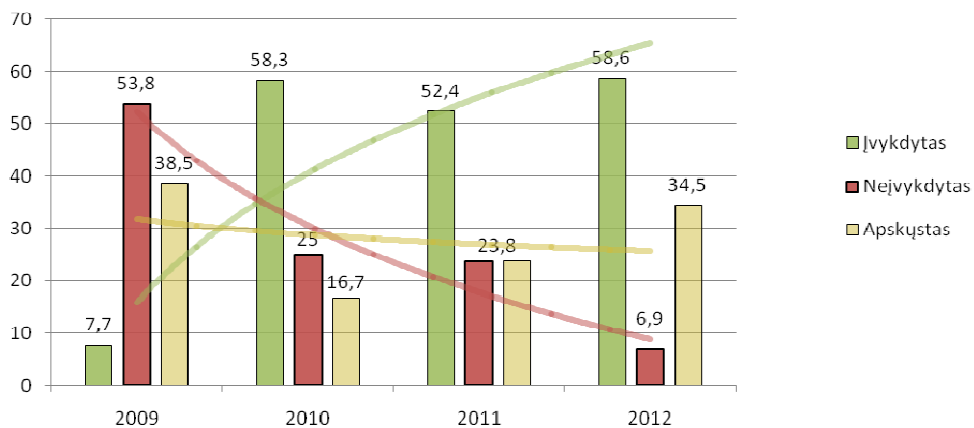
Nustatęs Visuomenės informavimo įstatymo pažeidimus, inspektorius gali priimti sprendimą reikalauti, kad viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas nustatyta tvarka paneigtų paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą ar kenkiančią jo dalykinei reputacijai, teisėtiems interesams, arba sudarytų asmeniui galimybę pačiam atsakyti ir paneigti tokią informaciją. Pripažinęs skundą pagrįstu, žurnalistų etikos inspektorius sprendimo rezoliucinėje dalyje paprastai suformuluoja tam tikrą įpareigojimą viešosios informacijos rengėjui arba skleidėjui. Be to, inspektorius priimto sprendimo, kuris skelbiamas viešai, rezoliucinė dalis turi būti nedelsiant paskelbta toje visuomenės informavimo priemonėje, kurioje nustatytas pažeidimas. Jei priimtas sprendimas nevykdomas, atsakingam už visuomenės informavimo priemonės turinį asmeniui gali kilti administracinė atsakomybė. Nesutikdamas su sprendimu, viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) turi teisę per 30 dienų jį apskųsti teismui. Nepasinaudojusiam šia teise viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui) nelieka kitos išeities, kaip tik vykdyti sprendimą.

Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 19 dalyje įtvirtintas inspektorius priimtų sprendimų privalomumas. Įstatyme nustatyta, kad inspektorius teisėtų reikalavimų, priimtų sprendimų nevykdymas ar kitoks trukdymas inspektoriumi įgyvendinti šio įstatymo jam suteiktas teises ar įgaliojimus užtraukia administracinę atsakomybę. Už inspektorius reikalavimų nevykdymą nustatyta administracinė atsakomybė. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 187¹³ straipsnyje nustatyta, kad informacijos, būtinos žurnalistų etikos inspektorius funkcijoms atlikti, nepateikimas žurnalistų etikos inspektorius reikalavimu, žurnalistų etikos inspektorius teisėtų reikalavimų, priimtų sprendimų nevykdymas ar kitoks trukdymas žurnalistų etikos inspektoriumi įgyvendinti įstatymų jam suteiktas teises ar įgaliojimus užtraukia baudą viešosios informacijos rengėjams, skleidėjams ir (ar) už visuomenės informavimo priemonės turinį atsakingiems asmenims nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų.

2011–2012 metais toliau po truputį gerėjo inspektorius priimtų sprendimų vykdymo rodikliai: nors mažai kito įvykdytų sprendimų santykis, pastebimai – nuo 25 proc. (2010 m.) iki 6,9 proc. (2012 m.) – sumažėjo neįvykdytų sprendimų. Teismui apskųstų sprendimų 2012 metais buvo trečdaliu daugiau nei 2011-aisiais (žr. 5 diagramą). Per 2011–2012 metus teismo įsiteisėjusiu sprendimu buvo panaikinti du inspektorius sprendimai ir vienas nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje.

5 diagrama

Sprendimų vykdymas (proc.)

4. EUROPOS EGZAMINAS LIETUVAI SAVIRAIŠKOS LAISVĖS TEMA

Kaip teigiama oficialiame Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos tinklalapyje, skirtame artėjančiam Lietuvos pirmininkavimui, Europos Sąjunga yra labai sudėtingas mechanizmas, todėl Lietuvos pirmininkavimas bus ir galimybė, ir atsakomybė, pagal kurią kitos valstybės narės ir partneriai visame pasaulyje vertins mūsų šalies brandumą. Ir, kaip toliau sakoma, pažymys Lietuvai bus rašomas pagal pirmininkavimo sklandumą, t. y. dėl kiek teisės aktų ji sugebės suderinti visų valstybių narių interesus, kurie dažnai yra priešingi.¹²⁴ Kai kuriose saviraiškos laisvės srityse mūsų šalis susilaukė griežtos pozicijos, kurią lyg aukštesnę madą diktavo Europa. Tad likus kiek mažiau nei trims mėnesiams iki egzamino, būtų sąžininga peržvelgti kai kurių Europos institucijų įdirbį Lietuvos saviraiškos laisvės aruode ir aptarti per kelerius pastaruosius metus užduotus namų darbus:

(1) dėl *kriminalinių bausmių taikymo už šmeižimą ir įžeidimą* Lietuva susilaukė Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) dėmesio. 2011 m. išsakydama susirūpinimą¹²⁵ dėl įvykio Lietuvoje, kai UAB „Respublikos leidiniai“ leidėjas V. Tomkus privataus kaltinimo tvarka dėl šmeižimo į teismą padavė Lietuvos žurnalistų sąjungos vadovą D. Radzevičių už jo asmeniniame tinklalapyje paskelbtą informaciją apie „Respublikos“ leidinių grupę, ESBO paragino Lietuvą panaikinti baudžiamąją atsakomybę už įžeidimą ir šmeižimą;

(2) *aktyviau nesantaikos ir diskriminacijos kurstymo viešojoje erdvėje problemą* spręsti rekomendavo Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI). 2011 m. birželio 22 d. priimtoje ketvirtojoje ataskaitoje apie Lietuvą ECRI pažymėjo, kad būtina skirti ypatingą dėmesį naujų Baudžiamojo kodekso normų ir kitų įstatymų nuostatų, nukreiptų prieš rasinę diskriminaciją ir nesantaikos kurstymą, įgyvendinimui, siekiant, kad būtų iširti visų formų rasinės diskriminacijos ir neapykantos kurstymo atvejai tiek spaudoje, tiek ir internete. ECRI taip pat rekomendavo, kad už nesantaikos kurstymo apraiškų tyrimą internete atsakingų institucijų galios būtų sustiprintos, kad jos galėtų nuolat vykdyti interneto stebėseną bei veikti *ex officio*, taip pat, kad žurnalistų etikos inspektoriui būtų suteikta galių taikyti griežtesnes sankcijas tam, kad jos turėtų atgrasanti poveikį rasistiniams pasisakymams spaudoje, žiniasklaidoje bei internete¹²⁶;

(3) Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro Nilso Muižnieko (Nils Muižnieks) 2012 m. birželio 21 d. išplatintame komentare *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas paminėtas kaip nerimą keliantis pavyzdys*¹²⁷. Tuo pačiu komentare perspėjama dėl kai kuriose Europos Tarybos šalyse narėse stiprinamų LGBTI asmenų (lesbiečių, gėjų, biseksualų, transseksualų ir interseksualų) raiškos ir susirinkimų laisvės apribojimų, esą šiose šalyse naujai priimami įstatymai suformuluoti taip, jog gali būti pritaikomi uždrausti bet kokiai viešai diskusijai ar veiklai, susijusiai su LGBTI problematika. Be Lietuvos, šiame komentare paminėtos ir kitos šiuo požiūriu probleminės šalys – Rusija¹²⁸, Ukraina ir Moldova.

Tik sutapimu būtų galima vadinti tai, kad visos paminėtos sritys yra susijusios su žurnalistų etikos inspektoriaus veikla bei funkcijomis. Atsižvelgiant į tai, kiekvieną jų vertėtų paanalizuoti plačiau, greta įvertinus pastarųjų kelerių metų inspektoriaus veiklos kontekstą.

¹²⁴ <http://espirmininkavimas.urm.lt/lietuvos-pirmininkavimas-es-tarybai/pirminkavimas-tai-atsakomyb>.

¹²⁵ M. Jackevičius. „D. Radzevičiaus ir V. Tomkaus byla stebi Europa“, <http://verslas.delfi.lt/Media/dradzeviciaus-ir-vtomkaus-kova-stebi-europa.d?id=50973115>, 2011-10-22;

M. Jackevičius. „ESBO atstovė apie D. Radzevičiaus bylą: tokios bausmės dusina išraiškos laisvę“ <http://verslas.delfi.lt/Media/esbo-atstove-apie-dradzeviciaus-byla-tokios-bausmes-dusina-israiskos-laisve.d?id=59045789#ixzz2F4BmjgRo>, 2012-07-03.

¹²⁶ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>.

¹²⁷ <http://humanrightscomment.org/2012/06/21/silencing-voices-against-homophobia-violates-human-rights>.

¹²⁸ Rusijoje nepilnamečių apsaugą užtikrina 2010 m. gruodžio 21 d. priimtas Rusijos Federacijos įstatymas (rusų k. „Федеральный закон о защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию“).

4.1. SAVIRAIŠKOS LAISVĖS RIBŲ DEKRIMINALIZAVIMAS: AR ESAME PASIRENGĘ NEIŽEISTI IR NEISIŽEISTI?

Nors tarptautiniu lygiu suteiktas spaudos laisvės indeksas Lietuvai išsaugo aukštas pozicijas, šalies viduje šiam indeksui matuoti galimi kiti kriterijai ir rodikliai. Be to, spaudos laisvės indeksas nebūtinai žymi žiniasklaidos laisvę ir nepriklausomumą. Jis gali atspindėti ir kitus veiksnius: kad žiniasklaidos laisvei sąlygos yra pakankamos arba ne. Tinkamai įgyvendinama spaudos laisvė ar ne, pirmiausia galima pasverti atsižvelgiant į laisvės ir pareigos santykį arba interesų pusiausvyros principą. Laisvei tapus didesne už pareigą, formuojasi privilegija, o jei atvirkščiai – laisvė pavirsta prievole. Tačiau saviraiškos laisvės demokratinė plėtra negali vykti nei prievolėmis pagrįstos, nei privilegijuotos padėties sąlygomis. Todėl iš vienos pusės šios pusiausvyros indikatorius yra žmogaus teisių pažeidimai, iš kitos – saviraiškos (žiniasklaidos, spaudos) laisvės suvaržymai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 25 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais. Kai kuriuos jų Konstitucija įvardija tiesiogiai. Tai – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymas, šmeižtas ir dezinformacija.

Tiek Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 straipsnyje numatyto nusikaltimo (šmeižimo), tiek 155 straipsnyje numatyto nusikaltimo (įžeidimo) objektas yra asmens garbė ir orumas – vertybės, kurias siekiant apsaugoti, remiantis minėtomis Konstitucijos ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) nuostatomis, gali būti ribojamas naudojimas saviraiškos laisve. Šis ribojimas, siekiant Konstitucijoje ir Konvencijoje numatytų tikslų, turi būti teisėtas (įtvirtintas įstatymu), būtinas demokratinėje visuomenėje ir proporcingas siekiamam tikslui. Jei *teisėtumo* kriterijus Lietuvoje beveik nekelia problemų, tai kiti – *būtinumas* ir *proporcingumas* – daug sudėtingesni ir praktikoje be klaidų juos įgyvendinti vis dar sekasi sunkiai.

Stebint Lietuvos teismų praktiką, kyla įvairių abejonių dėl proporcingumo principo tinkamo įgyvendinimo taikant kriminalines bausmes už asmens įžeidimą ir šmeižimą. Kadangi šmeižimo ir įžeidimo objektas tas pats – asmens garbė ir orumas, teismų praktikoje taip pat pasitaiko neteisingo šių nusikalstamų veikų kvalifikavimo ir atribojimo atvejų. Todėl šiose bylose, kaip pažymi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, visais atvejais sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, turi būti nustatyta konkretnė nusikalstama veika, atitinkanti Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje nurodytus požymius.¹²⁹

Aptariamose baudžiamosiose bylose negalima kasacija, o už šmeižtą ir įžeidimą greta baudos yra numatytos ir alternatyvios sankcijos: laisvės apribojimas, areštas, laisvės atėmimo bausmė iki vienerių arba iki dvejų metų. Tačiau tai dar ne viskas, nes nusikalstamos saviraiškos pasekmė – teistumas, dėl kurio asmuo gali prarasti nemažai teisių ir galimybių. Nepaisant to, kad laisvės atėmimo bausmė už aptariamą veikas taikoma itin retai, svarbu ne tiek atsisakyti šių sankcijų įtvirtinimo Baudžiamajame kodekse, kiek apskritai pergalvoti kriminalinių bausmių taikymą už netinkamos saviraiškos įgyvendinimą. Klausimas, ar jas galėtų pakeisti administracinės atsakomybės taikymas, slidus. Kitų galimų klausimų dėl materialinės ir procesinės teisės – ne mažiau. Ar asmens garbės ir orumo gynimas gali būti viešosios teisės pažeidimo objektas? Ar skiriamos baudos dydis neprilygs baudžiamosioms sankcijoms? Kam patikėti šių galimų administracinio teisės pažeidimų tyrimą, protokolo surašymą, bylos nagrinėjimą?

Kaip jau minėta, baudžiamąją atsakomybę už įžeidimą ir šmeižimą ragina panaikinti ESBO, pareiškusi susirūpinimą dėl itin plačiai nuskambėjusio įvykio Lietuvos žiniasklaidoje, kai UAB „Respublikos leidiniai“ leidėjas V. Tomkus privataus kaltinimo tvarka dėl šmeižimo į teismą padavė Lietuvos žurnalistų sąjungos vadovą D. Radzevičių už jo asmeniniame tinklalapyje paskelbtą informaciją apie „Respublikos“ leidinių grupę (pirminiai šaltiniai „Wikileaks“ ir norvegų dienraštis

¹²⁹ LAT 2011 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-4/2011 P. K. v. L. J.

„Aftenposten“ – *past.*). Nors Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas priėmė nuosprendį pripažinti D. Radzevičių kaltu padarius Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 154 straipsnio 2 dalyje numatytą nusikaltimą, nubausti 2,6 tūkst. litų bauda ir iš dalies patenkinti V. Tomkaus 10 tūkst. litų civilinį ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo¹³⁰, apeliacine tvarka išnagrinėjęs šią bylą Vilniaus apygardos teismas D. Radzevičių visiškai išteisino¹³¹. Kiek anksčiau, kaip baudžiamoji byla, buvo nagrinėtas ir kitų žiniasklaidos priemonių atstovų – R. Kurlianskio ir G. Vainausko – ginčas.¹³²

Visa tai tik pastarųjų metų garsesnių bylų pavyzdžiai. O kiek šių bylų išnagrinėjama tyliai, be didesnio atgarsio, į teisiųjų suolą sodinant ne garsius žurnalistus, bet paprastus saviraiškos laisvės naudotojus, kurių žodžiai dažnai neturi tokios galios, tačiau išlėkę žvirbliu grįžta jaučiu?

Pirmiau minėta, kad asmens garbės ir orumo gynimas neteismine tvarka galimas kreipiantis į žurnalistų etikos inspektorių su skundu. Šia galimybe 2012 metais pasinaudojo tiek koncernas UAB „MG Baltic“, kreipdamasis į inspektorių dėl UAB „Diena Media News“ veiklos – paskelbtos informacijos laikraštyje „Vilniaus diena“ bei interneto portale *diena.lt*¹³³, tiek D. Radzevičius, pateikęs inspektoriui skundą dėl teismo nagrinėjimo metu apie jį neobjektyviai paskelbtos informacijos „Respublikoje“¹³⁴ ir „Vakaro žiniose“¹³⁵. Anksčiau ja naudojosi ir kitos žiniasklaidos priemonės: UAB „Tele-3“, UAB „Šiaulių naujienos“, UAB „Delfi“ ir (ar) jose dirbantys žurnalistai. Reikėtų pridurti, jog šia galimybe naudojasi ne visi ir ne visada. Dar 2007–2008 metų analitinėje apžvalgoje inspektorių pabrėžė, jog tais atvejais, kai toks žiniasklaidoje pažeistų asmens teisių gynimo būdas neefektyvus, veiksmingesnis yra teisminis pažeistų teisių gynimo būdas, numatantis turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo galimybę. Taip anuomet kalbėta apie ginčų sprendimą taikant civilinę teisinę atsakomybę. Tačiau, atsizvelgiant į tai, kad žalos atlyginimas už padarytus šurkščius žmogaus teisių pažeidimus dažnai būdavo įvertinamas neproporcingai, o žiniasklaidoje pažeistų asmeninių neturtinių teisių gynimas civiline tvarka neduodavo tinkamo rezultato, tikrovė pakoregavo teisinius santykius taip, kad žiniasklaidoje pažeistas asmens teisės vis dažniau imta ginti privataus kaltinimo tvarka. Padaugėjo baudžiamųjų bylų dėl šmeižimo ir prieš žiniasklaidos atstovus, ir tarp jų pačių. Besiklostanti praktika siuntė naują signalą – žmogaus teisių gynimas pereina prie *ultima ratio*, t. y. kraštutinių gynimo ir poveikio priemonių taikymo. Galiausiai asmens garbės ir orumo gynimui pereinant į kraštutinių gynimo ir poveikio priemonių taikymą, netrukus gali tekti iš naujo įvertinti, kokia vertybė yra asmens garbė ir orumas.

Ar šios priemonės konstituciškai pagrįstos, atsakymo būtų galima ieškoti pačioje Konstitucijoje, kurioje numatyti saviraiškos laisvės ribojimo būtinumą nusakantys pagrindai, artimi Konvencijos nuostatom: laisvė reikšti įsitikinimus negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, *jei tai būtina*

¹³⁰ Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2012 m. birželio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. PK-76-655/2012.

¹³¹ Vilniaus apygardos teismo 2012 m. spalio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-843-628/2012.

¹³² „R. Kurlianskio ir G. Vainausko ginčas bus nagrinėjamas kaip baudžiamoji byla“, *www.delfi*, 2010-11-17 (pirminis šaltinis BNS).

¹³³ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2012 m. lapkričio 26 d. sprendimas Nr. SPR-121 „Dėl publikacijose „Koncernas „MG Baltic“ nesugeba atsiskaityti su Ūkio banku“ (*www.diena.lt*, 2012-07-18), „Klumpsta vis giliau“ („Vilniaus diena“, 2012-07-18) paskelbtos informacijos“:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=438196&p_query=&p_tr2=2.

¹³⁴ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2012 m. gegužės 29 d. sprendimas Nr. SPR-52 „Dėl publikacijose „Generalinė prokuratūra demaskuoja JAV pakalikus“ („Respublika“, 2011-10-01, Nr. 227/6475; *www.respublika.lt*, 2011-10-01) ir „Švedai su norvegais paleido D. Radzevičių nuo grandinės“ („Respublika“, 2011-10-03, Nr. 228/6476; *www.respublika.lt*, 2011-10-03) paskelbtos informacijos“:

http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=8414&k_id=1&d_id=131237.

¹³⁵ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2012 m. gruodžio 10 d. sprendimas Nr. SPR-127 „Dėl publikacijose „Kaip pavadinti patį Lietuvos žurnalistų vaduką Dainių Radzevičių, kuris savo pavaldinius, Lietuvos žurnalistus, viešai vadina parsidavėliais? Ko gero, tiktų... Suteneris?!“ („Vakaro žinios“, 2011-09-24, Nr. 221/3486) ir „Liepto galas. D. Radzevičius teisiamas už šmeižtą“ („Vakaro žinios“, 2011-09-27, Nr. 223/3488) paskelbtos informacijos“:

http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=8414&k_id=1&d_id=131237.

apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai. Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalies nuostatos antrina, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su *nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija*. Tačiau, kaip vertinti Konstitucijos tekstą, kai nusikalstamais veiksmais jis tiesiogiai įvardija neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymą, šmeižtą ir dezinformaciją? Ar tai savaime reiškia, jog šie ir tik šie veiksmai turi būti traktuojami tik kaip nusikalstamos veikos? Vargu. Nes jeigu taip, tuomet kodėl kaip nusikaltimas Baudžiamajame kodekse nenumatytas dezinformacijos skleidimas; arba dar – kuriame Konstitucijos straipsnyje nusikalstamu veiksmu pripažįstamas įžeidimas? Vadinasi tai, kad Baudžiamajame kodekse yra nemažai nusikalstamų veikų, kurių kaip tokių tiesiogiai neįvardija Konstitucija, jos pamatų negriauna.

Nežinia, ar išvardintų argumentų pakanka tam, kad būtų pritarta baudžiamosios atsakomybės panaikinimui už šmeižimą ir įžeidimą. Svarbu tai, kad jų ieško ir apie tai kalba ne tik inspektorius¹³⁶. Tuo tarpu jis, savo kompetencijos ribose prižiūrėdamas Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų įgyvendinimą, tirdamas asmens garbės ir orumo pažeidimus visuomenės informavimo priemonėse, 2011–2012 metais vis dar pastebi tam tikras neigiamas tendencijas taikant administracinės, civilinės ir baudžiamosios teisės normas, ginančias asmens garbę ir orumą, t. y.:

(1) viešojo asmens garbės ir orumo gynimas esant nepalankioms civilinės teisės normoms¹³⁷ vis dažniau inicijuojamas baudžiamąja tvarka;

(2) baudžiamosiose bylose tenkinant viešojo asmens civilinį ieškinį dėl neturtinės žalos atlyginimo už jo garbės ir orumo pažeidimą priteisiama kur kas didesnė neturtinė žala nei civilinėse bylose už privataus asmens garbės ir orumo pažeidimą, nepaisant to, kad šios kategorijos bylose prioritetą turi būti teikiamas garbę ir orumą žeminančių žinių apie viešąjį asmenį paneigimui;

(3) nagrinėjant asmens garbės ir orumo pažeidimą baudžiamąja tvarka ne visada arba netinkamai įvertinamas viešojo asmens statusas;

(4) kai asmens garbę ir orumą pažeidžianti informacija paskleidžiama per visuomenės informavimo priemonę, baudžiamojon atsakomybėn traukiamas fizinis asmuo (kaip rodo praktika, dažniausiai žurnalistas), civilinė atsakomybėn – juridinis asmuo (leidėjas, transliuotojas).

Tokios išvalgos grąžina prie praktinių teisės normų taikymo problemų ir vieno svarbesnių kriterijų – būtinumo ir proporcingumo. Paliekant erdvės būsimoms diskusijoms dėl kriminalinių bausmių už šmeižimą ir įžeidimą atitikimo šiems kriterijams, asmeniškai kiekvienam derėtų atsakyti į vienintelį klausimą – ar esame pribrendę tam, kad neišsižeistume ir neižeistume kito?

Atsižvelgiant į visa tai, pasiūlymas atsisakyti kriminalinių bausmių už šmeižimą ir įžeidimą turėtų būti peržiūrimas sistemiškai – kartu su visais administracinės ir civilinės teisės instrumentais, ginančiais asmens garbę ir orumą, siekiant išvengti teisinio neapibrėžtumo.

Jeigu baudžiamosios atsakomybės panaikinimas už šmeižimą galėtų būti kompensuojamas civilinės teisės instrumentais, tai gintis civiline tvarka nuo įžeidimų nebūtų lengva, turint galvoje, kad Civilinio kodekso 2.24 straipsnio dispozicijos sąlygomis asmens garbė ir orumas ginami tik tuo atveju, kai apie asmenį paskleidžiamos *tikrovės neatitinkančios*, jo garbę ir orumą žeminančios žinios. Todėl konkrečiu atveju civiline tvarka asmens garbė ir orumas negalėtų būti ginamas, jei, pavyzdžiui, apie asmenį būtų paskleista įžeidžianti, menkinanti nuomonė, kuriai tiesos kriterijus netaikytinas.

¹³⁶ 2012 m. spalio 11 d. Seimo Žmogaus teisių komiteto ir Lietuvos žurnalistų sąjungos surengta diskusija „Žodžio laisvės ribų kriminalizavimas Lietuvoje: laimėjimai ir pralaimėjimai žmogaus teisių srityje“.

¹³⁷ Pastaba: remiantis Civilinio kodekso 2.24 straipsnio 6 dalimi, tikrovės neatitinkančius duomenis paskleidęs asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės, jeigu tie duomenys yra paskelbti apie viešą asmenį bei jo valstybinę ar visuomeninę veiklą, o juos paskelbęs asmuo įrodo, kad jis veikė sąžiningai siekdamas supažindinti visuomenę su tuo asmeniu ir jo veikla.

4.2. NESANTAİKOS IR DISKRIMINACIJOS KURSTYMAS

Nesantaikos ir diskriminacijos kurstymas – tai dar vienas Konstitucijos sąraše numatytų nusikalstamų veiksmų, nesuderinamų su saviraiškos laisve. Nors ribos šiai nusikalstamai saviraiškos formai nubrėžtos Baudžiamojo kodekso 170 straipsnyje, Lietuvos viešojoje erdvėje nesantaikos kurstymo atvejų nemažėja. Nuo netinkamos saviraiškos ne itin gelbsti ir tai, kad apie šių veikų tyrimus nuolat informuojama žiniasklaidos priemonėse, kurių komentaruose nesantaikos kurstymo ar raginimų imtis smurto atvejų yra daugiausia.^{138,139}

2009 m. liepos 28 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų pataisoms¹⁴⁰, administracinių teisės pažeidimų sąraše neliko iki tol administraciniu pažeidimu laikyto *informavimo produkcijos, propaguojančios nacionalinę, rasinę ar religinę nesantaiką, gaminimo, laikymo, platinimo arba viešo demonstravimo*¹⁴¹. Beveik tuo pačiu metu įsigaliojo nusikalstama veika patikslinančios Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio pataisos¹⁴². Dar po metų, atsižvelgiant į 2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pagrindų sprendimą 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (OL 2008 L 328, p. 55–58), prie nesantaikos kurstymo atvejų prisidėjo *viešas pritarimas tarptautiniams nusikaltimams, SSRS ar nacistinės Vokietijos nusikaltimams Lietuvos Respublikai ar jos gyventojams, jų neigimas ar šiurkštus menkinimas*¹⁴³.

Nuo 2010 m. sausio 1 d. žurnalistų etikos inspektoriumi Visuomenės informavimo įstatymu pavesta spręsti, *ar viešąja informacija yra skatinama nesantaika dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų*. Šią funkciją inspektorius įgyvendina pasitelkdamas ekspertus, remdamasis jų išvadomis; ji perduota iš Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos.

2011 metais baigta vykdyti Nacionalinė antidiskriminacinė 2009–2011 metų programa¹⁴⁴. Vienoje šios programos priemonių numatyta išanalizuoti esamą neteisėtos informacijos internete kontrolės sistemą ir pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos tobulinimo – *numatyti konkrečias priemones veiksmingai kontrolei atlikti siekiant mažinti kurstymo atvejų internete*. Minėtoje programoje pripažįstama, kad internetas – plačių galimybių informacinis laukas, turintis neaprepiamą auditoriją, galintis įžiebtį masinę neapykantą kitos rasės, tautybės, religijos, seksualinės orientacijos žmonėms, išprovokuoti smurtą prieš juos. Nepaisant programoje numatytų priemonių, efektyvesnės internete paskelbtos informacijos kontrolės sistemos kol kas sukurti nepavyko. Be to, po 2011 metais atliktų pertvarkymų Generalinėje prokuratūroje, decentralizavus ikiteisminių tyrimų dėl nesantaikos kurstymo koordinavimą, pastebimai smuko užduočių, kurias žurnalistų etikos inspektoriumi dėl nesantaikos kurstymo nustatymo teikė ikiteisminį tyrimą atliekančios institucijos, kokybė, pablogėjo tarpinstitucinis bendradarbiavimas, palyginti su tuo, koks buvo anksčiau, kai ikiteisminius tyrimus dėl nesantaikos kurstymo atvejų koordinavo Generalinė prokuratūra.

¹³⁸ D. Sinkevičius. „Pasienyje dirbantis pardavėjas internete siūlė „utilizuoti komikus“, www.delfi.lt, 2012-01-07.

¹³⁹ D. Sinkevičius. „Nuteistas komentatorius, raginęs bažnyčios tarnus kovoti su gėjais“, www.delfi.lt, 2011-09-24.

¹⁴⁰ 2009 m. liepos 15 d. priimtas Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 13, 15, 41, 142, 172¹⁹, 172²¹, 173⁵, 214, 214¹⁰, 214¹⁹, 221, 224, 232, 232¹, 233, 246¹, 246⁶, 259¹, 262, 281, 288, 320 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 41¹², 43¹¹, 43¹², 142¹¹, 187¹³ straipsniais ir 214¹², 214¹³ straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. XI-349 (Žin., 2009, Nr. 89-3805).

¹⁴¹ Buvęs Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 214¹² straipsnis.

¹⁴² 2009 m. liepos 9 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170, 191, 192 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 170¹ straipsniu įstatymas Nr. XI-330 (Žin., 2009, Nr. 87-3663).

¹⁴³ 2010 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 95 straipsnių pakeitimo ir papildymo, kodekso papildymo 170² straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymas Nr. XI-330 (Žin., 2009, Nr. 87-3663).

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. balandžio 15 d. nutarimas Nr. 317 „Dėl Nacionalinės antidiskriminacinės 2009–2011 metų programos patvirtinimo“ (Žin., 2009, Nr. 49-1964).

Tarsi pastebėdama šias spragas Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją (ECRI) 2011 m. birželio 22 d. priimtoje ketvirtojoje ataskaitoje apie Lietuvą rekomendavo, kad už nesantaikos kurstymo apraiškų tyrimą internete atsakingų institucijų galios būtų sustiprintos, kad jos galėtų nuolat vykdyti interneto stebėseną bei veikti *ex officio*. Čia pat kalbama ir apie žurnalistų etikos inspektorių, kuriam siūloma suteikti galių taikyti griežtesnes sankcijas tam, kad jos turėtų atgrasinti poveikį rasistiniams pasisakymams spaudoje, žiniasklaidoje bei internete¹⁴⁵. Realią situaciją šiose viešosios informacijos srityse pirmiausia atskleidžia statistiniai 2011–2012 metų duomenys.

Dėl ikiteisminių tyrimų, pradėtų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170 straipsnį („Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“), 2012 metais ikiteisminius tyrimus atliekančios institucijos į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą kreipėsi 126 kartus. Nors tai šiek tiek daugiau nei dukart palyginti su 2011-aisiais, tačiau reikėtų pažymėti, kad tyrimo apimtys pastaraisiais metais buvo du kartus mažesnės. Dažniausiai dėl išvadų pateikimo kreipėsi didžiųjų Lietuvos miestų (apskričių) vyriausieji policijos komisariatai: Vilniaus apskrities – 38 kartus, Klaipėdos apskrities – 21, Kauno apskrities – 18, Panevėžio apskrities – 17, Šiaulių apskrities – 14. Apibendrinus visų institucijų pateiktus prašymus, 2012 metais buvo iširta: 355 interneto komentarai, 15 straipsnių, 3 el. laišakai, 1 dainos tekstas, 1 TV žinių reportažas. Iš viso 2012 metais atliktos 129 šio turinio ekspertizės (žr. 10 lentelę, 64 psl.).

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje atliekamiems tyrimams dėl nesantaikos kurstymo pasitelkti ekspertai-lingvistai, kurių pagalba suformuluotos teorinės prielaidos – vertinimo metodika, pagal kurią kurstymui ir skatinimui, kaip skatinamiesiems šnekos aktams, vertinti naudojamas komunikacinio akto sėkmingumo kriterijus ir jo sąlygos: (1) *pasakymo turinys – raginamas atlikti (būsimas) veiksmas ir jo visuomeninė reikšmė*; (2) *adresato pajėgumas įvykdyti raginamą veiksma*; (3) *adresato, adresanto ir paties šnekos akto visuomeninė reikšmė*; (4) *adresanto nuoširdumas*; (5) *komunikacinis ketinimas*; (6) *šnekos akto forma*. Esminė iš šių sąlygų – *komunikacinis ketinimas*. Remiantis šia vertinimo metodika taip pat pripažįstama, kad tyčiojimas arba niekinimas skirtingai nuo skatinimo ar kurstymo gali būti savarankiški neskatinamieji komunikaciniai aktai, kurių buvimą daugiausia lemia šnekos akto (pasakymo) forma, leksemų turinys.

Pažymėtina, kad tokia metodika yra artima Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikai, kuris neapykantos (nesantaikos) kurstymo byloje išskiria tokias vertinimui reikšmingas aplinkybes kaip: (1) *pasisakymo turinys ir kontekstas*, (2) *adresanto (informacijos sklaidėjo) pasisakymo tikslas*, (3) *adresanto statusas (profesija)*, (4) *informacijos sklaidos mastas*.

Remiantis nesantaikos kurstymo vertinimo metodika bei 2010–2012 m. praktika, kurstymu (raginimu, skatinimu) pripažįstamas ne bet koks šnekos aktas, o tik tas, kuriame yra išreikštas komunikacinis ketinimas – *raginimas* arba *skatinimas* atlikti konkrečius veiksmus atitinkamos žmonių grupės ar jai priklausančio asmens atžvilgiu. Kaip rodo praktika, tokiam ketinimui išreikšti dažniausiai vartojama žodžio „reikia“ ir kito veiksmazodžio bendratis gramatinė konstrukcija (pvz., *reikia iššaudyti gėjus, nereikia šiam gaidyno spaudimui pasiduoti, reikia gėjams uždrausti rodytis Lietuvoje* ir pan.). Skatinimą (raginimą) taip pat gali reikšti minėtos gramatinės konstrukcijos vartojimas greta istorinių ar dokumentinių įvykių, faktų, jų dalyvių ar konkrečių veiksmų, kurie turi visuotinai žinomą reikšmę (pvz., *reikia Hitlerio, kad apvalytų žemelę nuo gėjų ir lesbiečių*). Raginimas (skatinimas) taip pat gali būti išreikštas paslėpta forma, panaudojant tam tikras retorines priemones: klausimus, frazes ar šūkius (pvz., *ko ten atmatų nesukėlus? Geras čigonas – miręs čigonas!* ir pan.).

Pažymėtina, kad didžioji dalis viešai (daugiausia internete ir komentarų forma) paskelbtos informacijos turinio yra įžeidžiančio, niekinančio, užgaulaus pobūdžio. Kaip bet kuris skatinimas ar kurstymas gali būti pateikiami tyčiojantis arba niekinant, lygiai taip pat tyčiojimas arba niekinimas gali būti savarankiški neskatinamieji komunikaciniai aktai. Todėl tiek nuomonė, tiek skatinimas gali

¹⁴⁵ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Lithuania/LTU-CbC-IV-2011-038-LTU.pdf>.

turėti tyčiojimosi ar niekinimo požymių. Iš čia kyla viena didesnių problemų nustatant nesantaikos kurstymą – praktikoje dažnai neįvertinama, kad kurstyti neapykantą galima ir pareiškiant nuomonę, išsakant asmeninę poziciją. Šiuo atveju nusikalstama arba nesantaiką kurstanti saviraiška neturėtų būti apsaugos objektas nei pagal šalies Konstituciją, nei pagal Žmogaus Teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Be to, kaip yra pažymėjęs Europos Žmogaus Teisių Teismas, visos saviraiškos formos, nukreiptos prieš Konvencijos vertybes, kai jomis yra siekiama skleisti, kurstyti ar pateisinti neapykantą, nėra ginamos Konvencijos 10 straipsnio¹⁴⁶.

Dažniausiai nesantaikos kurstymo, raginimo smurtauti bei tyčiojimosi atvejų nustatoma seksualinės orientacijos bei rasės, tautybės, kilmės ar kalbos atžvilgiu (žr. 11 lentelę, 65 psl.). Nesantaiką, fizinį susidorojimą ar smurtą skatinantys komentarai dažniausiai skelbiami populiariausiuose interneto portaluose *lrytas.lt* ir *delfi.lt*¹⁴⁷. Nemaža dalis bylų dėl kurstymo interneto komentaruose užbaigiami teismo baudžiamuoju įsakymu, tačiau viena baudžiamoji byla dėl portale *lrytas.lt* paskelbto komentaro praėjusių metų pabaigoje pasiekė Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, patenkinęs žemesnės instancijos teismų nuteisto komentaro autoriaus kasacinį skundą, panaikino apkaltinamąjį nuosprendį ir komentaro autorių išteisino¹⁴⁸. Teismo manymu, konkrečiu atveju šiurkščių žodžių („iškrypėlis“, „pasileidėlis“) vartojimas negalėjo būti pagrindas baudžiamajai atsakomybei kilti pagal Baudžiamojo kodekso 170 straipsnio 2 dalį. Teismo vertinimu, žemesnės instancijos teismai neatsižvelgė į įvykių kontekstą, dėl kurių buvo parašytas komentaras, taip pat neįvertino, kad renginys, apie kurį komentarą rašė jo autorius, buvo nesankcionuotas. Atsižvelgdamas į tai, teismas padarė išvadą, kad komentaro autoriaus reakcija, kilusi dėl neteisėto (provokuojančio) renginio, nepaisant autoriaus pavartotos leksikos, prilygsta pilietiškaai pozicijai. Svarbu tai, kad atliekant ikiteisminį tyrimą šioje byloje buvo pateikta Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos eksperto išvada, kurioje konstatuota, jog komentare jo autorius, be raginimo smurtauti, išsakė homofobišką nuomonę, skleidė neapykantą, pasirinktu kalbėjimo stiliumi viešai įžeidė, niekino žmonių grupę, skiriamą seksualinės orientacijos pagrindu¹⁴⁹.

Nagrinėjamu klausimu atkreiptinas dėmesys į Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gegužės 9 d. sprendimą, kuriuo teismas asmenų nuteisimą kriminalinėmis bausmėmis įvertino kaip proporcingą priemonę, ribojančią jų saviraišką. Konkrečiu atveju Švedijos teismas nuteisė jaunuolius (kai kuriuos jų – laisvės atėmimo bausmėmis), gimnazijos mokiniams dalijusius skrajutes, kuriose homoseksualios orientacijos asmenys buvo vadinami „iškrypėliais“, o homoseksualumas siejamas su ŽIV ir AIDS išsigalėjimu. Neįžvelgęs Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo, Europos Žmogaus Teisių Teismas pakartojo, jog nesantaikos kurstymas nebūtinai turi pasireikšti kvietimu imtis prievartos ar kitų nusikalstamų veiksmų, pakanka, kad asmuo dėl priklausymo tam tikrai grupei būtų įžeidžiamas, šmeižiamas ar išjuokiamas¹⁵⁰.

Aptarti atvejai išryškina ne tik skirtingas šalių tradicijas, seksualinių mažumų traktavimą ar teismų praktiką vertinant nesantaikos kurstymo atvejus, – aiškėja nemaža takoskyra tarp bausmių kriminalizavimo baudžiamosiose asmens šmeižimo ar įžeidimo bylose ir bylose dėl nesantaikos kurstymo. Jei pirmuoju atveju Europa diktuoja gana griežtą dekriminalizavimo poziciją, tai antruoju atveju kaip proporcingos priemonės pateisinamos net ir laisvės atėmimo bausmės. Ne mažiau griežta pozicija Europa pasitiko įstatymą, kurio pagrindinis tikslas – nepilnamečių apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio.

¹⁴⁶ EŽTT 2003 m. gruodžio 4 d. sprendimas byloje *Gündüz v. Turkey* (pareiškimo Nr. 35071/97, par. 51).

¹⁴⁷ 2011 m. spalio 11 d. bendradarbiaujant su portalu „Delfi“ surengta tiesioginė konferencija-diskusija „Apie žodžius ir jų reikšmę reiškiant neapykantą“, kurios tikslas – visuomenės švietimas siekiant mažinti nesantaikos kurstymą internete.

¹⁴⁸ LAT 2012 m. gruodžio mėn. 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012.

¹⁴⁹ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos eksperto 2011 m. birželio 28 d. ekspertizės aktas Nr. EAN-42, pateiktas pagal Lietuvos kriminalinės policijos biuro nusikaltimų tyrimo 3-iosios valdybos 2010-01-25 prašymą Nr. 38-2-S-409.

¹⁵⁰ EŽTT 2012 m. gegužės 9 d. sprendimas byloje *Vejdeland and Others v. Sweden* (pareiškimo Nr. 1813/07, par. 54-60).

**2010–2011 METAIS ATLIKTŲ TYRIMŲ DĖL NESANTAİKOS KURSTYMO VIEŠOJOJE
INFORMACIJOJE PAGAL INSTITUCIJŲ PRAŠYMUS IKITEISMINIUOSE
TYRIMUOSE CHARAKTERISTIKA**

Institucija	Pateikti prašymai	Išnagrinėti prašymai	Atsisakyta prašymų	Atliktų tyrimų apimtis	Neiširta per laikotarpį
2010 metai					
Generalinė prokuratūra	43	5	13	56 komentarai 1 TV laida	25
Lietuvos kriminalinės policijos biuras	31	1	3	3 leidiniai	27
Vilniaus apsk. VPK	1	–	–	–	1
Iš viso prašymų:	75	6	16	–	53
Prašymų atlikti tyrimą apimtis	654 komentarai 7 leidiniai 6 knygelės 1 inf. lapelis 1 TV laida 1 straipsnis	–	202 komentarai 6 knygelės 4 leidiniai 1 inf. lapelis	56 komentarai 3 leidiniai 1 TV laida	396 komentarai 1 straipsnis
2011 metai					
Generalinė prokuratūra	6	31	–	246 komentarai 1 straipsnis	–
Lietuvos kriminalinės policijos biuras	5	31	1	300 komentarų 1 anketa	–
Vilniaus apsk. VPK	17	17	–	47 komentarai 4 kalendoriukai 4 kortelės 1 plakatas	1
Kauno apsk. VPK	6	5	–	14 komentarų 7 plakatai	1
Klaipėdos apsk. VPK	4	4	–	39 komentarai	–
Šiaulių apsk. VPK	2	2	–	20 komentarų	–
Panevėžio apsk. VPK	1	–	–	–	1
Utenos apsk. VPK	5	5	–	17 komentarų 8 dainų tekstai 2 vaizdo klipai	–
Alytaus apsk. VPK	1	1	–	1 komentaras	–
Telšių apsk. VPK	2	2	–	13 komentarų	–
Ryšių reguliavimo tarnyba	5	5	–	11 komentarų	–
Žmogaus teisių stebėjimo institutas	1	1	–	3 komentarai	–
Iš viso prašymų:	55	104	1	–	3
Prašymų atlikti tyrimą apimtis	316 komentarų 8 dainų tekstai 8 straipsniai 8 plakatai 4 kalendoriukai 4 kortelės 2 vaizdo klipai 1 anketa	–	1 komentaras	711 komentarų 8 dainų tekstai 8 plakatai 4 kalendoriukai 4 kortelės 2 videoklipai 1 straipsnis 1 anketa	70 komentarų 8 straipsniai

**2012 METAIS ATLIKTŲ TYRIMŲ DĖL NESANTAIKOS KURSTYMO VIEŠOJOJE
INFORMACIJOJE PAGAL INSTITUCIJŲ PRAŠYMUS IKITEISMINIUOSE
TYRIMUOSE CHARAKTERISTIKA**

Institucija	Pateikti prašymai	Išnagrinėti prašymai	Atsisakyta prašymų	Atliktų tyrimų apimtis	Neiširta per laikotarpį
2012 metai					
Vilniaus apygardos prokuratūra	2	-	-	41 komentaras	-
Vilniaus r. apylinkės prokuratūra	2	-	-	2 komentarai	-
Kauno m. apylinkės prokuratūra	1	-	-	1 „Žinių“ reportažas	-
Lietuvos kriminalinės policijos biuras	2	-	-	2 straipsniai 1 el. laiškas 1 straipsnis (su nuotraukomis)	-
Vilniaus apsk. VPK	38	-	-	84 komentarai 1 straipsnis 1 dainos tekstas	-
Kauno apsk. VPK	18	-	-	27 komentarai 8 straipsniai	-
Klaipėdos apsk. VPK	21	-	-	37 komentarai 1 straipsnis	-
Šiaulių apsk. VPK	14	-	-	38 komentarai 2 el. laiškai (su nuotraukomis)	-
Panevėžio apsk. VPK	17	-	-	110 komentarų 2 straipsniai	-
Utenos apsk. VPK	2	-	-	2 komentarai	-
Telšių apsk. VPK	8	-	-	11 komentarų	-
Tauragės apsk. VPK	1	-	-	3 komentarai	-
Ryšių reguliavimo tarnyba	1	-	1		-
Žmogaus teisių centras	1	-	1	knyga (brošiūra) 2 tomai	-
Iš viso prašymų:¹⁵¹	128	129	2		-
Prašymų atlikti tyrimą apimtis	285 komentarai 7 straipsniai 3 el. laiškai 1 dainos tekstas 1 „Žinių“ reportažas	-	2	355 komentarai 15 straipsnių 3 el. laiškai 1 dainos tekstas 1 „Žinių“ reportažas	-

¹⁵¹ Pastaba. Pateiktų ir išnagrinėtų prašymų skaičius nesutampa dėl to, kad 2012 metais buvo papildomai atlikti 3 tyrimai pagal 2011 metais gautus ikiteisminį tyrimą atliekančių institucijų prašymus, kurių apimtis 70 komentarų ir 8 straipsniai.

**2010–2012 METAIS GAUTŲ IR IŠNAGRINĖTŲ PRAŠYMŲ (PRANEŠIMŲ)
DĖL NESANTAİKOS KURSTYMO VIEŠOJOJE INFORMACIJOJE
CHARAKTERISTIKA**

Gautų ir išnagrinėtų prašymų (pranešimų) charakteristika	2010	2011	2012
Informacija apie gautus prašymus (pranešimus)			
Gautų prašymų (pranešimų) skaičius	84	62	127
<i>Iš jų gautų iš:</i>			
prokuratūros, policijos įstaigų	75	55	125
Kitos valstybės institucijos ir įstaigos (<i>Ryšių reguliavimo tarnyba</i>)	-	-	1
Nevyriausybinių organizacijų (<i>Žmogaus teisių centras</i>)	-	-	1
kitų asmenų	9	7	-
Informacija apie išnagrinėtus prašymus (pranešimus)			
Atliktų ekspertizių skaičius	6	104	129
Įvertintų objektų skaičius ¹⁵²	60	739	375
<i>Iš jų nustatytas nesantaikos (neapykantos, diskriminacijos) kurstymas:</i>			
dėl rasės, tautybės, kilmės ar kalbos	7	11	32
dėl seksualinės orientacijos	11	121	16
dėl tikėjimo, įsitikinimų (pažiūrų) ar religijos	-	-	6
dėl socialinės padėties (užimamų pareigų)	-	-	3
dėl istorinių faktų (holokausto) neigimo	3	1	-
<i>Iš jų nustatytas tyčiojimas (niekinimas, įžeidimas):</i>			
dėl rasės, tautybės, kilmės ar kalbos	22	87	158
dėl seksualinės orientacijos	10	401	14
dėl tikėjimo, įsitikinimų (pažiūrų) ar religijos	-	11	21
dėl socialinės padėties (užimamų pareigų)	-	9	11
<i>Iš jų nustatytas kurstymas smurtauti (fiziškai susidoroti):</i>			
dėl rasės, tautybės, kilmės ar kalbos	14	29	58
dėl seksualinės orientacijos	4	220	16
dėl tikėjimo, įsitikinimų (pažiūrų) ar religijos	-	2	7
dėl socialinės padėties (užimamų pareigų)	-	5	2
<i>Iš jų:</i>			
žurnalistų kūrinuose (<i>publikacijose, tinklaraščiuose, leidiniuose, TV laidose</i>)	4	-	6
kitoje viešojoje informacijoje (<i>interneto komentaruose, plakatuose, dainų tekstuose, apklausose, vaizdo klipuose ir pan.</i>) ⁴	47	635	318

¹⁵² Pastaba. Skaičius nurodo, kiek ištirta visų formų viešai paskelbtos informacijos (pasisakymų).

4.3. NEPILNAMEČIŲ APSAUGA *PRIEŠ* SEKSUALINIŲ MAŽUMŲ SAVIRAIŠKĄ

Nepaisant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo tikslo (paskirties), atitinkamų Europos institucijų akimis – tai homofobiškas įstatymas. Kad ir kiek stengtųsi Lietuvos atstovai įtikinti Europą šio teisės akto nauda, jai vis tiek akivaizdesnė šio įstatymo žala. Klausimas dėl šio įstatymo turinio ir taikymo Lietuvai laikant Europos egzaminą iš saviraiškos laisvės sunkiausias. Ką ir nuo ko Lietuva nori apginti minėtu įstatymu, Europa iki šiol nesuprato.

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (toliau – ir Įstatymas) Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro 2012 m. birželio 21 d. išplatintame komentare paminėtas kaip nerimą keliantis pavyzdys, kartu įspėjant, jog dėl kai kuriose Europos Tarybos šalyse narėse stiprinamų LGBTI asmenų (lesbiečių, gejų, biseksualų, transseksualų ir interseksualų) raiškos ir susirinkimų laisvės apribojimų, šiose šalyse naujai priimami įstatymai suformuluoti taip, jog gali būti pritaikomi uždrausti bet kokie viešai diskutijai ar veiklai, susijusiai su LGBTI problematika.

Įstatymas sulaukė ir Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto narių, žmogaus teisių ekspertų pastabų bei kritikos, kai 105-ojoje komiteto sesijoje buvo svarstoma Lietuvos pateikta trečioji ataskaita pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą¹⁵³. 2012 m. rugpjūčio 31 d. priimtose baigiamosiose išvadose komitetas pabrėžė, kad Lietuva turėtų imtis visų būtinų priemonių, kad leidžiami įstatymai negalėtų būti interpretuojami ir taikomi diskriminuojant asmenis dėl jų seksualinės orientacijos ar lyties. Lietuvai priminta, kad būdama tarptautinės sutarties dalyve ji turi pareigą garantuoti visas žmogaus teises LGBTI atžvilgiu, įskaitant teisę į saviraiškos ir susirinkimų laisvę¹⁵⁴.

Žvelgiant į šias Europos institucijų pastabas, atrodo, jog Įstatymo tikslas – riboti seksualinių mažumų saviraišką. Kad taip nėra, pagrindžia Įstatymo taikymo viešojoje informacijoje tendencijos. Sutikti būtų galima nebent su išvada, kad nepilnamečių apsauga nuo žalingo informacijos poveikio nepriklauso nuo Įstatyme nustatytų draudžiamos ir ribojamos informacijos kriterijų skaičiaus. Mat ribojamo turinio informacijos kriterijų per visą Įstatymo raidą padidėjo dvigubai: 2002-aisiais, priėmus Įstatymą, informacijos ribojimą numatančių kriterijų jame buvo 10, o šiandieninėje Įstatymo redakcijoje jų jau 20. Tačiau Europai užkliuvo ne jų skaičius, o vienintelis informacijos ribojimą nusakantis kriterijus, pagal kurį neigiamą poveikį nepilnamečiams darančiai informacijai priskiriama viešoji informacija, *kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata* (Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 16 punktas). Teisybės dėlei reikėtų pažymėti, kad paminėtoje 2012-ųjų liepą vykusioje Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto 105-ojoje sesijoje daugiausia kritikos sulaukė ankstesnė Įstatymo formuluotė¹⁵⁵, kuri taip ir neišgaliojo.

Analizuojant Įstatymo praktinį įgyvendinimą, pastebėta, kad jo nuostatas svarbu suderinti su kitų specialiųjų įstatymų reikalavimais. Šių teisės aktų – ne vienas: *Alkoholio kontrolės įstatymas*, *Azartinių lošimų įstatymas*, *Kino įstatymas* ir kt. Todėl, jei visų šių teisės aktų nuostatos tarpusavyje nesuderintos, kyla įstatymų taikymo problemos. Akivaizdus tokio nesuderinamumo pavyzdys buvo alkoholio reklamos skleidimo televizijos programoje skirtingas reglamentavimas laiko atžvilgiu. Šiuo metu egzistuoja neatitikimas su *Kino įstatymu* dėl indeksavimo (ženklinimo) sistemos pagal amžiaus cenzą.

¹⁵³ Daugiausia klausimų ir kritikos dėl įstatymo pateikė JT Žmogaus teisių komiteto ekspertas prof. Michael O'Flaherty.

¹⁵⁴ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/455/76/PDF/G1245576.pdf?OpenElement>.

¹⁵⁵ 2009 m. liepos 14 d. priimtas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XI-333 (Žin., 2009, Nr. 86-3637) turėjo įsigaliooti 2010 m. kovo 1 d., tačiau dėl tarptautinių mastų kilusios reakcijos buvo pakeistas inicijuojant Respublikos Prezidentui. Pagal šio įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 15 punktą neigiamą poveikį nepilnamečių psichikos sveikatai, fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančia siūlyta laikyti viešąją informaciją, *kuria propaguojami homoseksualūs, biseksualūs ar poligaminiai santykiai*.

Taip pat teisinga pastaba būtų dėl Įstatyme apibrėžtų kriterijų aiškumo ir išsamumo. Mat kai kurie kriterijai dubliuoja vienas kitą (14 p. ir 15 p.); dar kitų įtvirtinimas Įstatyme yra nelogiškas, nes analogišką informaciją ne riboja, o besąlygiškai draudžia (12 p.) arba turėtų drausti (18 p.) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas; likę kriterijai (6 p. ir 7 p.) patenka ir į specialiųjų įstatymų reguliavimo sritį; kitus likusius kriterijus (13 p. ir 20 p.) sudėtinga taikyti dėl jų neapibrėžtumo.

Atkreiptinas dėmesys, kad Įstatyme nustatyti kriterijai praktikoje taikomi nevienodai dažnai, o kai kurie – apskritai lieka nepritaikyti (žr. 12 lentelę 73 psl.).

Nustatydamas neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kriterijus Įstatymas riboja arba draudžia informacijos sklaidą. Draudžiama viešai skelbti informacija yra susijusi su nepilnamečio asmens duomenimis; jos skleidimui netaikomos jokios išimtys. Ribojama skelbti informacija – atitinkanti bent vieną Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies punkte numatytą kriterijų – atsižvelgiant į neigiamo poveikio stiprumą atitinkamai nepilnamečių amžiaus grupei, turi būti žymima atitinkamu indeksu („N-7“, „N-14“ arba „S“). Tokia viešoji informacija gali būti skelbiama tik vietose, į kurias nepilnamečiai negali patekti, ir (arba) tokiu laiku, kuriuo nepilnamečiai negalėtų ja naudotis, arba kai naudojant technines priemones yra sudaromos sąlygos atsakingiems už vaikų auklėjimą ir priežiūrą asmenims užtikrinti galimybę riboti tokios viešosios informacijos pasiūlą nepilnamečiams. Taigi daranti neigiamą poveikį nepilnamečiams informacija gali būti skleidžiama, tačiau tik laikantis Įstatyme ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime¹⁵⁶ nustatytų reikalavimų.

2012 metais, palyginti su 2011-aisiais, bendras nustatytų Įstatymo pažeidimų skaičius buvo mažesnis 22 proc. Ribojamos skleisti informacijos užfiksuota 41 proc. mažiau, draudžiamos – 5 proc. mažiau. Nuo 2008 metų sparčiai populiarėjant internetui ir pažeidimais pranokus spaudą žalingos nepilnamečiams informacijos santykis tarp skirtingų visuomenės informavimo sričių ir toliau išliko panašus. Daugiausiai Įstatymo pažeidimų 2012 metais nustatyta internete – 64 proc. (2011 m. – 64 proc., 2010 m. – 58 proc., 2009 m. – 62 proc., 2008 m. – 50 proc.). Tačiau, skirtingai nei anksčiau, pažeidimų skaičius spaudoje šiais metais buvo mažiausias (žr. 5–6 diagramas, 68 psl.).

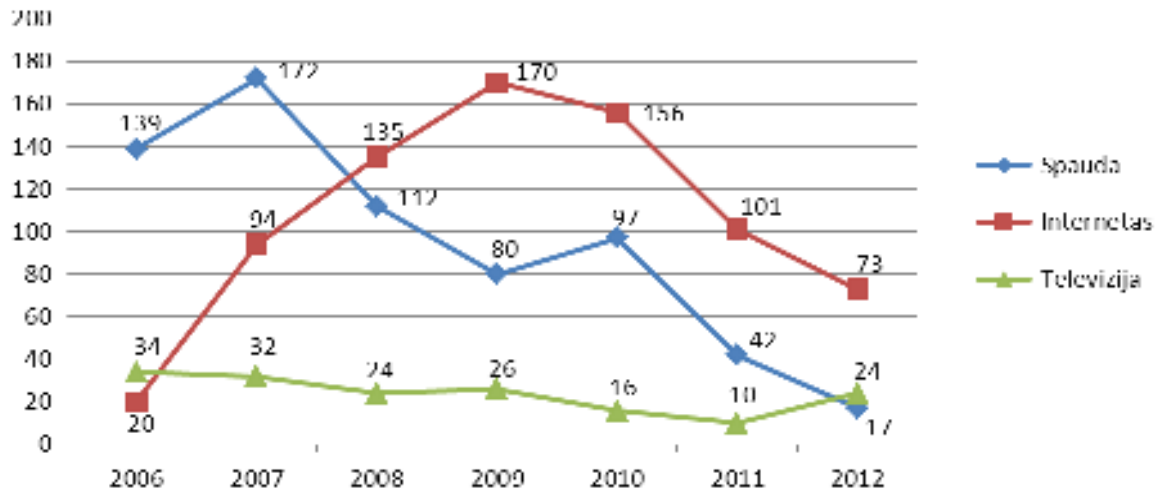
Dėl sumažinto įstaigos finansavimo pradėtas taikyti priežiūros prioritetizavimo principas. Dėl to ne visi įstaigos Viešosios informacijos stebėsenos ir analizės skyriaus pastebėti pažeidimai buvo pateikiami ekspertiniam vertinimui. Nebuvo teikiami mažareikšmę įtaką turintys pažeidimai, pažeidimai, su kuriais viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) sutikdavo ir juos geranoriškai pašalindavo, taip pat tokie, už kurių padarymą nebuvo galimybės nustatyti atsakingų asmenų.

Jeigu iki 2012-ųjų neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos sklaidimo lyderis spaudoje buvo dienraštis „Lietuvos rytas“, tai 2012 metais šią poziciją perėmė laikraštis „Laisvas laikraštis“ (11 atveju) ir jo tinklalapis internete *laisvaslaikraštis.lt* (13 atveju), taip pat portalas *ekspertai.eu* (12 atveju). Prie pažeidimų sumažėjimo dienraštyje „Lietuvos rytas“ ir portale *lrytas.lt* prisidėjo ir aktyvesnė šių visuomenės informavimo priemonių stebėsenos ir kaip to pasekmė 2012-ųjų spalį įvykęs žurnalistų etikos inspektoriaus ir UAB „Lietuvos rytas“ valdybos narių, dienraščio „Lietuvos rytas“ bei portalo *lrytas.lt* redakcijų darbuotojų susitikimas. Daugiausia dėmesio susitikime skirta aptarti Įstatymo taikymo problemas dienraštyje „Lietuvos rytas“ bei portale *lrytas.lt*. Inspektoriaus ir redakcijos nuomonės labiausiai išsiskyrė dėl Įstatymo nuostatų, draudžiančių nepilnamečių duomenų sklaidimą jų žūties ar suradimo atvejais, kai prieš tai buvo skelbiama jų paieška, taikymo.

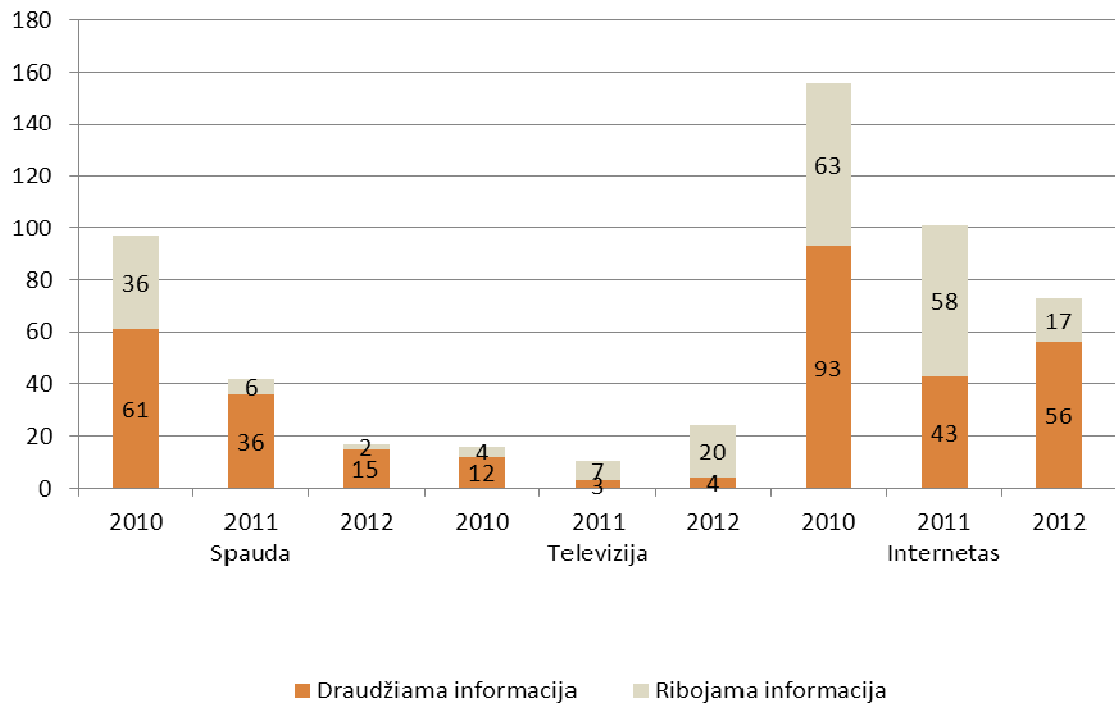
2012 m. teigiamų permąnų įgyvendinant Įstatymo reikalavimus dėl nepilnamečių apsaugos pastebima ir kitoje periodinėje spaudoje – UAB „Respublikos“ leidiniai“ leidiniuose ir dienraštyje „Lietuvos žinios“.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimas Nr. 1121 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir sklaidimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 90-4779).

Žalinga informacija atskirose visuomenės informavimo srityse 2006–2012 m.

Ribojama ir draudžiama informacija 2010–2012 m.

Priešingai nei spaudoje, transliavimo srityje, palyginti su 2011-aisiais, pažeidimų skaičius padidėjo daugiau nei du kartus. Nesilaikant Įstatyme numatytų skleidimo reikalavimų televizijos programose dažniausiai buvo transliuojama baimę ar siaubą kelianti informacija (žr. 12 lentelę 73 psl.). Daugiausiai pažeidimų nustatyta LNK televizijos programoje, ypač laidoje „Farai“. Lietuvos radijo ir televizijos komisijos, kuri yra atsakinga už Įstatymo įgyvendinimo priežiūrą transliavimo srityje, prašymu laidoje „Farai“ paskleista informacija Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertų buvo pripažinta darančia neigiamą poveikį asmenims iki 14 metų. Todėl bendradarbiaujant šioms institucijoms, laidos „Farai“ transliavimas buvo apribotas – laidą pradėta transliuoti nuo 21 valandos žymint indeksu „N-14“.

Mažiausiai pažeidimų, kaip ir ankstesniais metais, pastebėta radijuje. Radijo programoje „Powerhitradio“ buvo užfiksuoti keli nešvankios kalbos atvejai transliuojamų dainų tekstuose.

Didžiausia Įstatymo pažeidimų tikimybė išlieka internete.

Analizuojant ataskaitinio laikotarpio statistinius duomenis pagal dažniausiai paskelbtą Įstatymo kriterijus atitinkančią draudžiamą informaciją, 2012 metais aktuali išliko nepilnamečių asmens duomenų skelbimo problema: 21 kartą buvo paviešinti įtariamojo padarius nusikaltimą, kaltinamojo, teisiamojo, nuteistojo ar nuo nusikalstamos veikos arba kitų teisės pažeidimų nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę (2011 m. – 26, 2010 m. – 43); 51 kartą (2011 m. – 41, 2010 m. – 74) pateikiant duomenis apie nepilnamečių buvo žeminamas jo orumas arba pažeidžiami interesai. Dažniausiai Įstatymo pažeidimai, skelbiant nepilnamečio asmens duomenis visuomenės informavimo priemonėse, buvo užfiksuoti viešai skleidžiant informaciją, susijusią su vadinamąja Kauno pedofilijos byla.

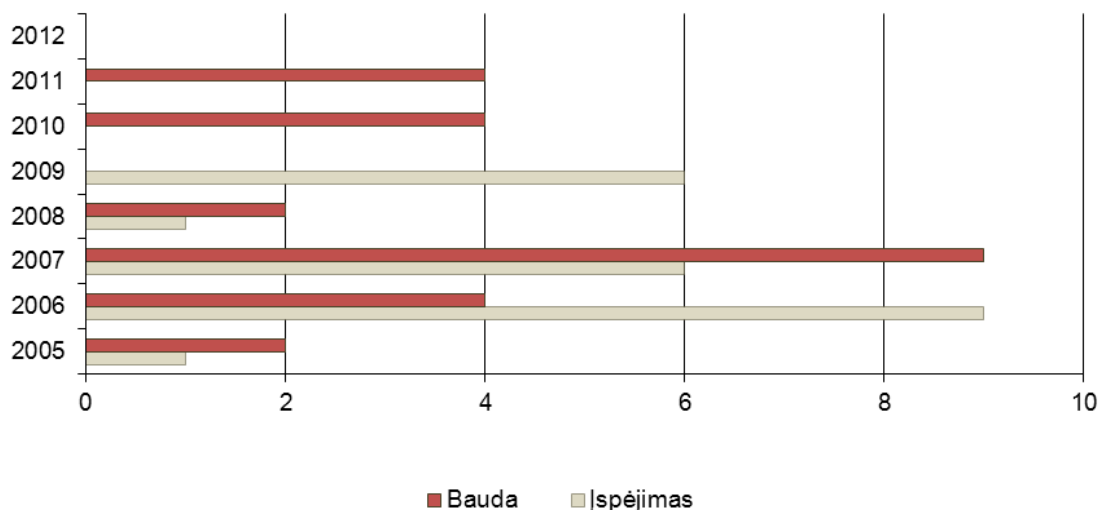
2012 metais akivaizdžiai sumažėjo pažeidimų, kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę: nustatyti 2 tokių pažeidimų atvejai (2011 m. – 11). Pažymėtina, kad šis draudimas nepilnamečių duomenų skleidimo jų žūties ar suradimo atvejais taikomas net ir tuomet, kai prieš tai buvo skelbiama jų paieška.

Nors nepilnamečio asmens duomenų skelbimo problema išlieka, inspektoriaus iniciatyva 2012 m. surengti susitikimai su viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais), redakcijų vadovais, taip pat konsultacijų bei rekomendacijų dėl konkrečios jų ketinamos skelsti informacijos teikimas kai kuriose žiniasklaidos priemonėse (pvz. „Lietuvos rytas“, „Lietuvos žinios“, *lytas.lt*) padėjo sumažinti Įstatymo pažeidimų. Tačiau tokia metodinė pagalba buvo reikalinga ne visiems viešosios informacijos rengėjams. Tiek „Laisvas laikraštis“, tiek minėti interneto portalai *laisvaslaikrastis.lt* ir *ekspertai.eu* ne tik nepaisė draudimų skelbti nepilnamečio asmens duomenis, bet ir kategoriškai nesutiko su inspektoriaus nustatytais pažeidimais. Atsižvelgiant į tai, už Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 214¹⁹ straipsnio pažeidimus buvo paskirtos administracinės nuobaudos. 2011 metais žurnalistų etikos inspektorius išnagrino 4 administracinių teisės pažeidimų bylas (žr. 7 diagramą, 70 psl.). Administracinės nuobaudos tuomet taikytos už laikraščių „Lietuvos rytas“, „Laisvas laikraštis“¹⁵⁷ bei interneto tinklalapio *lytas.lt* turinį atsakingiems asmenims. Nors 2012-ųjų pabaigoje administracinė atsakomybė patrauktam interneto svetainę *ekspertai.eu* valdančios VšĮ „Ekspertai.eu“ direktoriui inspektorius skyrė 0,5 tūkst. litų baudą, Vilniaus miesto apylinkės teismas tokį inspektoriaus priimtą nutarimą panaikino nusprendęs, kad inspektorius neįrodė, jog administracinė atsakomybė traukiamas asmuo buvo atsakingas už pažeidimą, taip pat nustatęs, kad buvo praleistas terminas nuobaudai skirti¹⁵⁸. Teismas reikšmingomis nepripažino inspektoriaus nustatytų aplinkybių, jog pažeidimai buvo tęstiniai, o administracinė atsakomybė traukiamas asmuo vengė atvykti į protokolo surašymo procedūrą.

¹⁵⁷ Vilniaus apygardos teismas 2012 m. gegužės 3 d. nutartimi administracinėje byloje Nr. ATP-526-533/2012 paliko galioti inspektoriaus nutarimą ir juo laikraščio redaktoriui paskirtą baudą.

¹⁵⁸ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2013 m. kovo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. II-166-843/2013.

Administracinių poveikio priemonių taikymas 2005–2012 m.

Per 2011–2012 metų laikotarpį žurnalistų etikos inspektorius, atsižvelgdamas į galimybę pašalinti įstatymo pažeidimus internete, remdamasis Viešosios informacijos stebėsenos ir analizės skyriaus duomenimis, 89 kartus (53 – 2011, 36 – 2012 metais) išpėjo interneto portalų ir laikraščių interneto svetainių redaktorius dėl Įstatymo pažeidimų, kuomet būdavo skleidžiami nepilnamečių asmens duomenys (žr. 14 lentelę, 76 psl.). Paprastai redaktoriai ar už turinį atsakingi asmenys palankiai ir nedelsdami pašalina nepilnamečių asmens duomenis: iš minėtų 89 kartų, kai buvo kreiptasi, į 24 išpėjimus nebuvo reaguota, todėl procedūros buvo vykdomos įprastine tvarka.

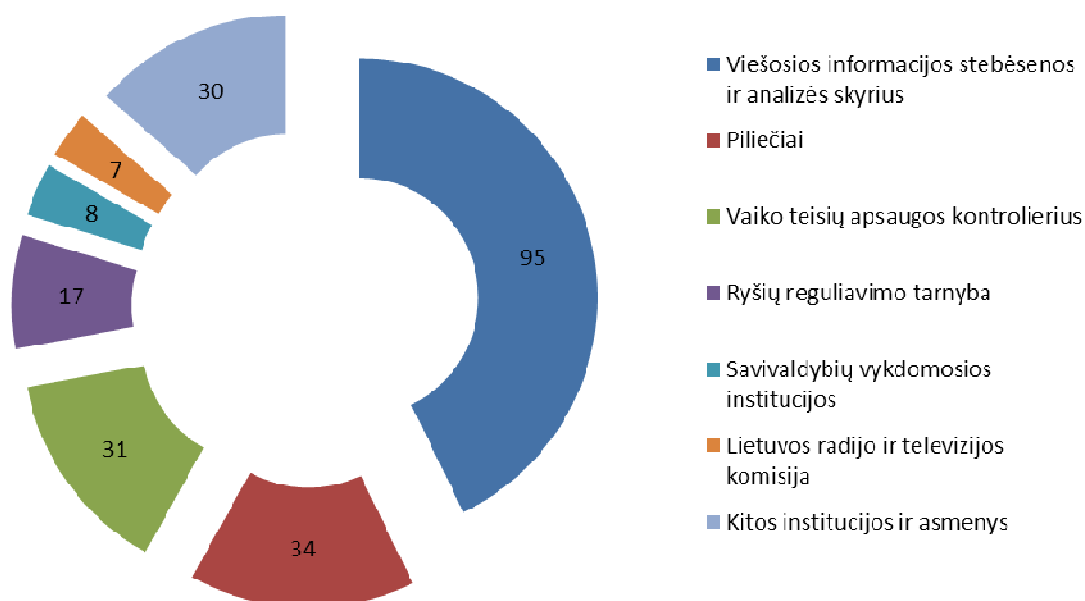
Dažniausiai inspektorius kreipiasi dėl pažeidžiamo Įstatymo 6 straipsnio 1 punkto: *kai siejant su nusikalstama veika ar kitais teisės pažeidimais skelbiami nuo teisėsaugos institucijų ar teismo nesislapstančio įtariamojo padarius nusikalstamą veiką, kaltinamojo, nuteistojo ar nuo nusikalstamos veikos arba kitų teisės pažeidimų nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę*. Dėl šio kriterijaus per 2011–2012 metus kreiptasi 51 kartą. Dėl Įstatymo 6 straipsnio 3 punkto pažeidimo (*Visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią informaciją, susijusią su asmens duomenimis, kuria, pateikiant duomenis apie nepilnamečių, žeminamas jo orumas ir (ar) pažeidžiami jo interesai*) kreiptasi 27 kartus; dėl 6 straipsnio 5 punkto (*kai neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos nepilnamečių nuotraukos ar filmuota medžiaga apie juos, jei pagal tai galima nustatyti jo asmens tapatybę*) – 14 kartų; dėl 6 straipsnio 2 punkto (*kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę*) – 11 kartų; dėl 6 straipsnio 4 punkto (*kai piktnaudžiaujant nepilnamečių pasitikėjimu ir nepatyrimu, neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos nepilnamečių nuomonės ir vertinimai*) – 4 kartus. Dėl pažeidžiamo Įstatymo 7 straipsnio kreiptasi 8 kartus, prašant įdiegti priešlapi, kaip nurodyta Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos apraše.

Apribojimai, nustatyti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos skleidimui, taip pat taikomi reklamai, savireklamai (anonsams), prekių ženklams,

kompiuteriniams žaidimams ir kitai viešajai informacijai. Prižiūrėdamas Įstatymo nuostatų įgyvendinimą, inspektorius susidūrė su reklamos atvejais, kada prekių ir paslaugų, skirtų asmenims nuo 18 metų, 14 metų ir nuo 7 metų, pristatymas ar reklama buvo skleidžiami viešojo naudojimo kompiuterių tinkluose (internete), skirtuose jaunesniems nei pristatomų ar reklamuojamų prekių ir paslaugų žiūrovams (pvz., interneto tinklalapis *smailas.net*). Tačiau Įstatyme numatytas draudimas tokias prekes (paslaugas) reklamuoti ar pristatyti tik *transliuojamų programų dalyse*, skirtose jaunesniems nei pristatomų ar reklamuojamų prekių ir paslaugų žiūrovams. Atsižvelgiant į tai, Įstatymo spraga turėtų būti ištaisyta nustatant, jog prekių ir paslaugų, skirtų asmenims nuo 18 metų, 14 metų, ir nuo 7 metų reklama negali būti skleidžiama ne tik jas transliuojant programose, bet ir skleidžiant viešai kitais būdais.

Įstatymo 9 straipsnio 7 dalyje išvardintos institucijos¹⁵⁹, kurios gali kreiptis į inspektorių dėl viešosios informacijos priskyrimo neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kategorijai. Šios institucijos turi bendradarbiauti, keistis informacija ir pagal savo kompetenciją taikyti atsakomybę Įstatymo nuostatų nesilaikantiems asmenims. Dėl viešosios informacijos poveikio nepilnamečiams įvertinimo 2012 metais į inspektorių daugiausia kartų iš šių institucijų kreipėsi vaiko teisių apsaugos kontrolierius – 31, Ryšių reguliavimo tarnyba – 17, savivaldybių vykdomosios institucijos – 8, Lietuvos radijo ir televizijos komisija – 7. Viešosios informacijos atitikimui Įstatymo reikalavimams, kaip visada, nebuvo abejingi piliečiai – jie į inspektorių kreipėsi 34, taip pat ir kitos institucijos – 30 (iš jų Lietuvos Respublikos Seimas – 3). Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos Viešosios informacijos stebėsenos ir analizės skyrius, atlikdamas viešosios informacijos stebėseną ir prevenciją visuomenės informavimo priemonėse, aptiko 95 Įstatymo pažeidimus (žr. 8 diagramą).

8 diagrama

¹⁵⁹ Šios institucijos nuo 2012-01-01 yra: (1) Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba; (2) Lietuvos radijo ir televizijos komisija; (3) Kultūros ministerija; (4) Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija; (5) Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga; (6) savivaldybių vykdomosios institucijos; (7) Ryšių reguliavimo tarnyba; (8) Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.

Vienas iš Įstatyme įtvirtintų pagrindinių nepilnamečių interesų visuomenės informavimo srityje apsaugos ir įgyvendinimo principų yra valstybės ir valstybės institucijų, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų ir jų profesinių organizacijų, taip pat ir nepilnamečių tėvų (globėjų, rūpintojų) pareigų ir atsakomybės už nepilnamečių interesų apsaugą derinimas. Tai reiškia, kad ne tik valstybė privalo imtis priemonių ir padėti tėvams tinkamai užtikrinti vaiko teisę būti apsaugotam nuo neigiamos viešosios informacijos, tačiau visų pirma tėvai (globėjai, rūpintojai) yra atsakingi už vaiko priežiūrą, kai šis naudojasi viešąja informacija: tėvų pareiga yra domėtis, ką vaikas skaito, jam patarti bei parinkti leidinius, kurie atitiktų jo amžių ir pan. Viešosios informacijos žymėjimas šiuo atveju yra pagalbinė priemonė tėvams.

2012 metais žurnalistų etikos inspektorė sulaukė nemažo susirūpinimo iš tėvų, vaiko teisių apsaugos institucijų bei kitų įstaigų dėl vaikams (jaunimui) skirtose knygelėse ir vadovėliuose skelbiamos neigiamą įtaką nepilnamečiams darančios informacijos. Per šiuos metus buvo vertintos 6 knygos bei 2 vadovėliai. Tik dvi knygos – „Miško pasakos“ (Tony Wolf, „Alma litera“, 2007) bei „Neišjunk šviesos ir neužsimerk!“ (Julia Weidner, „Alma Littera“, 2010) – buvo priskirtos ribojamos skleisti informacijos kategorijai (atitiko Įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 7, 14 punktuose numatytus kriterijus), tuo tarpu likusieji literatūros kūriniai ekspertų grupės įvertinti ne tik kaip nedarantys neigiamo poveikio nepilnamečių vystymuisi, bet ir reikšmingi vaiko edukacijai bei socialinės adaptacijos procesams.

2012 metais Žurnalistų etikos inspektorius tarnyboje įvyko penki ekspertų grupės, vertinančios viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams, posėdžiai (2011 m. – 4, 2010 m. – 8, 2009 m. – 12, 2008 m. – 21). Juose iš viso buvo priimtos 122 išvados dėl neigiamo poveikio nepilnamečiams (2011 m. – 138, 2010 m. – 225).

Kriterijų atitikimų skaičius	Kriterijus
0	<p>4 straipsnio 2 dalies 2 punktas (kai skatinamas turto naikinimas ar gadinimas)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 6 punktas (skatinanti lošti, raginanti, siūlanti dalyvauti azartiniuose lošimuose ir kituose žaidimuose, kuriuose sudaromas lengvo laimėjimo išpūdis)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 9 punktas (kuria teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 10 punktas (susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 11 punktas (kuria skatinamas žmogaus orumą žeminantis elgesys)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 13 punktas (kai demonstruojami inscenizuoti paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinų tikrumo išpūdį)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 15 punktas (kuria skatinami lytiniai santykiai)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 16 punktas (kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 18 punktas (kai patariama, kaip pasigaminti, įsigyti ar naudoti sprogmenis, narkotines ar psichotropines medžiagas, taip pat kitus gyvybei ar sveikatai pavojingus dalykus)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 19 punktas (kuria skatinami blogi mitybos, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 20 punktas (kai demonstruojami masinės hipnozės seansai, kurių poveikio objektas yra visuomenės informavimo priemonės auditorija)</p> <p>6 straipsnio 4 punktas (kai piktnaudžiaujant nepilnamečių pasitikėjimu ir nepatyrimu, neigiamų socialinių reiškinų kontekste pateikiamos nepilnamečių nuomonės ir vertinimai)</p>
1	<p>4 straipsnio 2 dalies 14 punktas (kuria skatinama nepilnamečių seksualinė prievarta ir jų išnaudojimas, nepilnamečių lytiniai santykiai)</p>
2	<p>4 straipsnio 2 dalies 8 punktas (skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę, detalizuojanti savižudybės priemones ir aplinkybes)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 12 punktas (kuria iš žmogaus ar žmonių grupės tyčiojamosi arba žmogus ar žmonių grupė niekinami dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar kitais panašiais pagrindais)</p> <p>6 straipsnio 2 punktas (kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę)</p>
3	<p>6 straipsnio 5 punktas (kai neigiamų socialinių reiškinų kontekste pateikiamos nepilnamečių nuotraukos ar filmuota medžiaga apie juos, jei pagal tai galima nustatyti jo asmens tapatybę)</p>
4	<p>4 straipsnio 2 dalies 7 punktas (kuria palankiai vertinama priklausomybė nuo narkotinių, toksinių, psichotropinių medžiagų, tabako ar alkoholio, taip pat nuo kitų medžiagų, kurios vartojamos arba gali būti vartojamos svaiginimosi tikslais, ir kuria skatinamas jų vartojimas, gamyba, platinimas ar išsigijimas)</p>
5	<p>4 straipsnio 2 dalies 1 punktas (smurtinio pobūdžio, skatinanti agresyvumą ir nepagarbą gyvybei)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 17 punktas (kai vartojami nešvankūs posakiai, žodžiai ar nepadorūs gestai)</p>
6	<p>4 straipsnio 2 dalies 3 punktas (kai stambiu planu rodomas mirusio, mirštančio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, išskyrus atvejus, kai toks rodymas reikalingas asmens tapatybei nustatyti)</p>
13	<p>4 straipsnio 2 dalies 4 punktas (erotinio pobūdžio)</p> <p>4 straipsnio 2 dalies 5 punktas (sukelianti baimę ar siaubą)</p>
21	<p>6 straipsnio 1 punktas (kai siejant su nusikalstama veika ar kitais teisės pažeidimais skelbiami nuo teisės saugos institucijų ar teismo nesislapstančio įtariamojo padarius nusikalstamą veiką, kaltinamojo, nuteistojo ar nuo nusikalstamos veikos arba kitų teisės pažeidimų nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę)</p>
51	<p>6 straipsnio 3 punktas (kuria, pateikiant duomenis apie nepilnamečių, žeminamas jo orumas ir (ar) pažeidžiami jo interesai)</p>

Visuomenės informavimo priemonė	Įstatymo 4 straipsnio pažeidimai (pagal atskirus punktus)																				Suma:	Įstatymo 6 straipsnio pažeidimai (pagal atskirus punktus)					Suma:	Iš viso:
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		1	2	3	4	5		
	Pažeidimai televizijoje																											
LNK	1		2		4						1					1					9	1		1		1	3	12
TV6			1		3																4						0	4
TV3					3		1	1			1					1					7		1				1	8
Iš viso:	1	0	3	0	10	0	1	1	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	0	20	1	1	1	0	1	4	24
Pažeidimai spaudoje																												
Klaipėda																					0			1			1	1
Laisvas laikraštis			1																		1	5		5			10	11
Lietuvos rytas																					0			1			1	1
Lietuvos žinios																					0			1		1	2	2
Vakarinė Palanga																					0			1			1	1
Žurnalas „Žmonės“				1																	1						0	1
Iš viso:	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	5	0	9	0	1	15	17
Pažeidimai radijuje																												
Powerhitradio																					2						0	2
Iš viso:	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
Pažeidimai internete																												
balsas.lt	1																				1	2		5			7	8
chatas.lt				1																	1						0	1
darkness.lt							1	1													2						0	2
diena.lt																					0			3			3	3
delfi.lt	1			1	1																3	1		1			2	5
demotyvacija.lt				1																	1						0	1
drasiauskelias.lt																					0	1		1			2	2
ekspertai.eu			1																		1	4		7			11	12
facebook.com																					0			1			1	1
youtube.com	1			1																	2						0	2
kauno.diena.lt																					0			3			3	3
klaipeda.diena.lt																					0			3			3	3
komentaras.lt																					0	1		4			5	5
laisvaslaikrastis.lt			1																		1	5		7			12	13
lietuvosvalstybe.com																					0			1			1	1
lrytas.lt	1				1																2		1	1			2	4
lrvalstybe.lt																					0			1			1	1
lzinios.lt																					0			1		1	2	2
obuolys.lt							1									1					2						0	2
15min.lt					1																1			1			1	2
Iš viso:	4	0	2	4	3	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	17	14	1	40	0	1	56	73

Visuomenės informavimo priemonė	Įstatymo 4 straipsnio pažeidimai (pagal atskirus punktus)																				Suma:	Įstatymo 6 straipsnio pažeidimai (pagal atskirus punktus)					Suma:	Iš viso:			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		1	2	3	4	5					
Pažeidimai knygoje																															
„Miško pasakos“							1																	1						0	1
„Neišjunk šviesos ir neužsimerk“														1											1					0	1
Iš viso:	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	
Pažeidimai kitoje viešojoje informacijoje																															
Paroda „The Human Body Exhibition“				1																				1					0	1	
Lankstinukas „Laiškai Deimantei“																								0	1		1		2	2	
Iš viso:	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	2	3		
Visi pažeidimai:	5	0	6	6	13	0	4	2	0	0	0	2	0	1	0	0	5	0	0	0	44	21	2	51	0	3	77	121			

Visuomenės informavimo priemonė	Įstatymo 4 straipsnio pažeidimai (pagal atskirus punktus)																				Suma:	Įstatymo 6 straipsnio pažeidimai (pagal atskirus punktus)					Suma:	Iš viso:
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20		1	2	3	4	5		
Prašymai pašalinti informaciją internete																												
alfa.lt																					0	3	2	2	1	2	10	10
alytausnaujienos.lt																					0	1					1	1
atn.lt																					0	4	3			1	8	8
atspindžiai.lt																					0	1					1	1
balsas.lt					1																1	6		2	1	2	11	12
delfi.lt				1	1																2	2		1		1	4	6
diena.lt																					0	2		1			3	3
ekspertai.eu																					0	4		5		1	10	10
elektreniskis.lt																					0			1			1	1
kasdien.lt																					0	1					1	1
kauno.diena.lt																					0	3		1		2	6	6
klaipėda.diena.lt																					0	1		1			2	2
komentaras.lt																					0	2		2	1		5	5
kurjeris.lt																					0			1			1	1
laikas.lt							1														1						0	1
laisvaslaikrastis.lt																					0	3		3			6	6
lrytas.lt				2	1									1							4	4	4	2		2	12	16
lzinios.lt																					0	4	1	2		1	8	8
panele.lt																					0	1					1	1
15min.lt																					0	1				1	2	2
republika.lt																					0	1					1	1
trakietis.lt																					0			1			1	1
ukiozinios.lt																					0	1					1	1
valstietis.lt																					0	2					2	2
ve.lt																					0	1		1	1		3	3
vtv.lt																					0	1					1	1
zebra.lt																					0	2	1	1		1	5	5
Iš viso:	0	0	0	3	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	8	51	11	27	4	14	107	115

4.4. MOKESČIO LENGVATA SMURTUI IR EROTIKAI, PLATINIMO TVARKA – PORNOGRAFIJAI

Smurtinio ir erotinio pobūdžio, baimę keliančios, savižudybes skatinančios informacijos bei nešvankios kalbos skleidimo tendencijos išliko ir 2012 metais.

Kalbant apie smurtinio ir erotinio pobūdžio informacijos sklaidą, Visuomenės informavimo įstatymo 29 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybė sudaro vienodas teises ir ekonomines sąlygas viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų sąžiningai konkurencijai, *išskyrus smurtinio bei erotinio pobūdžio produkcijos rengėjus ir (ar) skleidėjus*. Šios informacijos skleidėjams valstybė pagrįstai numatė galimus apribojimus, kurie nebūtų laikomi sąžiningos konkurencijos principo pažeidimu tokios informacijos rengėjų (skleidėjų) atžvilgiu.

Nuo 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojus Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 19 straipsnio pataisai¹⁶⁰, sugražintas lengvatinis, tik ne 5, o 9 proc. pridėtinės vertės mokesčio tarifas periodiniams leidiniams. Tiesa, tam tikroms spaudos leidinių kategorijoms jis netaikytinas: (1) profesinės etikos nesilaikantiems leidiniams, kuriuos tokiais pripažino teisės aktų įgaliota institucija, (2) spausdintai produkcijai, kurioje mokama reklama sudaro daugiau kaip 4/5 viso leidinio ploto bei (3) *erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio leidiniams*. Remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 7 punktu, spaudos leidinius erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, vadovaudamasis ekspertų grupių (ekspertų) išvadomis, priskiria žurnalistų etikos inspektorius. Tam, kad leidinys būtų pripažintas *erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio*, reikalinga atlikti jo priskyrimo vienai iš kategorijų procedūrą. Visuomenės informavimo įstatymo 49 straipsnio 9 dalyje numatyta, kad *Visuomenės informavimo priemonių priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms aprašą ir apmokestinimo už visuomenės informavimo priemonių priskyrimą erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms tvarką* nustato Vyriausybė inspektoriaus teikimu. Šie žurnalistų etikos inspektoriaus parengti teisės aktų projektai taip pat pateikiami su 2012 metų veiklos ataskaita kaip jos priedai.

Pažymėtina, kad inspektoriaus pateiktame Visuomenės informavimo priemonių priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms aprašo projekte siūloma nustatyti, kad visuomenės informavimo priemonė priskiriama erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, kai 1/4 ar didesnę dalį jos turinio sudaro erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacija, taip pat, kai tokią dalį jos turinio ši informacija sudaro per apraše nurodytą periodą paskelbtuose periodiniuose leidiniuose. Apraše numatoma, kad priskiriant visuomenės informavimo priemonę erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms yra atliekama jos ekspertizė, kurios metu vertinamas: (1) visuomenės informavimo priemonės turinys, tematika ir kontekstas; (2) erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos apimtis (dalis); (3) erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos poveikis (reiškinių vaizdavimo detalumas, informacijos įtaigumas, reikšmingumas); (4) visuomenės informavimo priemonės tikslinė auditorija, jei ji gali būti apibrėžta; (5) skelbimai, prekių ir (ar) paslaugų reklama, jei visuomenės informavimo priemonėje jie yra skleidžiami; (6) priedų ir kitos informacijos, kai jie platinami kartu (vienoje pakuotėje) su visuomenės informavimo priemone, turinys ir pobūdis. Pagal aprašą, sprendimas dėl visuomenės informavimo priemonės priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priimamas per tris mėnesius nuo prašymo ir informacijos, būtinos ekspertizei, pateikimo žurnalistų etikos inspektoriumi dienos. Toks sprendimas įsigalioja nuo jo priėmimo momento.

Atkreiptinas dėmesys, jog kol šie teisės aktai nebus patvirtinti Vyriausybės, nebus galimybės leidinių priskirti atitinkamoms – erotinio ir (ar) smurtinio – pobūdžio informacijos kategorijoms.

¹⁶⁰ 2012 m. birželio 29 d. Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 19 straipsnio papildymo įstatymas Nr. XI-2188 (Žin., 2012, Nr. 79-4090).

Nepriskyrus šių leidinių, nebus galima jų leidėjų eliminuoti iš besinaudojančiųjų pridėtinės vertės mokesčio lengvata sąrašo.

Dar vienas dokumentas, kuris, remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 4 dalimi, turi būti tvirtinamas Vyriausybės – *Spaudos leidinių, garso, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų, informacinės visuomenės informavimo priemonėse skleidžiamos ir kitos viešosios informacijos, priskirtos erotinio, pornografinio, smurtinio pobūdžio ar kitai ribojamai viešajai informacijai, platinimo tvarka*. Tačiau tokia įstatymo nuostata yra klaidinančio pobūdžio. Ji suponuoja, jog pornografinio pobūdžio informacija yra priskiriama ribojamos viešosios informacijos kategorijai, kuri gali būti platinama, o Vyriausybė nustato jos platinimo tvarką. Tačiau taip nėra ir negali būti. To paties įstatymo straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatyta, kad visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija. Šį draudimą atkartoja ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Kadangi pornografinio turinio dalykų platinimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 309 straipsnį, minėtas Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 4 dalyje esantis prieštaravimas, prilyginantis pornografinio pobūdžio informaciją erotikai, turėtų būti panaikintas nagrinėjamoje straipsnio dalyje išbraukiant žodį „pornografinio“.

Grįžtant prie pornografinio pobūdžio informacijos, pažymėtina, jog ikiteisminiai tyrimai dėl pornografinio turinio dalykų platinimo be Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertų išvadų paprastai neatliekami. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ekspertai teikia išvadas dėl spaudos leidinių, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų ar laidų, interneto svetainių ar kitų visuomenės informavimo priemonių ir (ar) jų turinio priskyrimo erotinio, pornografinio ir smurtinio pobūdžio kategorijoms. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje atliktos ekspertizės ikiteisminiuose tyrimuose dėl pornografinės vaizdo ir garso produkcijos laikymo ir platinimo, vaikų seksualinio išnaudojimo yra baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teismuose pagrindas.

2012 metais buvo atliktos 57 (2011 m. – 58) šios kategorijos informacijos ekspertizės; bendra tyrimui pateiktų objektų apimtis – 449 val. (2011 m. – 541) audiovizualinės medžiagos ir 16417 (2011 m. – 4903) nuotraukos (žr. 9–10 diagramas, 79 psl.).

Iš pateiktų statistinių rodiklių matyti, kad 2011 metais, palyginti su 2010-aisiais, buvo prašoma įvertinti 37 proc. mažiau audiovizualinės medžiagos ir 80 proc. mažiau nuotraukų. Tam įtakos turėjo ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos Viešosios informacijos ekspertizės skyriaus bendradarbiavimas su ikiteisminių tyrimų atliekančiais pareigūnais. Prioritetu laikant greitą ir kokybišką ekspertizės atlikimą, yra nuolat derinamas tyrimui pateikiamos medžiagos būdas ir kiekis. Todėl nepaisant sumažinto finansavimo, šių ekspertizių atlikimo laiką pavyko sumažinti iki vieno mėnesio termino. Kaip ir 2011-aisiais, ataskaitiniu laikotarpiu aktuali problema lieka seksualinę prievartą prieš vaikus vaizduojančios medžiagos vertinimas ir užkardymas. Tiriamoje vaizdo medžiagoje dažnai nustatoma vaikus vaizduojančios pornografinio pobūdžio informacijos: 2010 m. 37 proc. ekspertizių buvo nustatyta, kad lytiniuose veiksmuose dalyvauja vaikai, 2011 m. – 28 proc.

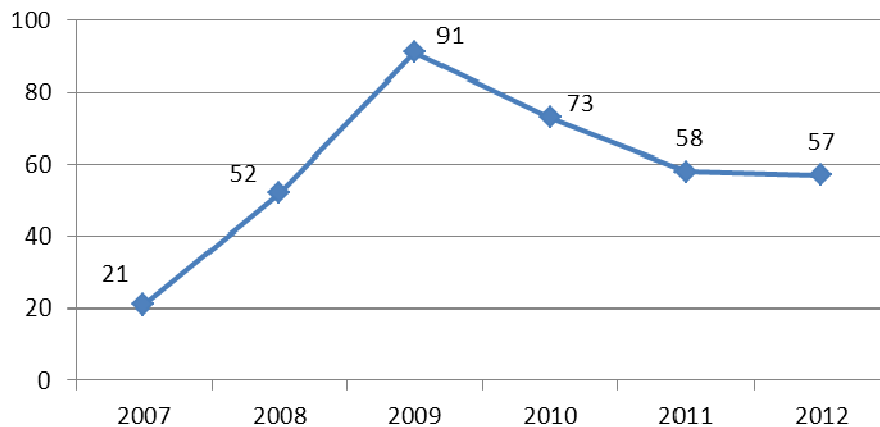
Taip pat pažymėtina, kad įstatymu būtina apibrėžti, kas yra vaikų pornografija.

Nepaisant to, kad ikiteisminio tyrimo rezultatai dažniausiai žurnalistų etikos inspektoriui lieka nežinomi, kiekvienu atveju siekiama, kad atliktos ekspertizės išlaidos ikiteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų ar teismo būtų pripažįstamos proceso išlaidomis. Tačiau praktikoje tiek teismai, tiek ikiteisminį tyrimą atliekantys pareigūnai skirtingai interpretuoja, ar Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos samdomų ekspertų išlaidos gali būti laikomos proceso išlaidomis. Atsižvelgdamas į tai, žurnalistų etikos inspektorių Vyriausybei pateiktoje *Apmokestinimo už visuomenės informavimo priemonių priskyrimą erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms tvarkoje* siūlo numatyti, kad joje nustatytais atvejais ekspertizės atlikimo ar išvados pateikimo išlaidos pripažįstamos proceso išlaidomis ir išieškomos Lietuvos Respublikos

baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka. Šiais atvejais išlaidų, susijusių su ekspertizės atlikimu ar išvados pateikimu, suma bei prašymas pripažinti šias išlaidas proceso išlaidomis ir jas išieškoti pateikiami kartu su ekspertizės aktu ar išvada tam subjektui, kurio prašymu atlikta ekspertizė ar pateikta išvada.

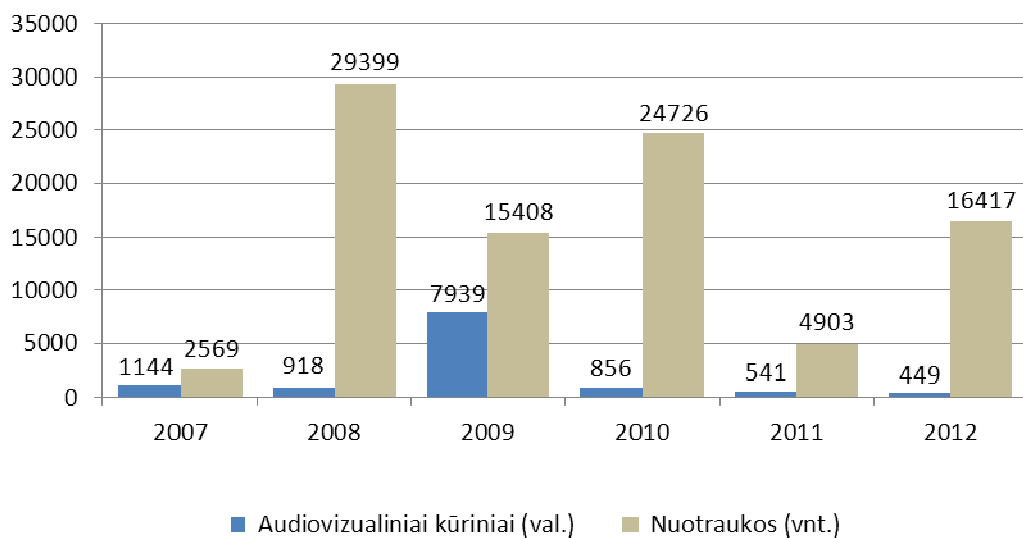
9 diagrama

Pornografinio turinio informacijos ekspertizės 2007–2012 m.

10 diagrama

Ekspertizių turinys ir apimtys 2007–2012 m.

4.5. NEPILNAMEČIŲ APSAUGA VIEŠUOSIUOSE RENGINIUOSE: PIRMIAU RENGINYS, PASKUI APSAUGA

Viešieji renginiai, koncertai masinio susibūrimo vietose – neabejotinas paauglių traukos centras ir ypatinga poveikio zona. Ypač tuomet, jei renginys skirtas suaugusiųjų auditorijai. Tačiau nepaisant to, kad Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas taikomas visai viešajai informacijai, viešieji renginiai dažnai atsiduria už įstatymo ribos. Tokiu būdu užribyje atsiranda ir nepilnamečių apsauga. Taip yra dėl to, kad renginiams nėra specialaus įstatymo su griežtai reglamentuota organizavimo tvarka, arba todėl, kad kiekviena savivaldybė į viešuosius renginius (ar viešą vietą) žiūri savaip – nebūtinai, kaip į blogį, nuo kurio reikia saugoti jaunąją kartą.

2012 metais dviejuose didžiausiuose Lietuvos miestuose praūžę pasaulinio garso atlikėjų koncertai¹⁶¹ atnešė ne vien šlovę ir pelną užsienio atlikėjams ir renginių organizatoriams. Valstybės institucijoms jie atnešė neįprasto darbo, o paauglių tėvams – dar vieną progą pamatyti, išgirsti ir pagalvoti, kokia informacija, o gal derėtų sakyti muzika, minta jų atžalos. Ir vieno, ir kito renginio organizatoriai parodė, kad pirmiau renginys, o po to kažkokia nepilnamečių apsauga. Savivaldybių vykdomosios institucijos parodė savo tvarkas. Vienos patvirtinta tvarka nereglamentuoja renginių, kuriuos organizuoja komercinės įmonės kaip komercinius pramoginius renginius tam skirtose patalpose¹⁶², kitos patvirtinta tvarka – netaikoma renginiams uždaroje patalpose, susirinkimams, organizuojamiems Lietuvos Respublikos susirinkimų įstatymo nustatyta tvarka, taip pat religinių švenčių apeigoms ir kulto ceremonijoms, vykstančioms kulto pastatuose ir aplink juos¹⁶³. Todėl uždaroje patalpose organizuojami renginiai iš esmės apeina savivaldybės administracijos nustatytą leidimų (pažymėjimų) išdavimo tvarką. Vadovaujantis šiomis tvarkomis, jei patalpa uždara – vieta ne vieša. Todėl nepilnamečių apsaugą reglamentuojančio įstatymo 9 straipsnio 7 dalies nuostata, teigianti, kad už šio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą *pagal savo kompetenciją taip pat yra atsakingos savivaldybių vykdomosios institucijos*, nepilnamečių išgelbėti paprasčiausiai negalėjo.

Tokiais atvejais dažniausiai žvilgsnis pakrypsta į žurnalistų etikos inspektorių, kadangi jam pavesta pagrindinė įstatymo įgyvendinimo priežiūra. Konkrečiu atveju į inspektorių dėl nepilnamečių apsaugos viešo renginio metu kreipėsi Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, siūlydamas jo vadovaujamai tarnybai kartu su Kultūros ministerija ir Policijos departamentu užtikrinti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimo priežiūrą Kauno „Žalgirio“ arenoje numatytame JAV atlikėjo Marilyn Mansono koncerte. Dėl galimo neigiamo poveikio nepilnamečiams šio koncerto metu į inspektorių taip pat kreipėsi vaiko teisių apsaugos kontrolierius bei Nacionalinė šeimų ir tėvų asociacija. Tačiau ką gali žurnalistų etikos inspektorius viešo renginio metu? Nebent šį renginį pasižiūrėti. Nagrinėjamu atveju ekspertinis viešosios informacijos (koncerto) turinio vertinimas neįmanomas, kadangi renginio organizatorius iš anksto nesikreipė į inspektorių dėl rekomendacijų, susijusių su renginyje planuojama skleisti informacija, o kitu būdu gauti ir objektyviai įvertinti viešame renginyje planuojamą skleisti informaciją iki renginio nėra galimybės. Kalbėti apie neigiamą renginio poveikį nepilnamečiams po to, kai jis įvyko – taip pat netinkamas laikas. Todėl akivaizdu, kad tokiems viešiesiems renginiams turi būti taikoma išankstinė leidimų tvarka, kurios metu, be kitų klausimų, būtų galima įvertinti ir renginyje numatomos skleisti informacijos poveikį, ir tinkamą auditorijos amžių. Pažymėtina, kad leidimų tvarka yra taikoma išorinės reklamos skleidimui.

¹⁶¹ 2012 m. birželio 12 d. Kauno „Žalgirio“ arenoje įvyko JAV atlikėjo Marilyn Mansono koncertas. 2012 m. rugpjūčio 21 d. Vilniaus Vingio parke įvyko Lady Gagos koncertas.

¹⁶² Kauno miesto savivaldybės administracijos 2003 m. gruodžio 18 d. sprendimu Nr. T-544 patvirtintos Renginių organizavimo Kauno viešosiose vietose tvarkos 3.6, 4 punktai.

¹⁶³ Vilniaus miesto savivaldybės administracijos 2011 m. lapkričio 23 d. sprendimu Nr. 1-326 patvirtintų Tvarkymo ir švaros taisyklių 20 punktas.

Šioje vietoje galima daryti išvadą, kad nepilnamečių apsaugos užtikrinimo požiūriu viešosios informacijos sklaida viešųjų renginių metu reglamentuota nepakankamai. Nekonkrečios ir teisės aktų, reguliuojančių atsakingų institucijų teises ir pareigas, nuostatos.

Viešųjų renginių priežiūros srityje konkrečiausius administracinius įgaliojimus šiuo metu turi Kultūros ministerijos bei vidaus reikalų, policijos pareigūnai (ATPK 188⁷ str. 2 d. nustatytus masinių renginių pažeidimus nagrinėja policijos pareigūnai – ATPK 225 str. 2 d. 1 p.; pagal ATPK 214 str. 1 d. protokolus dėl kino filmų, videofilmų bei videoprogramų viešo rodymo, tiražavimo ar platinimo, erotinio pobūdžio renginių viešo rodymo tvarkos pažeidimų surašo Kultūros ministerijos, vidaus reikalų ir policijos pareigūnai – ATPK 259¹ str. 1 d. 1 p. pirmoji ir šeštoji pastraipos).

Be išdėstytų argumentų, manytina, kad siekiant efektyvesnės nepilnamečių apsaugos viešųjų renginių srityje galėtų būti nustatyta leidimų išdavimo procedūra, kuri sudarytų galimybę užtikrinti nepilnamečių apsaugą dar iki viešųjų renginių pradžios. Šiuo metu tokios procedūros arba yra nenumatytos, arba reglamentuotos ir (ar) taikomos skirtinga apimtimi (pvz., savivaldybių lygmeniu). Atsižvelgiant į tai, nepilnamečių apsaugos problemą viešuosiuose renginiuose būtų galima spręsti tokiais būdais: (1) priimant specialųjį įstatymą, kuriame būtų reglamentuota viešųjų renginių organizavimo tvarka (pvz., kaip *Susirinkimų įstatymas* reglamentuoja susirinkimus); (2) patikslinant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą taip, kad jame būtų reglamentuota viešųjų renginių organizavimo tvarka; (3) savivaldybių lygmeniu suvienodinant viešųjų renginių organizavimo procedūras ir taisykles (pvz., kaip išorinės reklamos skleidimo atveju).

III. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Pristatydamą Lietuvos Respublikos Seimui 2012 metų veiklos ataskaitą kartu su 2011–2012 metų analitine apžvalga, žurnalistų etikos inspektorė teikia šias išvadas bei pasiūlymus:

1. Dėl finansų krizės spaudai panaikinus lengvatinį 5 proc. PVM tarifą (pakėlus iki 21 proc.) ir apmokestinus kūrybinių darbuotojų honorarą (iki 65 proc.), sumažėjo prenumeratorių skaičius, laikraščiai ir žurnalai brango, krito jų pardavimų apimtys, dalis priverstinai turėjo nutraukti savo veiklą, masiškai buvo atleidžiami žurnalistai ir kiti visuomenės informavimo priemonių darbuotojai. Smuko reklamos rinka, daugėjo užsakomosios žiniasklaidos, prastėjo turinio kokybė.

2. 2011-aisiais Lietuvos paštui 40 proc. padidinus spaudos leidinių pristatymo įkainius, mažųjų rajoninių leidinių (iki 16 psl.) platinimo įkainiai kaimo sektoriuje vidutiniškai padidėjo 71 proc., o miesto – 51 proc. Pirmą kartą per 20 Lietuvos nepriklausomybės metų pristatymo kaina viršijo leidinio savikainą. Gelbėdamiesi nuo krizės leidėjai toliau mažino spaudinių tiražus, keitė periodiškumo dažnį, publikacijų turinį kėlė į internetinę erdvę, žurnalistai buvo priversti siūlyti savo paslaugas keliems leidiniams vienu metu. Pavienių leidinių ir regioninės spaudos egzistavimą apsunkino nelygi konkurencinė kova su stambiais žiniasklaidos koncernais, turinčiais stiprias informacijos sklaidos įtakos zonas.

3. Žiniasklaidos raštingumo visuomenėje kėlimas – nūdienos problema. Didesnis visuomenės supratimas apie socialinius, ekonominius ir politinius reiškinius didintų ir pačių informacijos skleidėjų atsakomybę už pasakyto ar parašyto žodžio, vaizdo turinį bei jų pasekmes. Savų interesų tenkinimas bet kokia kaina kasa duobę pačiai žiniasklaidai, kelia grėsmę spaudos laisvei ir pliuralizmui, demokratinės visuomenės informavimo kultūros plėtrai. Nepriklausomos žiniasklaidos laisvė neturi būti laisva nuo žiniasklaidos verslo socialinės atsakomybės.

4. Be finansų krizės ir jos padarinių, laikraščiams sunkumų kelia ir nevienodos, palyginti su kitomis žiniasklaidos rūšimis, išgyvenimo sąlygos. Galima konstatuoti tai, kad spauda Lietuvoje gyvena gerokai sunkesniais rinkos sąlygomis nei interneto portalai. Draudimai ar ribojimai, numatyti atskirose Alkoholio kontrolės įstatymo, Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo bei finansavimo kontrolės įstatymo, Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatose siejami tik su tradicine žiniasklaida. Šių ribojimų taikymas interneto turiniui įstatymuose kol kas nenumatytas. Tradicinei žiniasklaidai egzistuoti palankesnes sąlygas sudaro valstybės parama, teikiama per Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondą. Jei interneto turiniui reguliavimas yra liberalus ir kol kas niekaip nesugriežtinamas, tai laikraščių turiniui – jis konservatyviai griežtas. Ne vien dėl atskirų produktų ar paslaugų reklamos, bet ir dėl atsakomybės teisinio reglamentavimo. Todėl elektroninės žiniasklaidos priemonės naudojasi galimybėmis, o spaudai tenka patirti realią suvaržymų naštą.

5. Kultūrinė spauda užima nedidelę Lietuvos rinkos dalį. Pagrindiniai kultūros leidinių prekiniai ženklai atėjo iš konservatyviosios tradicijos paveldo. Išsilaikę leidiniai siekia atsinaujinti kokybišką turinį derindami su modernesnės stilstikos forma. Kartų kaita – pažeidžiamiausia kultūros spaudos išlikimo sritis. Stokojama kultūros leidinių jaunai auditorijai, kuri dažniausiai renkasi interneto siūlomas platformas. Intelektinė mintis pralaimi komercinės populiariosios kultūros sklaidai ir jos tiražams, tačiau kultūros leidinių redakcijos kantriai dirba visuomenės edukacijos darbu. Kultūrinės spaudos visuomeniškumo paskirtis ir idėjų apykaita neretai lieka tik intelektualų tarpusavio diskusijų objektu. Viešojoje erdvėje trūksta kultūros strategijos analizės ir jos įgyvendinimo prioritetų.

6. Be Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo kultūros leidiniai neišgyventų. Tačiau pats fondas kelia kontraversiškas diskusijas dėl nešališkumo ir skaidrumo principų pažeidžiamumo skirstant paramą. Ne visi kultūros projektai, sulaukę šio fondo pagalbos, ją išnaudoja efektyviai. Trūksta sąnaudų gražos analizės ir platesnio visuomenės dalyvavimo. Fondo nuostatuose apibrėžti reikalavimai projektams ir juos teikiantiems viešosios informacijos rengėjams – galingas svirtis, įpareigojantis viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus nenusižengti įstatymams ir profesinės etikos standartams, tačiau šio svirto taikymas taip pat turi būti preciziškas.

7. Rusakalbiams skaitytojams skirtos spaudos apimtis ir tiražai yra didžiausi. Po jos seka periodika lenkų kalba. Labiausiai sunykusi žydų spauda. Ši tautinė mažuma patyrė didžiausius praradimus. Tačiau aktyvi žydų bendruomenės kultūrinė raiška. Dalis spaudos tautinėms mažumoms leidžiama dviem kalbomis (lenkų ir lietuvių, rusų ir lietuvių, jidiš ir lietuvių). Elektroninėje erdvėje taip pat padaugėjo tautinių mažumų istorinių tėvynių gyvenimo publikacijų (Izraelio, Lenkijos, Rusijos ir kt. šalių), plečiasi tautų kultūrinio pažinimo ribos. Prieštaringiausias reakcijas sukelia politinį atspalvį turinčios publikacijos. Interneto komentaruose labiausiai rezonuoja užgaulūs žydų tautybės asmenų vertinimai ir problemos, susijusios su lenkų tautinės mažumos gyvenimu.

8. Tautinių mažumų kultūra – sudedamoji nacionalinio paveldo dalis, siejama bendros istorinės raidos patirčių. Publikacijų, kurios atspindėtų bendrą tautų indėlį į valstybės gyvenimą, trūksta. Jos padėtų skleisti pagarbos kultūrą, išryškintų visų Lietuvoje gyvenančių piliečių kultūrinę įvairovę, unikalumą ir sugyvenimo reikšmę ir naudą pačiai valstybei. Teigiamas poslinkis yra didžiųjų žinių portalų naujos paslaugos rusakalbei ir lenkiškai kalbančiai auditorijai (*delfi.ru*, *15min.ru*, *pol.ru*). Kompaktiškai gyvenančiai lenkų bendruomenei pristatyta nauja svetainė *pogon.lt* – neabejingo piliečio bandymas pateikti alternatyvų informacijos šaltinį.

9. Etninės daugumos nepasitikėjimas, menkas domėjimasis tautinių mažumų gyvenimu, papročiais ir paveldu nestiprina visų čia gyvenančių piliečių saugumo. Bendradarbiavimo procesui svarbus susitaikymas, nukreiptas į ateities perspektyvą. Demokratinėje valstybėje, kurioje gerbiamos žmogaus laisvės ir teisės, uždaras ir selektyvus tautiškumas, kitų čia gyvenančių tautinių mažumų vertybių neigimas neturi ateities.

10. Vyriausybės patvirtinta 2006–2011 metų Skaitymo skatinimo programa nesumažino vis didėjančio vaikų ir paauglių nenoro skaityti knygas ir su tuo susijusio moksleivių neraštingumo. Tačiau vis dažniau dėl knygose paskelbtos informacijos dažniausiai kreipiasi tėvai, skaitantys knygas vaikams, ar valstybės įstaigos. 2012-aisiais metais dėl nepilnamečių apsaugos reikalavimų užtikrinimo knygose kreiptasi 9 kartus dėl 10 knygų. Pripažinta, kad trijose iš jų informacija paskelbta nesilaikant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo.

11. Internetas – potencialus saviraiškos laisvės įgyvendinimo užribis, o užribinė saviraiškos laisvė nebėra demokratijos vertybė. 2012 metais skundų skaičius dėl internete paskelbtos informacijos pirmą kartą perkopė skundų skaičių dėl spaudos, kuris iki tol visuomet būdavo didžiausias. Pasitvirtino šios tendencijos: 1) ką spaudoje aptikti sudėtinga, internete rasti nesunku; 2) ko negalima paskelbti spaudoje ar televizijoje, bus paskelbta internete ir greičiausiai tinklalapyje, kurio veiklos ribos už Lietuvos. Kadangi pastaruoju atveju inspektorius tyrimo galimybės menkos, efektyvesnių rezultatų ginant internete pažeistas žmogaus teises būtų galima pasiekti tik plėtojant bendradarbiavimą su institucijomis, atliekančiomis elektroninių ryšių kontrolę.

12. 2012 metais patvirtinti Žurnalistų etikos inspektorius tarnybos nuostatai bei įstaigos misija susijusi su žmogaus teisių apsauga visuomenės informavimo priemonėse. Atsižvelgiant į tai įstaigos 2012–2014 metų strateginiame veiklos plane numatyta reorganizuoti Žurnalistų etikos inspektorius tarnybą į Žmogaus teisių apsaugos visuomenės informavimo priemonėse

kontrolieriaus įstaigą. Kartu 2013 m. ketinama parengti atskirą žurnalistų etikos inspektoriaus ir jo vadovaujamos tarnybos veiklą reglamentuojantį įstatymą, kuris užtikrintų ne tik inspektoriaus veiklos nepriklausomumą, bet ir suteiktų daugiau galimybių ginti žmogaus teises skirtingose visuomenės informavimo srityse.

13. Atsakomybės reglamentavimo spragos interneto srityje – įsisenėjusios. Nuo 2006 metų viena didesnių šio reguliavimo problemų yra susijusi su klaidingu atsakomybės suvokimu. Tuo tarpu interneto turinio ir jo valdymo pokyčiai – stulbinančiai greitai. Tai, kad šioje specifinėje visuomenės informavimo srityje atsakomybės reglamentavimas patenka į kelių specialiųjų įstatymų taikymo sritį, tik dar labiau apsunkina pokyčius interneto teisinio reguliavimo srityje. Tokiomis aplinkybėmis atsakomybės taikymas interneto tinklalapio valdytojui gali plėtotis tik remiantis teismų praktikos pavyzdžiais.

14. Praėjo daugiau nei dveji metai nuo „redakcinės atsakomybės“ sąvokos atsiradimo Visuomenės informavimo įstatyme, tačiau tik 2013-ųjų pradžioje tapo aiškus šios teisės normos turinys ir taikymas praktikoje. Visuomenės informavimo įstatymo 54 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatytais sąlygomis paskelbęs (pakartojęs) tikrovės neatitinkančią informaciją ir nurodęs pirminį jos šaltinį viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) atleidžiamas nuo redakcinės atsakomybės ir jam negali būti reiškiamas reikalavimas atlyginti su tuo susijusią žalą, tačiau *jis nėra atleidžiamas nuo pareigos paneigti informaciją net ir tuo atveju, kai pirminis informacijos šaltinis yra kita visuomenės informavimo priemonė*. Nepaisant to, kad šiame straipsnyje nėra įtvirtinta, jog atleidimas nuo redakcinės atsakomybės ir žalos atlyginimo nereiškia ir atleidimo nuo pareigos paskelbti informacijos paneigimą, sisteminis įstatymo nuostatų aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog pareigą paneigti paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją visuomenės informavimo priemonė turi visais atvejais. Tokią išvadą po vienerius metus trukusio ginčo pateikė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.

15. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat yra pripažinęs, kad įpareigojimas paneigti paskelbtą informaciją nėra vien civilinio pobūdžio teisių gynimo būdas, todėl jį taikyti gali ne tik bendrosios kompetencijos teismai tarp privačių subjektų, bet ir žurnalistų etikos inspektorius. Teismas konstatavo, kad paneigimas laikytinas nukentėjusiojo asmens pažeistų teisių atstatymo priemone, kuri turi būti taikoma nepriklausomai nuo to, ar tikrovės neatitinkančią informaciją visuomenės informavimo priemonė paskleidė pati, ar rėmėsi kito šaltinio paskleista informacija.

16. Dėl viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) santykio su pirminiu informacijos šaltiniu ir paties informacijos šaltinio perduodamos informacijos jos patikimumas nėra vienodas. Šaltinio patikimumas ir jo turimos informacijos tikrinimas – svarbūs klausimai viešosios informacijos rengėjo (skleidėjo) darbe, glaudžiai susiję su Visuomenės informavimo įstatyme viešosios informacijos rengėjui nustatytais (žurnalisto) pareigomis skelbti tiksliai, teisingas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais. Teismų praktika rodo, kad tik išsamus įvairių šaltinių palyginimas sudaro prielaidas atskirti tikrą informaciją nuo išgalvotos ir nustatyti šaltinio informatyvumą bei patikimumą.

17. Visuomenės informavimo įstatymo 44 straipsnio 3 dalis įpareigoja viešosios informacijos rengėją (skleidėją) paskelbti gautą paneigimą, tačiau įstatyme paneigimas vadinamas netiksliai – „atsakymu“. Toks reglamentavimas įneša neaiškumo, nes atsakymas, teisiniu požiūriu, nėra tas pats, kas paneigimas, todėl minėtas netikslumas turi būti pataisytas. Taip pat turėtų būti panaikinta praktikoje niekaip nepritaikoma šio įstatymo 44 straipsnio 6 dalis.

18. Dėl galimybės inspektoriaus priimtą sprendimą skusti teismui nusikelia sprendimo įvykdymo procedūra. Todėl asmens garbės ir orumo gynimas net ir neteisimine ginčo tvarka, kai yra kreipiamasi į žurnalistų etikos inspektorių, ne visada gali būti greitas būdas apginti pažeistas teises.

19. Mediacija kaip ginčo (konflikto) sprendimo būdas įgauna vis didesnę reikšmę visuomenėje sprendžiant konfliktus, siekiant įveikti kliūtis, trukdančias megztis demokratinėje visuomenėje būtinam dialogui. Vienas efektyvesnių ginčo sprendimo būdų panaudojant mediaciją – taikus susitarimas arba taikos sutartis, kuria siekiama atkurti iki ginčo buvusią teisinę ir socialinę taiką tarp šalių. Atsižvelgiant į tai, mediacija tampa vis aktualesnė ir žurnalistų etikos inspektoriaus veikloje.

20. Nors klausimas, ar galimas šalių susitarimas kilusiam ginčui taikiai išspręsti, yra svarbus žurnalistų etikos inspektoriaus darbotvarkėje, o suvokiant nepalankaus sprendimo galimas neigiamas pasekmes tai ne mažiau turėtų rūpėti ir viešosios informacijos rengėjui (skleidėjui), šia galimybe viešosios informacijos rengėjai (skleidėjai) ne visada nori pasinaudoti, nors būtent dėl jų paskleistos informacijos kyla ginčai.

21. Per 2012 metus taikant taikų ginčo išsprendimo būdą ir inspektoriui tarpininkaujant iki skundo išnagrinėjimo buvo išspręsti 7 pareiškėjų skundai; taikus susitarimas teismo ginčo nagrinėjimo stadijoje pasiektas 2 atvejais; 1 atveju taikus susitarimas pasiektas sprendimo vykdymo stadijoje po to, kai sprendimas buvo apskustas teismui ir išiteisėjo. 2012 m. labiausiai taikiai susitarimu iki skundo išnagrinėjimo buvo suinteresuoti laikraščių „Lietuvos žinios“, „Vilniaus diena“ ir „Respublika“ leidėjai. Taikiai susitarti ginčo nagrinėjimo teisme stadijoje dažniausiai siekė UAB „Tele-3“. Palyginimui tenka pasakyti, kad 2011 metais taikiai išspręsti buvo tik 3 pareiškėjų skundai; visi susitarimai dėl šių skundų pasiekti taip pat su UAB „Tele-3“. Taikių susitarimų praktika parodė, kad šis būdas yra vienas efektyvesnių, kadangi padeda taupyti resursus, laiką ir duoda vieną geresnių rezultatų – taiką tarp ginčo šalių.

22. 2012 metais pateiktų skundų dalis dėl televizijos programose paskelbtos informacijos sudarė kiek mažiau nei penktadalį (17 proc.). 2011 metais ši skundų dalis buvo aiškiai didesnė ir sudarė 27 proc. nuo visų skundų, pateikiamų inspektoriui, skaičiaus.

23. Atsakomybės reglamentavimas televizijos žurnalistikoje pastaraisiais metais pakito. Jei anksčiau viešosios informacijos skleidėjui buvo galima taikyti atsakomybę ir už žurnalisto klaidas, tai šiandien skleidėjas už žurnalisto darbo „broką“ nebeatsako. Tai nulėmė pasikeitusi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika. Teisėjų kolegijos vertinimu, kadangi skleidėjas (transliuotojas) neatitinka žurnalisto apibrėžimo, jis negali atsakyti už žurnalistams taikomų reikalavimų nesilaikymą, o atsakomybę nustatančios normos negali būti aiškinamos plečiamai – jose įtvirtinti reikalavimai taikytini tik įstatyme tiesiogiai numatytiems subjektams. Šitokia teismų praktikos raida, išplėstinės teisėjų kolegijos manymu, yra konstituciškai pateisinama ir objektyviai būtina, siekiant užtikrinti asmenų apsaugą nuo patraukimo atsakomybėn nesant tam aiškaus įstatyminio pagrindo. Šiuo atveju kyla klausimas, ar tokią kryptį būtų teisinga taikyti ir spaudoje, kur viešosios informacijos rengėjas ir skleidėjas atstovaujamas to paties, dažniausiai juridinio, o kartais net ir fizinio asmens.

24. Kasmet didėja skundų ir pažeidimų skaičiui dėl internete paskelbtos informacijos, šioje terpėje formuojasi palankios sąlygos žmogaus teisių pažeidimams. Nagrinėjant privataus pobūdžio informacijos (asmens duomenų) sklaidą internete, svarbu tai, kad duomenys, kurie anksčiau galėjo būti skelbiami, neturėtų būti ir toliau skelbiami, jei nebeegzistuoja visuomenės interesas arba asmens sutikimas skelbti duomenis. Kadangi šiuo metu galiojančios imperatyvios teisės normos

nenumato aiškios pareigos skleidėjams, naudojantiems naujausius informacijos perdavimo ir saugojimo būdus, peržiūrėti seniau paskelbtą informaciją ir įvertinti tokią sklaidą asmens privatumo požiūriu, šiuo klausimu reikėtų tobulinti Visuomenės informavimo įstatymą nustatant jame aiškesnes viešosios informacijos rengėjų (skleidėjų) pareigas dėl internete skleidžiamos informacijos.

25. Jei 2011 metais inspektorius priimamų sprendimų teisinis pagrįstumas didėjo, tai 2012 metais jis smuko. 2012 metais įsiteisėjusių teismui apskustų inspektorius sprendimų (nutarimų) pagrįstumo procentas buvo 10 proc. žemesnis nei 2011-aisiais ir sudarė 81,8 proc.

26. Apžvelgiant pastarųjų metų Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką bylose dėl inspektorius sprendimų, bendrai pažymėtinas jos nenuoseklumas ir netolygumas. Jei vieniems ginčo klausimams spręsti teismas negaili resursų, bylą nagrinėja iš esmės gilindamasis į materialinės teisės normų turinį, sudaro išplėstines kolegijas, sistemiškai žiūri ir sklandžiai išaiškina Visuomenės informavimo įstatymo nuostatas, tai kiti klausimai sprendžiami atmestinais, pernelyg nesigilinant į teisinį santykį, apsiribojant paviršutiniška, apytikre juridine argumentacija. Todėl perėjimas prie ginčų nagrinėjimo rašytinio proceso tvarka apeliacinėje instancijoje gali labiau apriboti proceso šalių galimybes kvalifikuotai išspręsti ginčą, iššaukti teisinį netikrumą.

27. 2011–2012 metais toliau po truputį gerėjo inspektorius priimtų sprendimų vykdymo rodikliai: nors mažai kito įvykdytų sprendimų santykis, pastebimai – nuo 25 proc. (2010 m.) iki 6,9 proc. (2012 m.) – sumažėjo neįvykdytų sprendimų. Teismui apskustų sprendimų 2012 metais buvo trečdaliu daugiau nei 2011-aisiais. Per 2011–2012 metus teismo įsiteisėjusiu sprendimu buvo panaikinti du inspektorius sprendimai ir vienas nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje.

28. Kai kuriose saviraiškos laisvės srityse, kurios išimtinai susijusios su žurnalistų etikos inspektorius veikla bei funkcijomis, mūsų šalis susilaukė griežtos Europos institucijų pozicijos: (a) dėl kriminalinių bausmių taikymo už šmeižimą ir įžeidimą Lietuva dėmesio susilaukė iš Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos, kuri paragino panaikinti baudžiamąją atsakomybę už įžeidimą ir šmeižimą; (b) aktyviau nesantaikos ir diskriminacijos kurstymo viešojoje erdvėje problemą spręsti rekomendavo Europos Komisija prieš rasizmą ir netoleranciją; (c) Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaras, atsižvelgdamas į Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą, perspėjo dėl LGBTI asmenų (lesbiečių, gėjų, biseksualų, transseksualų ir interseksualų) raiškos ir susirinkimų laisvės apribojimų.

29. Pasiūlymas atsisakyti kriminalinių bausmių už šmeižimą ir įžeidimą turėtų būti derinamas su būtinumo ir proporcingumo principais bei peržiūrimas sistemiškai – kartu su visais administracinės ir civilinės teisės instrumentais, ginančiais asmens garbę ir orumą, siekiant išvengti teisinio neapibrėžtumo. Jeigu baudžiamosios atsakomybės panaikinimas už šmeižimą galėtų būti kompensuojamas civilinės teisės instrumentais, tai gintis civiline tvarka nuo įžeidimų nebūtų lengva, turint galvoje, kad Civilinio kodekso 2.24 straipsnio dispozicijos sąlygomis asmens garbė ir orumas ginami tik tuo atveju, kai apie asmenį paskleidžiamos tikrovės neatitinkančios, jo garbę ir orumą žeminančios žinios. Todėl konkrečiu atveju civiline tvarka asmens garbė ir orumas negalėtų būti ginamas, jei, pavyzdžiui, apie asmenį būtų paskleista įžeidžianti, menkinanti nuomonė, kuriai tiesos kriterijus netaikytinas.

30. Lietuvos viešojoje erdvėje nesantaikos kurstymo atvejų nemažėja. Nuo netinkamos saviraiškos ne itin gelbsti ir tai, kad apie šių veikų tyrimus nuolat informuojama žiniasklaidos priemonėse, kurių komentaruose nesantaikos kurstymo ar raginimų imtis smurto atvejų yra daugiausia. Nesantaikos kurstymo, raginimo smurtauti bei tyčiojimosi atvejų daugiausia nustatoma

seksualinės orientacijos bei rasės, tautybės, kilmės ar kalbos atžvilgiu. Nesantaiką, fizinį susidorojimą ar smurtą skatinantys komentarai dažniausiai skelbiami populiariausiuose interneto portaluose *lrytas.lt* ir *delfi.lt*. Nemaža dalis bylų dėl kurstymo interneto komentaruose užbaigiami teismo baudžiamuoju įsakymu, tačiau viena baudžiamoji byla dėl portalo *lrytas.lt* paskelbto komentaro 2012 metų pabaigoje pasiekė Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą.

31. 2011 metais baigta vykdyti Nacionalinė antidiskriminacinė 2009–2011 metų programa. Vienoje šios programos priemonių numatyta išanalizuoti esamą neteisėtos informacijos internete kontrolės sistemą ir pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos tobulinimo – numatyti konkrečias priemones veiksmingai kontrolei atlikti siekiant mažinti kurstymo atvejų internete. Nepaisant to, efektyvesnė internete paskelbtos informacijos kontrolė sistema kol kas nesukurta.

32. Dėl ikiteisminių tyrimų, pradėtų pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 170 straipsnį („Kurstymas prieš bet kokios tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę“), 2012 metais ikiteisminius tyrimus atliekančios institucijos į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą kreipėsi 126 kartus. Nors tai šiek tiek daugiau nei dukart, palyginti su 2011-aisiais, tačiau tyrimo apimtys 2012 metais buvo du kartus mažesnės. Dažniausiai dėl išvadų pateikimo kreipėsi didžiųjų Lietuvos miestų (apskričių) vyriausieji policijos komisariatai: Vilniaus apskrities – 38 kartus, Klaipėdos apskrities – 21, Kauno apskrities – 18, Panevėžio apskrities – 17, Šiaulių apskrities – 14. Iš viso 2012 metais buvo ištirta: 355 interneto komentarai, 15 straipsnių, 3 el. laišakai, 1 dainos tekstas, 1 TV žinių reportažas. Iš viso 2012 metais atliktos 129 šio turinio ekspertizės.

33. Palyginus Lietuvos ir Europos patirtį aiškėja nemaža takoskyra tarp bausmių kriminalizavimo baudžiamosiose asmens šmeižimo ar įžeidimo bylose ir bylose dėl nesantaikos kurstymo. Jei pirmuoju atveju Europa diktuoja gana griežtą dekriminalizavimo poziciją, tai antruoju atveju kaip proporcingos priemonės pateisinamos net ir laisvės atėmimo bausmės.

34. Analizuojant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo (toliau – Įstatymas) praktinį įgyvendinimą, pastebėta, kad jo nuostatas svarbu suderinti su kitų specialiųjų įstatymų reikalavimais. Šiuo metu egzistuoja neatitikimas su Kino įstatymu dėl indeksavimo (ženklinimo) sistemos pagal amžiaus cenzą.

35. 2012 metais, palyginti su 2011-aisiais, bendras nustatytų Įstatymo pažeidimų skaičius buvo mažesnis 22 proc. Ribojamos skleisti informacijos užfiksuota 41 proc. mažiau, draudžiamos – 5 proc. mažiau. Nuo 2008 metų sparčiai populiarėjant internetui ir pažeidimais pranokus spaudą, nepilnamečiams žalingos informacijos santykis tarp skirtingų visuomenės informavimo sričių išliko panašus: daugiausiai Įstatymo pažeidimų 2012 metais nustatyta internete – 64 proc. (2011 m. – 64 proc., 2010 m. – 58 proc., 2009 m. – 62 proc., 2008 m. – 50 proc.). Tačiau, skirtingai nei anksčiau, pažeidimų skaičius spaudoje šiais metais buvo mažiausias. Mažiausiai pažeidimų, kaip ir ankstesniais metais, pastebėta radijuje. Didžiausia Įstatymo pažeidimų tikimybė išlieka internete.

36. Jeigu iki 2012-ųjų neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos sklaidimo lyderis spaudoje buvo dienraštis „Lietuvos rytas“, tai 2012 metais šią poziciją perėmė laikraštis „Laisvas laikraštis“ (11 atvejų) ir jo tinklalapis internete *laisvaslaikraštis.lt* (13 atvejų), taip pat portalas *ekspertai.eu* (12 atvejų). Prie pažeidimų sumažėjimo dienraščiuose „Lietuvos rytas“, „Respublika“, „Lietuvos žinios“ bei jų portaluose prisidėjo aktyvesnė šių visuomenės informavimo priemonių stebėseną ir žurnalistų etikos inspektoriaus susitikimai su redakcijų darbuotojais.

37. 2012 metais aktuali išliko nepilnamečių asmens duomenų skelbimo problema: 21 kartą buvo paviešinti įtariamojo padarius nusikaltimą, kaltinamojo, teisiamojo, nuteistojo ar nuo nusikalstamos veikos arba kitų teisės pažeidimų nukentėjusio nepilnamečio (aukos) asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę (2011 m. – 26, 2010 m. – 43); 51 kartą (2011 m. – 41, 2010 m. – 74) pateikiant duomenis apie nepilnamečių buvo žeminamas jo orumas arba pažeidžiami interesai. Dažniausiai Įstatymo pažeidimai skelbiant nepilnamečio asmens duomenis buvo užfiksuoti viešai skleidžiant informaciją, susijusią su vadinamąja Kauno pedofilijos byla. 2012 metais akivaizdžiai sumažėjo pažeidimų, kai skelbiami save sužalojusio ar mėginusio tai padaryti, nusižudžiusio ar mėginusio nusižudyti nepilnamečio asmens duomenys, pagal kuriuos galima nustatyti jo asmens tapatybę: nustatyti 2 tokių pažeidimų atvejai (2011 m. – 11).

38. Per 2011–2012 metų laikotarpį žurnalistų etikos inspektorius, atsižvelgdamas į galimybę pašalinti Įstatymo pažeidimus internete, remdamasis Viešosios informacijos stebėsenos ir analizės skyriaus duomenimis, 89 kartus (53 – 2011, 36 – 2012 metais) įspėjo interneto portalų ir laikraščių interneto svetainių redaktorius dėl Įstatymo pažeidimų, kuomet būdavo skleidžiami nepilnamečių asmens duomenys. Paprastai už šių visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingi asmenys nedelsdami pašalina nepilnamečių asmens duomenis: iš 89 kartų į 24 įspėjimus nebuvo reaguota, todėl procedūros buvo vykdomos įprastine tvarka.

39. 2012 metais Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje įvyko penki ekspertų grupės, vertinančios viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams, posėdžiai (2011 m. – 4, 2010 m. – 8, 2009 m. – 12, 2008 m. – 21). Juose iš viso buvo priimtos 122 išvados dėl neigiamo poveikio nepilnamečiams (2011 m. – 138, 2010 m. – 225).

40. Smurtinio ir erotinio pobūdžio, baimę keliančios, savižudybes skatinančios informacijos bei nešvankios kalbos skleidimo tendencijos išliko ir 2012 metais. Nuo 2013 m. sausio 1 d. įsigaliojus Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 19 straipsnio pataisai, sugrąžintas lengvatinis 9 proc. pridėtinės vertės mokesčio tarifas periodiniams leidiniams. Tačiau jis nuo 2013-01-01 netaikytinas: (1) profesinės etikos nesilaikantiems leidiniams, kuriuos tokiais pripažino teisės aktų įgaliota institucija, (2) spausdintai produkcijai, kurioje mokama reklama sudaro daugiau kaip 4/5 viso leidinio ploto bei (3) erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio leidiniams. Siekiant leidinius priskirti atitinkamoms – erotinio ir (ar) smurtinio – pobūdžio informacijos kategorijoms ir eliminuoti iš pridėtinės vertės mokesčio lengvatos gavėjų sąrašo, Vyriausybė turi patvirtinti atitinkamus teisės aktus.

41. Inspektoriaus pateiktame Vyriausybei *Visuomenės informavimo priemonių priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms aprašo* projekte siūloma nustatyti, kad visuomenės informavimo priemonė priskiriama erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, kai 1/4 ar didesnę dalį jos turinio sudaro erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacija, taip pat, kai tokią dalį jos turinio ši informacija sudaro per apraše nurodytą periodą paskelbtuose periodiniuose leidiniuose. Apraše siūloma nustatyti ir periodinio leidinio sąvoką.

42. Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 4 dalies nuostata, pagal kurią Vyriausybė turi patvirtinti *Spaudos leidinių, garso, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų, informacinės visuomenės informavimo priemonėse skleidžiamos ir kitos viešosios informacijos, priskirtos erotinio, pornografinio, smurtinio pobūdžio ar kitai ribojamai viešajai informacijai, platinimo tvarką*, yra klaidinančio pobūdžio. Ji suponuoja, jog pornografinio pobūdžio informacija yra priskiriama ribojamos viešosios informacijos kategorijai ir gali būti platinama. Kadangi taip nėra, įstatyme esantis prieštaravimas turėtų būti panaikintas nagrinėjamoje straipsnio dalyje išbraukiant žodį „pornografinio“.

43. Viešieji renginiai, koncertai masinio susibūrimo vietose – neabejotinas paauglių traukos centras ir ypatinga poveikio zona. Tačiau nepaisant to, kad Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas taikomas visai viešajai informacijai, viešieji renginiai dažnai atsiduria už įstatymo ribos. Tokiu būdu užribyje atsiranda ir nepilnamečių apsauga. Taip yra dėl to, kad renginiams nėra specialaus įstatymo (taisyklių), kuriame būtų aiškiai reglamentuota renginių organizavimo tvarka. Pastebėta, kad savivaldybių tarybų patvirtintose taisyklėse netinkamai reglamentuota „viešosios vietos“ sąvoka.

44. Nepilnamečių apsaugos užtikrinimo požiūriu viešosios informacijos sklaida viešųjų renginių metu reglamentuota nepakankamai. Viešiesiems renginiams siūlytina taikyti išankstinę leidimų tvarką, kuomet, be kitų klausimų, būtų galima įvertinti ir renginyje numatomos skleisti informacijos poveikį, ir tinkamą auditorijos amžių. Pažymėtina, kad išankstinė leidimų tvarka yra taikoma išorinės reklamos skleidimui.

45. Nepilnamečių apsaugos problemą viešuosiuose renginiuose būtų galima spręsti tokiais būdais: (1) priimant specialųjį įstatymą, kuriame būtų reglamentuota viešųjų renginių organizavimo tvarka (pvz., kaip Susirinkimų įstatymas reglamentuoja susirinkimus); (2) patikslinant Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą taip, kad jame būtų reglamentuota viešųjų renginių organizavimo tvarka; (3) savivaldybių lygmeniu suvienodinant viešųjų renginių organizavimo procedūras ir taisykles (pvz., kaip išorinės reklamos skleidimo atveju).

IV. PRIEDAI

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VISUOMENĖS INFORMAVIMO ĮSTATYMO 24 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS**

2013 m.

d. Nr.

Vilnius

(Žin., 1996, Nr. [71-1706](#); 2006, Nr. [82-3254](#); 2008, Nr. [87-3456](#); 2009, Nr. [89-3804](#))

1 straipsnis. 24 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 24 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„24 straipsnis. Duomenys apie viešosios informacijos rengėjus ir (ar) skleidėjus

1. Viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai, kurie yra juridiniai asmenys, išskyrus nurodytus šio įstatymo 22 straipsnio 6 dalyje, privalo Vyriausybės įgaliotos institucijos visuomenės informavimo srityje (toliau – Vyriausybės įgaliota institucija) nustatyta tvarka pateikti duomenis apie save ir savo veiklą, taip pat patikslinti šiuos duomenis, jeigu jie pasikeičia. Turi būti pateikiami šie juridinio asmens (viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo) duomenys:

- 1) pavadinimas ir kodas;
- 2) valdomos visuomenės informavimo priemonės pavadinimas;
- 3) telefono numeris ir elektroninio pašto adresas;
- 4) registracijos adresas (jei jis skiriasi nuo buveinės adreso, turi būti nurodytas ir buveinės adresas);
- 5) valdymo organai ir vadovaujantys asmenys;
- 6) už valdomos visuomenės informavimo priemonės turinį atsakingo asmens vardas ir pavardė, jei už turinį atsako ne vadovaujantis asmuo;
- 7) dalyvių (akcininkų) sąrašas jame nurodant dalyvių (akcininkų): vardus ir pavardes (jei dalyvis juridinis asmuo, juridinio asmens pavadinimą); asmens kodą (jei dalyvis juridinis asmuo, juridinio asmens kodą); turimo turto dalį (proc.) arba akcijų skaičių; subjektų dalyvius, jei dalyviai (akcininkai) yra Lietuvos Respublikoje arba užsienio valstybėje registruoti juridiniai asmenys ar jų filialai;
- 8) informacija apie turtinius santykius ir (ar) jungtinę veiklą, siejančią su kitais juridiniais asmenimis;
- 9) informacija apie padarytą visuomenės informavimo sritį reglamentuojančio įstatymo ar kito teisės akto pažeidimą ir už jį kompetentingos institucijos skirtą sankciją;
- 10) suvestiniai finansinės apskaitos duomenys;
- 11) licencijos išdavimo data ir numeris (jei juridinis asmuo verčiasi veikla, kuriai pagal Visuomenės informavimo įstatymą privaloma turėti licenciją);
- 12) leidinio tiražas ir kiti leidybiniai duomenys (jei juridinis asmuo pagal Visuomenės informavimo įstatymą privalo juos turėti ir (ar) nurodyti);
- 13) informacija apie gautas pajamas iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bei politinių partijų reklamos ir užsakomųjų straipsnių;
- 14) informacija apie gautą paramą, jeigu ji viršija 10 bazinių socialinių išmokų dydį, nurodant šios paramos dydį ir šaltinį.

2. Šio straipsnio 1 dalyje išvardinti duomenys Vyriausybės įgaliotai institucijai pateikiami saugiu elektroniniu būdu per Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinę sistemą. Šioje sistemoje pateikti duomenys, išskyrus juridinio asmens (viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo) dalyvio (akcininko) asmens kodą, skelbiami viešai ir neatlygintinai.

3. Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinės sistemos valdytojas yra Vyriausybės įgaliota institucija. Ji tvirtina Viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų informacinės sistemos nuostatus.

4. Už šio straipsnio 1 dalyje nurodytų duomenų nepateikimą teisės aktų nustatyta tvarka taikoma administracinė atsakomybė ir kitos poveikio priemonės.“

LIETUVOS RESPUBLIKOS
VISUOMENĖS INFORMAVIMO ĮSTATYMO 50 STRAIPSNIO PAKEITIMO
ĮSTATYMAS

2013 m.

d. Nr.

Vilnius

(Žin., 1996, Nr. [71-1706](#); 2006, Nr. [82-3254](#); 2008, Nr. [87-3456](#); 2009, Nr. [89-3804](#))

1 straipsnis. 50 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 50 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„50 straipsnis. Inspektorius kompetencija

1. Inspektorius atlieka šias funkcijas:

1) nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus (pareiškimus) dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos jų garbės ir orumo;

2) nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus (pareiškimus) dėl jų teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo visuomenės informavimo priemonėse;

3) nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus (pareiškimus) dėl jų asmens duomenų tvarkymo pažeidimo visuomenės informavimo priemonėse;

4) pagal savo kompetenciją prižiūri, kaip įgyvendinamos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatos;

5) vertina, kaip informuojant visuomenę laikomasi šiame ir kituose visuomenės informavimą reglamentuojančiuose įstatymuose bei teisės aktuose nustatytų visuomenės informavimo principų;

6) teikia Seimui ir kitoms valstybės institucijoms siūlymus dėl šio ir kitų visuomenės informavimą reglamentuojančių įstatymų bei teisės aktų tobulinimo ir įgyvendinimo;

7) vadovaudamasis ekspertų grupių (ekspertų) išvadomis, priskiria spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar atskiras programas, informacinės visuomenės informavimo priemones ar kitas visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms ir informuoja Valstybinę mokesčių inspekciją prie Finansų ministerijos apie erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio spaudos leidinius;

8) vadovaudamasis ekspertų grupių (ekspertų) išvadomis, nustato, ar visuomenės informavimo priemonėse paskelbta viešoji informacija skatina nesantaiką dėl lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų;

9) bendradarbiauja su Europos Sąjungos ir kitų šalių analogiškoms institucijomis, pagal savo kompetenciją atstovauja Lietuvai tarptautinėse organizacijose;

10) kas dveji metai rengia ir skelbia analitinę apžvalgą – visuomenės informavimo demokratinės kultūros plėtros gaires;

11) atlieka viešosios informacijos stebėseną visuomenės informavimo priemonėse, išskyrus radijo ir televizijos programų stebėseną.

2. Atlikdamas šio straipsnio 1 dalyje nurodytas funkcijas, inspektorius turi teisę:

1) turėdamas informacijos apie pažeidimus, nenurodytus skunduose (pareiškimuose), šio Įstatymo nustatyta tvarka savo iniciatyva pradėti tyrimą arba perduoti surinktą tyrimo medžiagą ištirti kitoms kompetentingoms valstybės institucijoms;

2) šio įstatymo nustatyta tvarka nemokamai gauti iš viešosios informacijos rengėjų, sklaidėjų informaciją, įskaitant jų valdomose visuomenės informavimo priemonėse paskelbtą informaciją (transliuotų programų vaizdo ir garso įrašus, leidinių egzempliorius, jų kopijas), būtiną savo funkcijoms atlikti;

3) nemokamai gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų informaciją, dokumentus ir kitą medžiagą, būtiną savo funkcijoms atlikti;

4) įstatymų nustatyta tvarka, tačiau tik tokia apimtimi, kiek reikia jo funkcijoms atlikti, susipažinti su valstybės, tarnybos, komercinę ar banko paslaptį sudarančiais dokumentais, taip pat dokumentais, kuriuose yra informacijos apie įstatymų saugomus asmens duomenis;

5) nepažeisdamas asmenų teisių ir teisėtų interesų, filmuoti, fotografuoti, daryti garso ir vaizdo įrašus, naudoti kitas technines priemones tyrimų metu įstatymų nustatyta tvarka;

6) dalyvauti Seimo, Vyriausybės, kitų valstybės įstaigų organizuojamuose posėdžiuose, pasitarimuose, jų sudarytų komisijų ir darbo grupių veikloje, taip pat viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos reglamentavimo ir savitvarkos institucijų posėdžiuose, kai svarstomi klausimai, susiję su šio Įstatymo nuostatų įgyvendinimu, inspektoriaus veikla arba jo atliekamu tyrimu, pareikšti juose savo nuomonę;

7) sudaryti darbo grupes, komisijas teisės aktams ir pasiūlymams rengti, renginiams organizuoti ir kitiems aktualiems klausimams nagrinėti;

8) šiame ir kituose įstatymuose nustatytoms funkcijoms atlikti pasitelkti ekspertų grupes (ekspertus), nustatyti jų darbo reglamentus ir apmokėjimo tvarką;

9) siūlyti prokurorui įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo.

3. Atlikdamas šio straipsnio 1 dalyje nurodytas funkcijas, inspektorius gali priimti sprendimą:

1) išpėti viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus, už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingus (fizinius) asmenis apie pastebėtus šio Įstatymo ir kitų visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus ir reikalauti juos pašalinti;

2) reikalauti, kad viešosios informacijos rengėjas ar skleidėjas nustatyta tvarka paneigtų paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą ar kenkiančią jo dalykinei reputacijai, teisėtiems interesams, arba sudarytų asmeniui galimybę pačiam atsakyti ir paneigti tokią informaciją;

3) kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas ~~ir~~, **taip pat į** Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją **bei Fondą** dėl pastebėtų šio Įstatymo ir kitų visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų;

4) Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytais atvejais surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus;

5) Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatytais atvejais nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir skirti administracines nuobaudas;

6) skundą (pareiškimą) pripažinti nepagrįstu;

7) tyrimą, pradėtą savo iniciatyva, ~~baigti~~ **nutraukti**, jeigu pažeidimai ar aplinkybės, dėl kurių buvo pradėtas tyrimas, nepasitvirtina **arba jei dėl to yra pradėtas ikiteisminis tyrimas**;

8) atsisakyti nagrinėti skundą (pareiškimą) **arba skundo (pareiškimo) tyrimą nutraukti**;

9) ~~skundo (pareiškimo) nagrinėjimą nutraukti~~ **sustabdyti skundo (pareiškimo) nagrinėjimą, jeigu jį pradėjus nagrinėti paaiškėja, kad skundą (pareiškimą) tuo pačiu klausimu nagrinėja ir teismas. Šiuo atveju skundo (pareiškimo) nagrinėjimas sustabdomas, kol jį išnagrinės teismas. Apie skundo (pareiškimo) nagrinėjimo sustabdymą pranešama skundą (pareiškimą) pateikusiam asmeniui (pareiškėjui). Šiuo atveju skundo (pareiškimo) tyrimas atnaujinamas tik asmeniui (pareiškėjui) pageidaujant ir apie tai informavus inspektorių raštu.**

4. Inspektoriumi teikiamame skunde (pareiškime) turi būti nurodyta:

1) skundą (pareiškimą) pateikusio asmens (pareiškėjo) vardas, pavardė ir adresas;

2) konkreti visuomenės informavimo priemonė ir publikacija ar laida, kuriose buvo paskleista informacija, žeminanti skundą (pareiškimą) pateikusio asmens (pareiškėjo) garbę ir orumą, pažeidžianti teisę į privataus gyvenimo apsaugą ar nepilnamečių interesus;

3) kokia paskleista informacija neatitinka tikrovės, kaip yra pažeista teisė į privatumą, kaip pakenkta nepilnamečių interesams;

4) prašymo inspektoriui turinys;

5) skundo (pareiškimo) surašymo data ir skundą (pareiškimą) pateikusio asmens (pareiškėjo) parašas-;

6) skundą (pareiškimą) pateikusio asmens (pareiškėjo) nuomonė apie skundo (pareiškimo) išsprendimą gera valia.

5. Skundas (pareiškimas), kuriame nėra bent vieno iš reikalavimų, numatytų šio straipsnio 4 dalyje, **išskyrus šios dalies 6 punkte numatytą reikalavimą**, nenagrinėjamas, jei inspektorius nenusprendžia kitaip. Tuo atveju, kai inspektorius atsisako nagrinėti skundą (pareiškimą) dėl jo turinio reikalavimų trūkumų, asmuo (pareiškėjas) apie tai informuojamas per 5 darbo dienas, nurodant šiuos trūkumus. Pašalinus trūkumus asmens (pareiškėjo) skundas (pareiškimas) yra priimamas nagrinėti, o jo pateikimo data laikoma ta diena, kai buvo gautas skundas (pareiškimas), atitinkantis jam keliamus reikalavimus.

6. Šio straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose nustatytais atvejais inspektorius nagrinėja tik tų asmenų, kurių teisės visuomenės informavimo priemonėse yra pažeistos, arba jų atstovų pagal įstatymą, taip pat šių asmenų atstovų pagal pavedimą skundus (pareiškimus). Šiais atvejais anoniminiai skundai (pareiškimai) netiriami.

7. Šio straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytu atveju inspektorius nagrinėja ne tik tų asmenų, kurių teisės buvo pažeistos visuomenės informavimo priemonėse, arba jų atstovų pagal įstatymą skundus (pareiškimus), bet ir kitų asmenų (pareiškėjų) pateiktus, taip pat anoniminius skundus (pareiškimus). Šiuo atveju tyrimą inspektorius gali pradėti savo iniciatyva.

8. Skundais (pareiškimais) nelaikomi suinteresuotų asmenų (pareiškėjų) rašytiniai ar žodiniai kreipimaisi, prašymai ir pranešimai, kuriuose ne skundžiami viešosios informacijos rengėjų ir (ar) skleidėjų veiksmai, o prašoma paaiškinti, suteikti informaciją ar pageidaujamus dokumentus, pareikšti nuomonę ar pateikti išvadą dėl šio Įstatymo nuostatų įgyvendinimo.

9. Inspektorius atsisako nagrinėti skundą (pareiškimą) ir jį grąžina skundą (pareiškimą) pateikusiam asmeniui (pareiškėjui) **arba nutraukia skundo (pareiškimo) tyrimą**, jeigu:

1) skunde (pareiškime) nurodytų aplinkybių tyrimas nepriklauso inspektoriaus kompetencijai. Šiuo atveju skundas (pareiškimas) ne vėliau kaip per 5 darbo dienas perduodamas viešojo administravimo subjektui, kuris turi reikiamus įgaliojimus, ir apie tai pranešama pateikusiam skundą (pareiškimą) asmeniui (pareiškėjui). Kai kompetentinga asmens skundą (pareiškimą) nagrinėti institucija yra teismas, skundas (pareiškimas) grąžinamas jį pateikusiam asmeniui (pareiškėjui) ir pateikiama reikalinga informacija;

~~2) pradėjus nagrinėti skundą (pareiškimą) paaiškėja, kad skundą (pareiškimą) tuo pačiu klausimu nagrinėja ir teismas. Šiuo atveju skundo (pareiškimo) nagrinėjimas sustabdomas, kol teismas skundą (pareiškimą) išnagrinės. Apie skundo (pareiškimo) nagrinėjimo sustabdymą pranešama skundą (pareiškimą) pateikusiam asmeniui (pareiškėjui). Šiuo atveju skundo (pareiškimo) tyrimas atnaujinamas tik asmeniui (pareiškėjui) pageidaujant ir apie tai informavus inspektorių raštu;~~

2) tyrimo metu išnyksta skundžiamos aplinkybės, įvykdomi skundo (pareiškimo) reikalavimai ir (arba) tarpininkaujant inspektoriui skunde (pareiškime) keliamas klausimas išsprendžiamas gera valia;

3) teismas ar inspektorius jau yra priėmęs sprendimą tuo pačiu klausimu ir asmuo (pareiškėjas) nepateikia naujų faktinių duomenų, leidžiančių ginčyti sprendimą. Šiuo atveju apie

sprendimą nenagrinėti skundo (pareiškimo) asmeniui (pareiškėjui) pranešama ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo skundo (pareiškimo) gavimo dienos;

4) neįmanoma pradėti skundo (pareiškimo) tyrimo dėl duomenų trūkumo, o skundą (pareiškimą) pateikęs asmuo (pareiškėjas) prašomas nepateikia būtinų skundo (pareiškimo) tyrimui duomenų arba dėl objektyvių priežasčių negali jų pateikti;

5) dėl skunde (pareiškime) keliamo klausimo (skundo (pareiškimo) dalyko) yra ~~priimtas procesinis sprendimas iškelti baudžiamąją bylą~~ **pradėtas ikiteisminis tyrimas**;

6) asmuo (pareiškėjas) atsisako skundo (pareiškimo) ir apie tai praneša inspektoriui raštu.

10. Šio straipsnio 9 dalies 6 punkte nustatytu atveju asmeniui (pareiškėjui) atsisakius dalies skundo (pareiškimo) reikalavimų, nagrinėjama tik ta skundo (pareiškimo) dalis, kurios reikalavimų nebuvo atsisakyta.

11. Tuo atveju, kai priimamas sprendimas atsisakyti nagrinėti skundą (pareiškimą), skundą (pareiškimą) pateikusiam asmeniui (pareiškėjui) turi būti nurodyti atsisakymo jį nagrinėti pagrindai.

~~12. Skundo (pareiškimo) tyrimas nutraukiamas, jei tyrimo metu paaiškėja šio straipsnio 9 dalyje nurodytos aplinkybės.~~

~~13.~~ **12.** Inspektorius gautą skundą (pareiškimą) išnagrinėja per tris mėnesius nuo skundo (pareiškimo) gavimo dienos, **išskyrus atvejus, kai dėl skunde (pareiškime) nurodytų aplinkybių sudėtingumo, tyrimo apimties ar skundžiamų veiksmų tęstinio pobūdžio būtina skundo tyrimą pratęsti. Apie inspektoriaus sprendimą pratęsti skundo (pareiškimo) tyrimo terminą informuojamas skundą (pareiškimą) pateikęs asmuo (pareiškėjas). Inspektorius skundą (pareiškimą) turi ištirti per įmanomai trumpiausią laiką.**

~~14.~~ **13.** Jei skundas (pareiškimas) yra pagrįstas, inspektorius gali priimti vieną iš šio straipsnio 2 dalyje numatytų sprendimų. Su juo inspektorius supažindina skundą (pareiškimą) pateikusį asmenį (pareiškėją), viešosios informacijos rengėjus ir (ar) skleidėjus, už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingus asmenis.

~~15.~~ **14.** Tais atvejais, kai skundas (pareiškimas) pripažįstamas nepagrįstu, inspektorius privalo raštu motyvuotai atsakyti skundą (pareiškimą) pateikusiam asmeniui (pareiškėjui).

~~16.~~ **15.** Inspektoriaus sprendimai, išskyrus šio straipsnio ~~17~~ **16** dalyje nustatytus atvejus, neatlygintinai skelbiami „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos interneto tinklalapyje (svetainėje). Šiais atvejais rezoliucinė inspektoriaus sprendimo dalis turi būti nedelsiant paskelbta toje visuomenės informavimo priemonėje, kurioje inspektorius nustatė pažeidimą.

~~17.~~ **16.** Tais atvejais, kai viešai paskelbus inspektoriaus sprendimą gali būti pažeistos asmens teisės ir (ar) teisėti interesai arba kai sprendimo paskelbti neprašo skundą (pareiškimą) pateikęs asmuo (pareiškėjas), inspektoriaus sprendimas viešai neskelbiamas. Tokiais atvejais su inspektoriaus sprendimu supažindinamas tik skundą (pareiškimą) pateikęs asmuo (pareiškėjas) ir tas viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas, kurio valdomoje visuomenės informavimo priemonėje nustatytas pažeidimas.

~~18.~~ **17.** Inspektoriaus sprendimai gali būti skundžiami teismui per 30 dienų nuo jų paskelbimo arba, jeigu sprendimas neskelbiamas viešai, nuo pranešimo apie jo priėmimą gavimo dienos.

~~19.~~ **18.** Inspektoriaus teisėtų reikalavimų, priimtų sprendimų nevykdymas ar kitoks trukdymas inspektoriui įgyvendinti šio Įstatymo jam suteiktas teises ar įgaliojimus užtraukia administracinę atsakomybę.

VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONIŲ PRISKYRIMO EROTINIO IR (AR) SMURTINIO POBŪDŽIO INFORMACIJOS KATEGORIJOMS APRAŠAS

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Visuomenės informavimo priemonių priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms aprašo (toliau – Aprašas) tikslas – nustatyti reikalavimus, kuriais remiantis visuomenės informavimo priemonės priskiriamos erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, ir tokių visuomenės informavimo priemonių priskyrimo tvarką.

2. Apraše vartojamos sąvokos:

Periodinis leidinys – reguliariai leidžiamas (nevienkartinio leidimo) to paties pavadinimo, vis naujo turinio leidinys (spaudinys), kuriam teisės aktų nustatyta tvarka suteikiamas tarptautinis standartinis serialinio leidinio numeris (ISSN). Šiame Apraše periodiniais leidiniais laikomi dienraščiai, laikraščiai, savaitraščiai, žurnalai, mėnraščiai, metraščiai ir kiti periodiniai spausdintiniai leidiniai.

Kitos Apraše vartojamos sąvokos atitinka Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatyme (Žin., 1996, Nr. [71-1706](#); 2012, Nr. 132-6681), Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme (Žin., 2002, Nr. [91-3890](#); 2011, Nr. 132-6277) ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose bei teisės aktuose apibrėžtas sąvokas.

3. Visuomenės informavimo priemonių, priskirtų erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, sklaidai bei tokios informacijos rengėjams ir (ar) skleidėjams taikomi Lietuvos Respublikos įstatymuose bei teisės aktuose nustatyti apribojimai.

4. Erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priskirtų visuomenės informavimo priemonių žymėjimui ir sklaidimui taikomos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1121 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir sklaidimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2010, Nr. 90-4779) patvirtinto Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir sklaidimo tvarkos aprašo nuostatos.

5. Aprašu privalo vadovautis Lietuvos Respublikoje registruoti bei kitose valstybėse įsteigti, Lietuvoje veikiantys per nuotolinį padalinį (filialą) ar atstovybę, viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai.

II. VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONIŲ PRISKYRIMAS EROTINIO IR (AR) SMURTINIO POBŪDŽIO INFORMACIJOS KATEGORIJAI

6. Visuomenės informavimo priemonės ir (ar) jų turinį erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priskiria žurnalistų etikos inspektorius, vadovaudamasis ekspertų grupių (ekspertų) išvadomis. Visuomenės informavimo priemonės priskiriant erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, vadovaujamosi Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytais šios informacijos kriterijais.

7. Visuomenės informavimo priemonė priskiriama erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, kai 1/4 ar didesnę dalį jos turinio sudaro erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacija, taip pat, kai tokią dalį jos turinio ši informacija sudaro per šio Aprašo 11 punkte nurodytą periodą paskelbtuose periodiniuose leidiniuose.

8. Priskiriant visuomenės informavimo priemonę erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms atliekama visuomenės informavimo priemonės ekspertizė (toliau – ekspertizė).

9. Ekspertizės metu yra vertinamas:

9.1. visuomenės informavimo priemonės turinys, tematika ir kontekstas;

9.2. erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos apimtis (dalis);

9.3. erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos poveikis (reiškinių vaizdavimo detalumas, informacijos įtaigumas, reikšmingumas);

9.4. visuomenės informavimo priemonės tikslinė auditorija, jei ji gali būti apibrėžta;

9.5. skelbimai, prekių ir (ar) paslaugų reklama, jei visuomenės informavimo priemonėje jie yra skleidžiami;

9.6. priedų ir kitos informacijos, kai jie platinami kartu (vienoje pakuotėje) su visuomenės informavimo priemone, turinys ir pobūdis.

III. PERIODINIŲ LEIDINIŲ PRISKYRIMAS EROTINIO IR (AR) SMURTINIO POBŪDŽIO INFORMACIJOS KATEGORIJAI

10. Remiantis šiuo Aprašu atliekama tik laikraščių, žurnalų ir kitų periodinių leidinių, kuriems pagal Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymą netaikytinas lengvatinis pridėtinės vertės mokesčio tarifas, ekspertizė.

11. Atliekant periodinio leidinio, kuris gali būti priskiriamas erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, ekspertizę, jo turinys vertinamas per praėjusį ne ilgesnį nei vienerių metų laikotarpį, atsižvelgiant į leidinio periodiškumą:

11.1. kai periodinis leidinys leidžiamas dažniau nei kartą per savaitę – minimalus vertinamasis periodas yra dvi savaitės ir vertinami per šį laikotarpį išleisti leidinio numeriai;

11.2. kai periodinis leidinys leidžiamas ne dažniau nei kartą per savaitę, bet dažniau nei kartą per mėnesį – minimalus vertinamasis periodas yra du mėnesiai ir vertinami per šį laikotarpį išleisti leidinio numeriai;

11.3. kai periodinis leidinys leidžiamas ne dažniau nei kartą per mėnesį, bet dažniau nei kartą per ketvirtį – minimalus vertinamasis periodas yra trys mėnesiai ir vertinami per šį laikotarpį išleisti leidinio numeriai;

11.4. kai periodinis leidinys leidžiamas ne dažniau nei kartą per tris mėnesius, bet dažniau nei kartą per pusmetį – minimalus vertinamasis periodas yra devyni mėnesiai ir vertinami per šį laikotarpį išleisti leidinio numeriai;

11.5. kai periodinis leidinys leidžiamas ne dažniau nei kartą per šešis mėnesius – minimalus vertinamasis periodas yra metai ir vertinami per šį laikotarpį išleisti leidinio numeriai.

12. Periodinio leidinio ekspertizė yra atliekama viešosios informacijos rengėjo ir (ar) skleidėjo prašymu. Prie šio prašymo taip pat turi būti pridedama:

12.1. Prašymo suteikti ISSN kodą kopija.

12.2. Dokumentas, patvirtinantis, kad sumokėta valstybės rinkliava už ekspertizę.

12.3. Periodinio leidinio numeriai, paskelbti per šio Aprašo 11 punkte nurodytą periodą, arba jo maketas, jei periodinis leidinys dar nėra leidžiamas. Jei periodinis leidinys leidžiamas ne lietuvių kalba, kartu su juo turi būti pateiktas ir leidinio numerių ar leidinio maketo patvirtintas vertimas į

lietuvių kalbą. Periodinio leidinio numeriai, taip pat jo maketas gali būti pateikiami skaitmeninių kopijų pavidalu.

13. Jei yra pagrindo manyti, kad leidžiamas periodinis leidinys gali būti priskiriamas erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, tačiau viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas dėl tokio leidinio priskyrimo atitinkamai informacijos kategorijai šio Aprašo nustatyta tvarka į žurnalistų etikos inspektorių nesikreipė, ekspertizė atliekama žurnalistų etikos inspektoriaus iniciatyva. Tokiu atveju viešosios informacijos rengėjas ir (ar) skleidėjas žurnalistų etikos inspektoriaus reikalavimu per 14 dienų nuo jo gavimo privalo pateikti šio Aprašo 12 punkte nustatytus dokumentus.

14. Jei yra pagrindo manyti, kad periodinio leidinio turinys iš esmės pasikeitė, dėl ko jam nebegali būti taikoma mokesčio lengvata, to paties periodinio leidinio ekspertizė gali būti atliekama daugiau nei kartą per metus.

IV. SPRENDIMO DĖL VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONĖS PRISKYRIMO EROTINIO IR (AR) SMURTINIO POBŪDŽIO INFORMACIJOS KATEGORIJAI PRIĖMIMAS IR INFORMAVIMAS

15. Sprendimas dėl visuomenės informavimo priemonės priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priimamas per tris mėnesius nuo prašymo ir informacijos, būtinos ekspertizei, pateikimo žurnalistų etikos inspektoriui dienos. Sprendimas įsigalioja nuo jo priėmimo momento.

16. Viešosios informacijos rengėjas (skleidėjas) dėl sprendimo priskirti visuomenės informavimo priemonę erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms pakeitimo į žurnalistų etikos inspektorių gali kreiptis ne anksčiau kaip praėjus metams nuo sprendimo priėmimo.

17. Erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priskirtų visuomenės informavimo priemonių sąrašas skelbiamas viešai Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos interneto tinklalapyje (svetainėje). Šiame sąrašė taip pat nurodoma sprendimo, kada visuomenės informavimo priemonė buvo priskirta erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, priėmimo data.

18. Apie erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms priskirtas visuomenės informavimo priemonės (periodinius leidinius) žurnalistų etikos inspektorius informuoja Valstybinę mokesčių inspekciją prie Finansų ministerijos per 5 darbo dienas nuo sprendimo priėmimo.

V. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

19. Viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai dėl periodinio leidinio priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms turi kreiptis į žurnalistų etikos inspektorių per mėnesį nuo šio Aprašo įsigaliojimo dienos.

20. Viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai, nesilaikantys šiame Apraše nustatytų reikalavimų, atsako įstatymų nustatyta tvarka ir jiems taikomos teisės aktuose nustatytos poveikio priemonės.

21. Ginčai dėl Aprašo pažeidimų sprendžiami Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

PATVIRTINTA
Lietuvos Respublikos Vyriausybės
2013 m. d. nutarimu Nr.

**APMOKESTINIMO UŽ VISUOMENĖS INFORMAVIMO PRIEMONIŲ PRISKYRIMĄ
EROTINIO, PORNOGRAFINIO IR (AR) SMURTINIO POBŪDŽIO INFORMACIJOS
KATEGORIJOMS TVARKA**

1. Apmokestinimo už visuomenės informavimo priemonių priskyrimą erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms tvarka (toliau – Tvarka) nustato ekspertizė, kurios atliekamos Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyboje priskiriant visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms, apmokestinimo atvejus ir sąlygas.

2. Už visuomenės informavimo priemonių ir (ar) jų turinio priskyrimą erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms apmokama iš Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos veiklai skiriamų Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų, tačiau tik tokiais atvejais:

2.1. Kai išvada (ekspertizė) dėl visuomenės informavimo priemonės ir (ar) jos turinio priskyrimo pornografinio pobūdžio informacijos kategorijai yra reikalinga pradėtam ikiteisminiam tyrimui atlikti ir yra pateiktas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo prašymas (nutartis) pateikti tokią išvadą arba atlikti ekspertizę;

2.2. Kai išvada (ekspertizė) dėl visuomenės informavimo priemonės ir (ar) jos turinio priskyrimo pornografinio pobūdžio informacijos kategorijai yra reikalinga nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme ir yra pateiktas teismo prašymas (nutartis) pateikti tokią išvadą arba atlikti ekspertizę;

2.3. Kai išvada (ekspertizė) dėl periodinio leidinio priskyrimo erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms reikalinga siekiant nustatyti, ar tokiam leidiniui pagal Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymą taikytinas lengvatinis pridėtinės vertės mokesčio tarifas;

2.4. Kai išvada (ekspertizė) dėl visuomenės informavimo priemonės ir (ar) jos turinio priskyrimo erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms yra reikalinga žurnalistų etikos inspektoriaus funkcijoms atlikti.

3. Šios Tvarkos 2.1–2.2 punktuose nustatytais atvejais ekspertizės atlikimo ar išvados pateikimo išlaidos pripažįstamos proceso išlaidomis ir išieškamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka. Šiais atvejais išlaidų, susijusių su ekspertizės atlikimu ar išvados pateikimu, suma bei prašymas pripažinti šias išlaidas proceso išlaidomis ir jas išieškoti pateikiami kartu su ekspertizės aktu ar išvada tam subjektui, kurio prašymu atlikta ekspertizė ar pateikta išvada.

4. Šios Tvarkos 2.3 punkte nustatytu atveju už periodinio leidinio priskyrimą erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms imama Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyto dydžio valstybės rinkliava.

5. Ekspertizės dėl visuomenės informavimo priemonės ir (ar) jos turinio priskyrimo erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio informacijos kategorijoms neatliekamos ir išvados neteikiamos pagal fizinių ir juridinių asmenų prašymus.